

Rigets kvaliteter

GUNHILD AGGER

På overgangen mellem det uhyggeligste og det hyggeligste tidspunkt af året blev *Riget* sendt i DR over fire torsdage i november-december 1994.¹ *Riget* var tænkt til fjernsyn og produceret ved hjælp af digitalt videoudstyr. Den oprindelige 16 mm udgave blev på opfordring fra nogle mindre kvalitetsbiografer omsat til almindeligt biografformat, 35 mm film, med små redaktionelle ændringer. De næste fire afsnit planlægges sendt i 1997 på basis af optagelser i maj-august 1996, og der er annonceret fem afsluttende afsnit derefter, så serien kommer op på i alt 13 afsnit.²

Medierne har været stærkt opmærksomme på både instruktørerne, særligt Lars von Trier, men også i nogen grad Morten Arnfred; på filmselskabet Zentropa, hvor især Peter Aalbæk Jensen har været talsmand; og ikke mindst på skuespillerne, især hovedrolleindehavere som Ernst-Hugo Järegård, Kirsten Rolffes og Baard Ove. Et væld af interviews og omtaler har præget både aviser og magasinpresse, og i januar 1995 gik de danske filmkritikeres Bodil-priser næsten allesammen hjem til *Riget*. Men én ting er den aktuelle opmærksomhed, en anden langtidseffekten. Hvor centralt *Riget* egentlig ramte, kan man se af, at den stadig væk indgår både i medieoffentligheden og i andre typer offentlighed, her under den universitære.

Når hospitalsvæsenet i Danmark og ikke mindst flagskibet Rigshospitalet bliver kritiseret, er overskriften ”Det spøger på Riget”.³ Forståelsesramme og terminologi er tydeligvis inspireret af tv-føljetonen. Når der i juni 1996 nedlægges sengepladser og fyres 600 medarbejdere, tager den offentlige debat igen tilflugt til billeder og termer hentet fra tv-føljetonen. Det gælder både i journalisternes overskrifter: ”Riget er ustyrligt”⁴ og i læserbrevsskribenternes indlæg: ”Nu er Riget igen aktuelt”⁵

Når *Ekstrabladet* skal profilere sig overfor andre aviser, vælger de Ernst-Hugo Järegård til at spille hovedrollen i en reklamefilm, hvis pointe er, at man ikke kan få en så kendt svensk skuespiller til at reklamere for sådan en dansk ”skit”avis: Det er ”Ynk! Ynk! Ynk!”. Reklamefilmen er produceret af Zentropa Entertainments og blev vist som led i en serie, alle i samme stil, på TV 2 februar 1996.

Genre og æstetik har allerede haft indflydelse på andre produktioner. Et par eksempler: gyseren *Sidste time* (1995), der blev produceret af Ragner Grasten med Dennis Jürgensen som manusforfattere og Martin Schmidt som instruktør. Vandrehistorien vandrer videre heri, ligesom et afskåret hovede ruller,

og der spilles stærkt på de lange uhyggelige gange, det lukkede rums mareridt, montrere med biologipræparater danner effektiv baggrund, og det overnaturlige er ikke til at stoppe. Og Niels Arden Oplevs *Portland* (1996), der er produceret af Zentropa, er stærkt inspireret af *Riget* i sin rå æstetik, farveholdning, kameraføring.

Også den universitære offentlighed har været stærkt interesseret i *Riget*. Der er skrevet mange studenteropgaver om den, og ethvert kulturtidsskrift med respekt for sig selv har bragt en artikel om den, som man kan se i litteraturlisten. Den gennemgående synsvinkel har her været nysgerrighed og undren: hvordan kan en produktion, der er så aparte fortalt, få sådan en gennemslagskraft? Og gennemslagskraft har der været tale om, ikke bare i national målestok.

Som tv-serie er *Riget* blevet vist i mange lande, herunder Norge, Sverige, England, Tyskland, Frankrig, Holland, Belgien, Østrig, Schweiz, Rusland, Japan. Som film er den blevet solgt til 20 lande, herunder også USA. Den internationale anerkendelse kan aflæses i, at den har modtaget en række priser.

I Tyskland uddeles Adolf Grimme-prisen inden for forskellige programkategorier som en art kvalitetsindikator. I år har *Riget* fået Adolf Grimme-prisen som den bedste tv-serie for at ”bibringe mediet fremragende kvalitet i en både forståelig og anderledes stil” (JP 11.4.1996). Der ud over har den fået priser i Burgos (”bedste instruktør”), i Karlovy Vary (to priser: ”bedste instruktør” og ”bedste skuespillerpræstationer”) og i Seattle (”mest populære film”).

Udbredelse, popularitet og kvalitet synes altså at kunne forenes. Hvordan og hvorfor er emnet for mit bidrag. Men først et lille tilbageblik på en udviklingslinje i Lars von Triers produktion, der kan kaste et sideblik ind over problemstillingen.

Sonderinger i det elitære og det populære

Fra begyndelsen af Lars von Triers produktion falder det i øjnene, at der er en samtidig fascination af en række tilsyneladende stærkt uegale elementer. Det drejer sig om mere eller mindre suspekter, ’forbudte’, tabuiserede temaer, der kombineres med populære genrer som krimien, gyseren, nazifilmen, med sonderinger fra filmmediet ind over det populære tv-medie, i forskellige former for grænseoverskridende aktioner. Nogle eksempler i ultrakort form kan vise, hvad der er på spil.

I *Forbrydelsens element* (1984) kombineres tematisk forbrydelsen mod et barn med analysen af angsten, mordet og morderens psykologi. Genremæssigt udforskes krimien, og en

Institut for kommunikation, Aalborg universitet, Langagervej 8, DK-9220 Aalborg

teknisk eksperimenterende stilholdning behersker processen. Tv-filmen *Medea* (1988) er mere entydig i sin tematiske gennemlysning, men temaet tangerer stadig det tabuiserede – moderen, der myrder sine egne børn. Stilistisk er produktionen ekspressionistisk udforskende. *Europa* (1991) betegner tematiske en kombination af to versioner af forbrydelsen, der har haft lang levetid i populærkulturen. Det drejer sig om nazismen, oven i købet i kvindelig skikkelse, og varulvetemaet. Igen er de populære temaer kædet sammen med en teknisk stærkt eksperimenterende stilholdning.

I alle tilfælde ligger 'det elitære' især i genre og stil. I udforskningen af genrerne med henblik på at finde ud af, hvordan de virker, hvilke grænser der er for illusioner og følelsespåvirkning, hvad der sker, hvis man respekterer dem, og hvad der sker, hvis man overtræder dem. Og i eksperimenterne med billedkvalitet, farve og s/h, lys, hvad man kan/ikke kan gøre stilistisk. Den gennemgående stil er både suggestiv og fremmed, blandingsforholdene er underlige, man bliver suget ind i filmens univers og spyet ud igen på uventede tidspunkter, jf. hypnoseelementet i *Europa*.

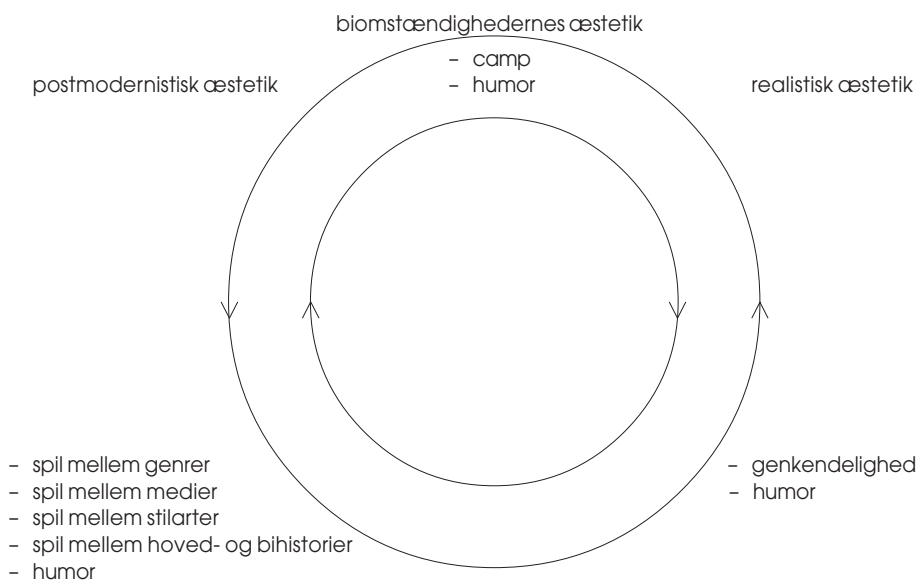
Det foreløbig sidste led i udviklingen sætter dette i perspektiv. I *Breaking the Waves* (1996) har Trier givet sig selv lov til at udforske endnu en populær genre, melodramaet – uden at blande så mange andre ting ind i det, og sådan at det tematiske står betydeligt mere entydigt end i den tidligere filmproduktion. Om sin ambition med *Breaking the Waves* siger Lars von Trier i et interview:

Meningen har hele tiden været at lave et melodrama efter alle kunstens regler. Jeg har altid kun haft afsky til overs for folk, som har gjort nar af genrer, for det er forrædderi mod filmens væsen. Jeg vil gerne *udvide* genrerne, måske teknisk tilføre dem noget nyt, [...] Genrerne er vores allesammens forældre, et fælles udgangspunkt.⁶

Tiltrækningen til 'det populære' forekommer således voksende. Sidste udtryk for det er, at filmselskabet Zentropa har købt rettighederne til nyfilmatiseringer af Morten Korch, dansk populærlitteraturs nestor, hvis uhyre omfangsrige forfatterskab i følge von Trier "er kendetegnet ved en eminent og basal dramaturgi, ægte sentimentalitet og en uforlignelig folkelig psykologi".⁷ At forfatterskabet, som *Informations* lederskribent Kristen Bjørnkjær med rette gør opmærksom på, også er kendetegnet af "skabelonagtige karakterer", "gentagen vammelhed" og "manglende nuancer" forbigås i tavshed. Men hvis sigtet er en fornyelse af folkekomedien, kan det gå hen og blive interessant. I hvert fald, hvis intentionen om at "udvide genrerne" og måske "teknisk tilføre dem noget nyt" skal tages alvorligt. Og det er der foreløbig ikke nogen grund til at betvivle, for det har faktisk været ledetråd gennem hele von Triers produktion frem til nu. Fra reklamefilmene for *Ekstrabladet* til *Breaking the Waves* har der hver gang været noget uforudsigeligt på færde i forhold til de valgte genrer.

Rigets kvaliteter ligger ikke i det entydige. Den fortsætter de kombinationer, jeg har ridset op i forb. med *Forbrydelsens element* og *Europa*, men balancen mellem elementerne tipper afgørende. Min antagelse, som jeg skal prøve at sandsynliggøre i det følgende, er, at *Rigets* kvaliteter ligger i, at den kan ses på mange måder og følgelig har mange typer appel, uden at den ene forstyrrer den anden. I *Riget* føres en *dialog* mellem forskellige former for synsmåder og synspunkter og æstetik, en dialog, der hele tiden inddrager seerne. Af samme grund er det vanskeligt at foretage en traditionel analyse af produktionen: hvis man har ret på ét niveau, har man uret på et andet, der modsiger det første. Produktionen inviterer således ikke til at analysere tema, genre og stil uden først at overveje nye begreber og tilgangsvinkler. Altsammen bunder det i produktionens dialogiske karakter, der indgår på alle niveauer, sådan som det fremgår af nedenstående figur.

Figur 1

Som et centralt koblingspunkt i denne dialog ser jeg begrebet 'biomstændighedernes æstetik'. Et andet, men underordnet, led er camp-begrebet. Dialogen udfolder sig som sagt på mangfoldige niveauer og måder – som en dialog mellem hoved- og sidehistorier, mellem stilarter (fra symbolisme til socialrealisme), mellem genrer (gyser, spøgelsesfilm, krimi, melodrama m.v.), mellem medier (film, fjernsyn, litteratur). Det flimrer, som alle disse spil kan fremkalde hos seeren, fortøner sig ind imellem i en række oplevelser af genkendelighed, hvor en realistisk æstetik momentvis sætter sig igennem. Afgørende for, at dialogen lykkes og det hele ikke falder fra hinanden i stilbevidst postmodernisme, er, at det humoristiske niveau er så fremtrædende inden for alle typer æstetik, jf. figur 1.

Biomstændighedernes æstetik

I et essay om den tyske føljeton *Hjemstavn*⁸ indkredser dens forfatter og instruktør Edgar Reitz tre begreber, som har noget med det tilsyneladende mindre væsentlige at gøre. Det drejer sig om "den perifere opmærksomhed", "biomstændighedernes æstetik" og "det marginales betydning". De tre begreber handler basalt set om det samme, men anvendes – mere eller mindre konsekvent – i forhold til tre forskellige synsvinkler – producentens, værket og modtagerens.

Set ud fra producentens synsvinkel er pointen, at den fokuserede viljesanstrengelse kan virke dræbende for det kreative overskud, der skal til for at et værk bliver vellykket. Men netop dette overskud er essentielt, fordi det giver blik for det utraditionelle og de mange vigtige, let oversete, sammenhænge:

Hvis vi bare kan lade være med at blive for anspændte og anstrenge os for meget, skal det, vi er i stand til, nok vise sig. ... Hver især forventede vi et mesterværk inden for vort eget fagområde.

Derved blev vi blinde for de ting, der skete i periferien, for de mange små inspirerende hændelser, oplevelser og episoder uden for den fastlagte billedramme, de bittesmå bevægelser i bi-figurenes ansigter.

I forhold til værket anvender Reitz termen "biomstændighedernes æstetik". Og omkring den bygger han forhåbninger op til en ny dramaturgi, der tager udgangspunkt i modtagerens perceptionsapparat:

Det er ikke muligt bevidst at styre opmærksomheden ud mod periferien. Bevidstheden bliver erstattet af en forstærkerfunktion i hjernen. De perifere fænomener forstærkes, og vi reagerer impulsivt og refleksagtigt på dem – før vi forstår dem. ...

Den nye hovedsag åbner mulighed for nye biomstændigheder.

I *Hjemstavn* er denne biomstændighedernes æstetik gennemført ved, at der hele tiden sker ting på flere niveauer *samtidig* på skærmen, og seeren kan selv vælge fokus. Man kan følge teknologiens historie, man kan følge det provinsielle Hunsrücks, nazismens, generationskonflikternes o.s.v. Også i *Riget* er biomstændighedernes æstetik konsekvent på spil. Her er den i højere grad gennemført ved hjælp af klipning og dermed fokusskift til og fra de mange sidehistorier, der griber ind i hin-

anden og i hovedhistorierne. Skoleeksemplet er Mary, der hele tiden har været til stede på professor Bondos kontor som præparat, men vi har ikke set det, fordi vi ikke har været opmærksomme på det. Rykvis erkender vi med fru Drusse Marys tilstedeværelse, da det perifere endelig kommer i centrum for kameraets opmærksomhed.

Camp

Riget spiller åbentlyst på fænomener som kitsch og camp, der jo i øvrigt er beslægtede uden at være sammenfaldende. Susan Sontag's klassiske *Noter om 'Camp'*⁹ kan her inddrages til at erindre om, hvad fænomenet camp egentlig dækker. Sontag understreger gang på gang, hvordan det centrale i camp er *stil*:

Camp er kærlighed til det overdrevne, til det, der er 'langt ude', til det, at tingene-er-det-de-ikke-er." (op.cit. s.13).
Camp ser alting i citationstegn. (s. 14).

Camp betoner måden, hvorpå noget fremtræder, fremfor hvad det handler om. Camp sætter parentes om den traditionelle opdeling i finkultur og massekultur, god og dårlig smag – ikke nødvendigvis for at gøre dårlig smag til god, men for at

Under eksempel på biomstændighedernes æstetik. Foto: Henrik Dithmer, DR.

anfægte værdisystemerne. Og for at vedkende sig, at det ikke altid er den klassiske æstetiks begreber om sandhed, skønhed og alvor, der giver den bedste oplevelse:

Camp er den konsekvent æstetiske oplevelse af verden. Den er en inkarnation af 'stilens' sejr over 'indholdet', 'æstetikens' over 'moraliteten', ironiens over tragedien. (s. 21).

Dermed er hele idéen med camp at muliggøre, at man kan "forholde sig alvorligt til det frivole og frivolt til det alvorlige" (s. 22). Grundlaget for det er en villighed til at citere og bruge populærkulturens forskellige produkter. Når jeg mener, at camp-begrebet spiller en vis rolle i dialogen mellem postmodernisme- og realisme-æstetik i *Riget*, er det netop, fordi camp forudsætter, at der er noget at citere og stilisere. Og det må gerne have bund i en populærkulturel sammenhæng.

Et godt eksempel på det er den vise, som Ellen Krüger mener er skrevet om Mary, og som fru Drusse og Bulder siden hører i spøgelsesambulancens radio. I sin naivitet kaster den populærkulturens forsonende skær over hendes (mis)forståelse af historien:

I en seng på hospitalet,
hvor de hvide senge står,
lå en lille, brystsvag pige,
syg og svag med gyldent hår.

Jeg kunne nævne mange flere eksempler, men jeg vælger at inddrage dem i sammenhæng med *Rigets* væld af historier, fordi det i sig selv illustrerer den måde, som disse former for æstetik indgår på.

Hoved- og bihistorier

Lad os se følge 'biomstændighedernes æstetik' og camp-begrebet i den bi-historie, der handler om hovedet. "Det gælder slet og ret om at bruge hovedet", siger Lars von Trier nemlig i sin afsluttende kommentar efter 4. del af *Riget* – og udsætter samtidig seerne for et sidste chok, idet han haler et afskåret mandshoved op i håret. Ret campet.

Dette hovede har haft mange hvilesteder, siden dets alter ego, stud.med. Mogge, skar det af i 1. del. Det har været overrakt som gave til Camilla, emballeret i en sort og gul plasticpose fra Netto. Overbringeren Sanne har tabt det, og det er rullet tilbage til giveren, der stod og lurede på gangen. Som gravid mand har Mogge derefter transporteret det hen ad gangene ned i kælderen, gemt på maven under kitlen. Det er blevet opbevaret i Mogges aflåste skab i kælderen. Mens Mogge i 2. del lå på søvnlaboratoriet og drømte, at skabet gik op og en grønlig røg sivede ud, er det forsvundet derfra – over i en anden, gennemsigtig plasticpose i Krogshøjs køleskab, der er aflåst med en mere solid hængelås. Derfra har Mogge i et ubevogtet øjeblik tilbageerobret det i 4. del – og smidt det ind i det hul i kælderen, som er tiltænkt Marys spøgelse. Og derfra vender det tilbage, idet et helt spøgelsestog af groteske skikkelser lader hovedet rulle ud for sundhedsministerens fødder ved afslutningen af hans 'uanmeldte' visit til *Riget*. Måske et varsel om, at der skal rulle hoveder efter den fatale besøgsrunde? – "Jeg finder selv ud", sagde ministeren, men det kniber øjensynligt. Hovedet derimod finder ubesværet vej til Lars von Tri-

ers hånd 'udenfor' *Riget*, efter at forhænget er trukket for og forestillingen tilsyneladende forbi.

Imens ligger den anonyme, hovedløse, dissekerede krop i en box i kælderen og venter på at blive genforenet med sit hoved. Og i løbet af samme tidsrum er et andet hoved vokset i Judiths mave – Åge Krügers, som vi ser blive født under et for-gæves forsøg på at abortere det. Krydsklipningen i slutningen antyder en vis forbindelse mellem de to hoveder. Det ene er blegt og blodigt, det andet er rødt og anstrengt; det ene er dødt, det andet, der jo er en død mands inkarnation, er tilsyneladende så grotesk levende, at det kan spytte fostervand i hovedet på Krogshøj, der har taget initiativet til aborten og ordnet det praktiske.

Historien om det afskårne hovede er kun én af de mange sidehistorier, som det vrirler med i *Riget*. Den er løst forbundet med den mere centrale spøgelsehistorie om Mary, hendes far og morder Åge Krüger og den spiritistiske fru Drusses jagt på denne sammenhæng. Men den er et godt eksempel på biomstændighedernes æstetik på plotniveau.

Hvad betyder det?

Lige som der er mange historier i *Riget*, er der mange betydninger, der gemmer sig i lag på lag og måske til en vis grad ophæver hinanden, så der bliver tale om, at stilen får en afgørende betydning. *Riget* er så rig på betydninger, at den nærmer sig mætningspunktet. Den er på nippet til at gå over i renlivet camp, men den holder balancen. Selv om der er tale om stil, leg, spil, er der mening i betydningerne. Lad os igen tage slutreplikken om "at bruge hovedet" som eksempel. Den gemmer i hvert fald følgende betydninger.

For det første kan den tages rent *bogstaveligt* – Lars von Trier bruger faktisk hovedet som en sidste smagløs chok effekt på et tidspunkt, hvor seerne sidder og fordøjer den groteske fødsels stærke billedindtryk. Her tages sproget på ordet, og den døde metafor bliver pludselig levendegjort – til overflod af en død mands hovede. Som overraskelsesteknik og middel til at sætte fokus på både sprog og handling anvendes aktivering af døde metaforer en del i *Riget*.

Et par andre eksempler: 'rotter på loftet' brugt om en utilregnelig person visualiseres her som forsøgsrotter – i kælderen, hvor jo netop historierne om det ubevidste huserer i *Riget*. De bliver oven i købet passet af den haitianer, der kommer til at ledsage Stig Helmer til woodooens rige – og senere skudt af Rigmor, hvis kommentar er "I øvrigt er det en helt anden rotte, jeg er ude efter." – 'Spøgelsestog' kender vi mest fra Tivoli. Her kommer det pludselig kørende ud af hullet i kælderen.

Tilsvarende skabes der sprogligt nye betydninger ved, at det abstrakte konkretiseres gennem markante billedannelser. De to opvaskere i kælderen er specialister på dette felt, jf. formuleringer som "De skærer i erindringer" om hjernekirurgi, "Hvert bogstav er prentet med blod" om Arkivet, og "Den gamle dame har gjort klar til en stor opvask" om maningen.

Denne billed- og sprogbrug er almindelig inden for postmoderne æstetik. Det særlige her er overraskelseselementet, der viser tilbage til sprogpillet, vitsen og det groteske. I opvaskernes tilfælde forstærkes virkningen af, at de ikke er normalt udviklede, men lider af mongolisme. Netop derfor kan de

forholde sig frivolt til det alvorlige og alvorligt til det frivole. Opvaskerne er et godt eksempel på balancegangen i forhold til camp.

For det andet kommenterer sentensen Mogges *handling*. Mogge, der nyder en vis frihed og beskyttelse på Neurokirurgisk som overlæge Moesgaards søn, handler hovedløst og taber i bogstavelig forstand hovedet – både sit eget og ligets, og dét mere end én gang. Det begynder med, at han hugger en rose fra en afdød og forærer den til Camilla. Antallet af roser i Camillas vase viser dog, at det ikke er noget nyt. Det accelererer, da han skærer hovedet af en afdød for at forære det til hende som et tegn på kærlighedssyg desperation. – ”De dødes lov er at yde. Det maner til respekt,” siger professor Bondo. Men respekt er der ikke meget af hos Mogge – og hos Bondo er respekten for de døde tilsyneladende større end for de levende. Og det kulminerer ironisk nok med, at Mogge faktisk får noget ud af det til sidst. Det er aktiviteten i Mogges hjerne, mens han sover, som Camilla endelig tænder på – og den aktivitet er resultatet af at bruge hovedet, endda i dobbelt forstand. Camilla bryder sig nemlig ikke om Mogge, når han er vågen. Derfor melder han sig til Søvnlaboratoriet, så han trods hendes modvilje kan være i nærheden af hende. Her er kontakten med Camilla først negativ – det afskårne hovede spørger i deres korte bemærkninger til hinanden, og hans mareridt appellerer heller ikke til hende. Men Mogges kammerat Christian betror ham i 4. del, at man selv kan bestemme sine drømme. Det husker han under mareridtet, og dermed drejes hoved-sagen til Mogges fordel. – I al sin absurde logik er dette forløb faktisk genkendeligt og realistisk.

Lars von Trier har for det tredje naturligvis også sat sine egne og andres hjernevindinger i sving for at nå frem til sine effekter. Formuleringen om at bruge hovedet signalerer, at fiktionen er *udtænkt* og lægger dermed en vis afstand til den stærke følelsesappel, som en del af *Rigets* billeder, lyd og tematik leverer. Denne afstand understreges af en påfaldende kontrast mellem de to indledningssekvenser.¹⁰ Den første indledning, hvor vi ser blegemændene i fortidens tågede landskab, og synker dybere og dybere ned i vandet, rødderne, tomheden og det ubevidste, er ladet med en overdådighed af visuelle symboler og betydning. På lydsiden formuleres de af den rolige, indtrængende fortællerstemme.¹¹ Den går lige i følelseslivet.

Den anden indledning er både lydligt og billedmæssigt urolig og forvirrende. Situationer og skuespillernavne farer i opskruet tempo skævt hen over skærmen til tonerne af kendingsmelodien *Kingdom*.¹² Optakten er hylende sirener, og referencen er klart nok både den amerikanske seriefiktion, herunder lægesoapen og detektivserien, og den halvdokumentariske *Rescue 911* eller *CODE 3*. Den går lige i genrebevidstheden.

Kingdom-indledningen vrænger ad den første, der dog langt fra er naiv. Den første indlednings slutteffekt – blodet, der gennembryder sprækkerne i bogstaverne RIGET – leder således direkte over i den anden, idet den udgør et genrecitat med reference til Stanley Kubrick's spøgelseshistorie *The Shining* (1980).¹³

Hertil følger sig resuméet, der fra 2. del danner en tredje fremskudt indledningssekvens. Visuelt er denne udformet som en fjernsynsskærm i de grå betonstammer, som bogstaverne RIGET er prentet på. På denne skærm suser billeder og replik-

ker rundt i ikke-kronologisk rækkefølge og henviser dermed til mediets særlige, fragmenterede karakter.

Tilsammen giver de i alt tre indledningssekvenser et hurtigt rids af *Rigets* væsentligste æstetiske virkemidler: historien i historien, dialogen mellem det symbolske, effektfulde, betydningsladede og det fra TV eller virkelighed genkendelige, det genreparodierende, det medierefleksive – og netværket af henvisninger.

Lars von Trier udfordrer for det fjerde *seernes kompetence* gennem det almene i formuleringen ”Det gælder slet og ret om at bruge hovedet” og beder dermed direkte om analyse og fortolkning. Men han gør det med et sarkastisk smil, der tilsiger os, at selv om vi bruger hovedet, skal vi ikke forvente os alt for meget af resultatet. Der er indlagt så mange hentydninger og spor, der kan sættes sammen på lige så mange måder, som der er modtagere.

Selv om vi har god kontakt med skærmen og er fascinerede af, hvad der foregår, kan der naturligvis også ske mangfoldige udsving og forskydninger i analyser og fortolkninger. Dette forhold demonstreres gennem kontaktfladen mellem menneske og maskine i *Riget*.

Det kan være enkelt, som når skriveren i søvnlaboratoriet pludselig giver voldsomme udsving under Mogges kannibalistiske mareridt, eller når scanneren registrerer den lystaktivitet, som får Camilla fra at bevare hovedet koldt, så hun fortsat kan ignorere den umodne unge stud.med. Det kan være vanskeligt og måtte gennem maskinen mange gange, før der opnås et forståeligt resultat, som vi ser på Otiologisk Afdeling, hvor lyden fra Marys stemme filtreres igen og igen, før budskabet træder frem, så det kan høres: ”Hvorfor skal jeg slås ihjel?”

Denne pointe illustreres af den femte betydning. Den indvendige del af hovedet har flere sider, som det tydeligt fremgår af de smukke, mangefarvede scanningsbilleder af *hjerner*, der hænger som sommerfugle på væggen i morgenkonferencelokalet på Neurokirurgisk Afdeling. Vi ser det også i søvnlaboratoriets scannere. Der er højre og venstre hjernehalvdel, der er forståelse af det emotionelle og det intellektuelle, der er menneskelige svipsere og skrøbelige balancer. Der er kirurgiske hjerner, der står for operationer, og der er patienthjerner, der opereres og fejlopereres på. Alle optræder som billeder i andres hjerner.

Hoved-historien var blot en bihistorie. Og med hovedets betydning er det som med alle de andre fænomener i *Riget*. Jo flere betydninger, man finder, des flere bliver man klar over, at man har overset. F.eks. peger navnet Judith på Holofernes' afskårne hoved, kendt fra Bibelhistorien og elsket i malerkunsten. Og er hovedernes groteske egetliv ikke i sig selv en advarsel mod *kun* at bruge hovedet? Sådant kunne jeg blive ved. Hver betydning genererer nye i et uoverskueligt net af forgreninger, hvor så alligevel løse ender ofte mødes. Historier og betydninger hænger sammen som ærtehalm, deler, tvister og spalter sig og forenes så igen. Et spor viser sig at rumme en nøgle, men det er til en anden gåde, som har sammenhæng med en tredje historie.

”Landets bedste hjerner” er således i gang med en række pragmatiske, lyssky, egoistiske, parasitære og ulovlige operationer i det minisamfund, som *Riget* udgør. De har tilsynela-

dende allesammen kappet forbindelsen til virkeligheden, samfundet, etikken, for slet ikke at tale om "det åndelige". Heri ligger forbindelsen til historien om det afskårne hovede. Og selv om det er både urealistisk, surrealistisk og uvirkeligt, er det altså samtidig lige nøjagtig så tæt på virkeligheden, at vi ikke har problemer med at genkende nogle tendenser. I en række situationer er det da også realismens æstetik, der spilles på.

Som en kontrast til "landets bedste hjerner" og en helt speciel repræsentant for bekæmpelsen af "hovmodet og den konsekvente fornægtelse af det åndelige" (den første indledning) står den spiritistiske fru Drusse. Navnet er naturligvis valgt med tydelig og spydig tak til Hans Scherfigs samfundssatiriske roman *Idealister* (1944).

I *Riget* udgør opvaskerne den mest iøjnefaldende parallel og kontrast til overlægenes kreds. Iført gummihandsker og briller er de igang med den store afskylning og opvask fra morgen til aften, og somme tider, når de må vaske om, hele natten med. Samtidig kommenterer de begivenhederne på hospitalet, ofte gennem reproduktion af et traditionelt kønsrollemønster: den kvindelige opvasker stiller de naive spørgsmål, og den mandlige svarer.

I betragtning af deres isolerede position, formodentlig i kælderen (lokalet savner vinduer), er de forbløffende velorienterede om, hvad der foregår. Opvaskernes rige er ikke helt af denne verden. Deres handicap, mongolisme, ytrer sig på ingen måde som dumhed eller indskrænkethed. Tværtimod er de i en anden forstand vidende, seende, hurtigt opfattende og sprogligt begavede. I den forstand nemlig, at de forstår, indser, hører og formulerer alt det, de normalt til topbegavede går og bakser med i hospitalets andre rum, og som Mary bakser med imellem etagerne. De falder uden for normaliteten, og deres fremtoning, især latteren, og forbindelse til det åndelige bidrager til uhyggen.

Den vigtigste pointe i hjernerens rige er således, at de kloge er dumme og de dumme kloge. Der er vendt op og ned på nor-

male begreber, med inspiration fra *Idealister*, men langt mindre firkantet end her. Og så er der endelig en hel del personer som Krogshøj, Judith, Rigmor, portørerne, der bevæger sig ud og ind ad disse gebeter med forskellige grader af åbenhed over for spøgelseshistorierne og forskellige loyaliteter over for Rigets mangfoldige modsætninger.

Spil med genrer, medier og stil

Vi har nu set, hvordan hoved-historien på en række niveauer er forbundet med de egentlige hovedhistorier og hovedpersoner i *Riget*. Hoved-historien leder ad snørklede omveje til Mona-historien, og Mona-historien leder gennem en række paralleller mellem nutid og fortid til Mary-historien, der står som den centrale gennemgående historie, som alle de andre og sidehistorierne har trådt til. Mary-historien er den *spøgelses-historie*, som Lars von Trier lover i foromtalen, og som han siden kommenterer på forskellig vis.

Spøgelseshistorien er en gammel genre og en gammeldags genre. Derfor er den velvalgt til en fortælling om modsætningen mellem "uvidenhed og overtro" på den ene side og "videnskaben", "den mest fuldendte teknologi" og "hovmodet og den konsekvente fornægtelse af det åndelige" på den anden side (den første indledning). Siden det moderne gennembrud har genren litterært set været forvist til populærlitteraturen – med Karen Blixen som markant undtagelse. Med den "magiske realisme" i Latinamerika (f.eks. Isabel Allendes *Åndernes hus*, 1982) har den fået en renaissance, der i Danmark – som internationalt – har fået gennemslag med Peter Høeg.

I dansk tv-fiktion har der været flirt med genren i *Tre lude-re og en lommetyv* (DR 1993) og *En kærlig omstigning* (DR 1994), hvor afdøde personer i begge tilfælde materialiserede sig for deres kone.¹⁴ I international TV-fiktion har der været mere end flirt. Med *Twin Peaks* (1990) af David Lynch og Mark Frost blev spøgelseshistorien som genre udsat for en mo-

Den mandlige opvasker, spillet af Morten Rotne Leffers, må tage sig til hovedet. Foto: Henrik Dithmer, DR.

derne gennemspilning i tv-mediet. Dennis Potter's tv-føljeton *The Singing Detective* (1985), der handler om tilstande mellem liv og død på et hospital, om forholdet mellem virkeligheden og fiktionen, fortidens og nutidens spøgelse og skeletter i skabet, de populære og de seriøse genrer, kan også have spillet en rolle. Inden for filmmediet har spøgelsehistorien haft sine op- og nedture i forskellige kombinationer – med gyseren, med det komiske, med splatteren. Blandingen af videnskab og gys har været effektiv i film i hvert fald siden James Whale's *Frankenstein*-filmatisering 1931. Og i litteraturen er den meget ældre.

Spøgelsehistorien er desuden fortsat en genre, der lever af unge mennesker og børn på lejr tur gennem mundtlig overlevering. Som mundtlig historie næres den af samme kilde som en anden genre, der er på spil i *Riget*, *vandrehistorien*. I sin anmeldelse bekræfter en insider i både læge- og filmmiljøet, Niels Malmros, at der trækkes kraftigt på hospitalsverdenens vandrehistorier.¹⁵ Vandrehistorien er pr. definition en genre, der er velegnet til fremstilling af forvandlingshistorier og det utrolige. I både spøgelsehistorien og vandrehistorien kan man fortælle og gennemleve det utrolige i nysgerrig fascination, uden nødvendigvis at behøve at tro på det før og efter, men med den lyst til at høre fortællingen, som netop det magiske øjeblik giver, i suspension af eftertænkningens før og efter. Men det centrale hos Lars von Trier er, at det åndelige sætter sig igennem som – ånder. Dette er helt i tråd med tendensen til at konkretisere og visualisere og metaforisere, som jeg tidligere har været inde på.

Spøgelsehistorien, der går igen, handler om Marys lidelser og død i et døgn i 1919. Det er en grim historie om flerdobbelt svigt. Mary svigtes af sin far som far – han vil ikke vide af hende som datter, men slå hende ihjel. Og hun svigtes af ham som læge: han foregiver at helbrede, men eksperimenterer, torterer og udsletter med klorgas som våben. Gennem Rigets mange huller og sprækker trænger denne historie ind i de nulevendes bevidsthed. Gradvist og fragmentarisk oprulles den med den energiske fru Drusse som det vigtigste medium, som sporfinder og detektiv. Foruden at være en spøgelsehistorie og en vandrehistorie (der jo netop er karakteriseret ved at gå igen), er det også en *detektivhistorie* i klassisk forstand, en puslespils- og opdaterhistorie.

Det uhyggelige element er fælles for disse genrer. Billedligt pointeres det ved, at kameraet med jævne mellemrum indtager den åndelige position. Således ser vi gennem sprækken i elevatoren ned på fru Drusse i 1. del; i Emmas værelse i 2. del ser vi sceneriet med spørgsmål og svar efter dødsøjeblikket udefra gennem den regnvåde rude; og der er mange flere eksempler på, hvordan kamerapositionen forstærker det uhyggelige element. De levende er overvåget af de døde. At Rigshospitalet som helhed igen er overvåget af en højere instans, viser det genkommende helikopterbillede af det til en speciel type musik, der ligesom zoomer ind på bygningen.¹⁶

En anden måde, der anvendes til visuel understregning af, hvordan forbindelseslinjerne er fra fortid til nutid, fra de døde til de levende, er kameraets fokus på de mange huller og sprækker, ofte ledsaget af samme type zoom-musik som netop beskrevet. Elevatorskakterne, gangene på afdelinger og især i

kælderen, ristene, fliserne i elevatorens loft og på parkeringspladsen foran hospitalet leverer lige så mange sprækker, hvor igennem vi kan se ind i det andet, og hvor igennem omvendt det andet kan se ud på os. Og der er gang i sprækkerne. Fra bogstaverne RIGET, der falder sammen under blodets tryk, til fliserne på parkeringspladsen, der brydes op og ikke kan holde vandet nede. Fra Mona, der ses udefra gennem gitre som i et fængsel, til Arkivets dør, der åbner sig på klem.

Spøgelsehistorien er således meget konkret fortalt. Deraf appellen og de ryk, det giver i os som seere. Gennem fremhævelse af detaljer i bygningernes og værelsernes indretning, gennem klip fra gange med personer til gange uden, gennem visualisering af erindringens sprækker, formidles denne historie. Samtidig kontrasteres den af det *virkelige* i fiktionen, der faktisk er endnu mere uhyggeligt. Monas parallelhistorie er det mest iøjnefaldende eksempel, men der er mange andre. F.eks. det gamle rokkehovede i Ellen Krügers værelse, der sidder og siger "Gammel og gak, gammel og gak" (endnu en sidehistorie!). Og konfrontationen med Mary som led i præparatsamlingen på Bondos kontor viser, at holdningen til det hele måske slet ikke har ændret sig siden 1919, at der igen i bogstavelig forstand er lig i lasten. Det mest chokerende er nok her, at vi allerede har 'set' Mary som præparat på Bondos kontor to gange, før vi får øje på hende i en omvendt zoom-bevægelse, der virkelig får det til at rykke.

Kameramæssigt understreges disse erkendelser af den rystende, halvdokumentariske stil, der præger Rigets billedæstetik, de konsekvente overskridelser af alle normale optageregler (180 graders reglen, kontinuitet etc.). Også optagelsen på video frem for film bidrager til dette præg. Hjemme- og amatørvideoens virkemidler bruges meget præcist og bevidst. Hvor det efterhånden er blevet almindeligt at anvende fiktionens virkemidler i dokumentarisme, er det her omvendt: den ikke-arrangerede dokumentarismes virkemidler (som f.eks. i de virkelige mord, fjernsynet har rapporteret, mordet på Kennedy og mordet på Sadat, hvor billedet væltede kaotisk i reportagen), er her brugt i fiktionen. Det håndholdte kamera spiller en vigtig rolle i hele denne sammenhæng.

Til mylderet af historier svarer et mylder af genrekommentarer i *Riget*. Også her ligger der inspiration i *Twin Peaks*. Spøgelsesgenren citeres på det seriøse plan – *The Shining* (blodbadet i bogstavelig forstad, det labyrintiske miljø) og *Carrie* (hånden der rækker op gennem risten efter dukken)¹⁷, men også på det komiske, gennem referencen til *Ghost Busters* (fru Drusses hovede overskyldes af ektoplasma, mens lyset i kælderen er afbrudt – lidt for længe).

En svag ironi i forhold til *detektivgenren* ligger i, at dens primære heltinde og udøver er en latterlig, spiritistisk, tvangssyg, ældre kvinde. En endnu mere outreret type end den Miss Marple, som Lars von Trier selv henviser til i en kommentar. Andre ingredienser fra detektivgenren, som findes i let forstørret udgave, men ikke for påfaldende, er det umage makkerpar (Drusse-Bulder) og detektivens evne til at finde sig hjælpere de mest uventede steder.

Tilsvarende inddrages med rund hånd en række andre genrer, der kommenteres på forskellig vis. Lægeromanen og TV-seriernes *lægesoaps* indgår som genreforlæg for hospitals-

miljøet og de mange forviklinger, forelskelser og forhold mellem læger og sygeplejersker (Stig Helmer – Rigmor, Krogshøj – Judith, Mogge – Camilla). Gennem de absurde forviklinger, de traditionelle placeringer i kønnes magthierarki og de groteske resultater (f.eks. fødslen af et hovede) kommenteres det stof, som genren lever af. I lægesoaps stilles derimod sjældent skarpt på de operationer, der foregår. I *Riget* er det omvendt, jf. de udpenslede operationer, både af fysisk og psykisk karakter. På linje med bestræbelse på konkretion indgår *splattergenren* i Mogges mareridt og kommenteres ironisk af de små doser *Motorsavsmassakre* i videoen. *Katastrofefilm* indgår ligeledes i forrådet af genrer, der kommenteres: Rigshospitalet er et katastrofecenter, der slår revner, en afart af *Det tårnhøje helvede*.

Genkendelighed

Den problemorienterede, realistiske TV-fiktionsgenre banker bag spillet om ledelsesfacon og hospitalshierarki. De umiddelbart genkendelige elementer er mange, og de ironiske, sarkastiske og groteske kommentarer flere, sådan som det udfoldes i afslutningens tour de force, hvor hele hospitalsmiljøet ses efter i sømmene – og dumper med glans sammen med ministeren, der ikke kan finde ud af det.

Realismen bunder i den høje grad af genkendelighed i miljøfremstillingen på hospitalet, i personkarakteristik, i rækken af små detaljer, der bare er SÅ rigtige (men ofte 'forkert' sat sammen). Alle, der har været indlagt på et hospital, eller som kender en stor offentlig bygnings arbejdsgang, vil kunne nikke genkendende til parkeringsproblemer, angst for at få sin bil ødelagt eller stjålet, automatiske indgangsdøre, forhallens anonymitet, fornemmelsen af at blive opslugt af en særlig organisme med sine helt egne love, venten på elevatorer eller overgang til næste lokale, lange gange, venlighed og afvisning.

Måske kunne man kalde fænomenet i denne udformning superrealisme eller nærhedsrealisme. Samtidig er det ikke dominerende som stiltænet i krydsningsfeltet mellem alle de andre, og hvis nogle tilskuere er stået af, ligger der en nærliggende forklaring her. Overskridelsen af den traditionelle realismeform og forsøget på at tilføre den noget nyt er påfaldende.

Med humoristisk hånd

"Venstrehåndsarbejde" er i gængs forstand en let nedladende betegnelse. Lars von Trier har selv anvendt den i lanceringen af *Riget*.¹⁸ I virkeligheden dækker den delvist over samme begreb som Edgar Reitz prøver at indfange med "biomstændighedernes æstetik". Nemlig at fokus på det tilsyneladende uvæsentlige i virkeligheden er nok så sigende. At det marginale kan være i centrum, og at venstre hånd kan tillade sig nogle ting, som højre ikke turde røre med en ildtang.

Der er her tale om en velkendt dialektik, når man vil stille skarpt på etiske eller samfundsmæssige problemstillinger – og en dialektik, der især efter akten har forvoldt sine udøvere en del hovedbrud og trang til at forklare sig:

Med venstre Haand rakte jeg "Enten – Eller" ud i Verden, med Høire "to opbyggelige Taler"; men Alle grebe de eller saa godt som Alle med deres Høire efter den venstre Haand. (fra Søren Kierkegaard: *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, 1859).¹⁹

Tilsvarende har venstrehåndsarbejdet *Riget* som nævnt haft appel til en langt større del af befolkningen end Lars von Triers tidligere mere seriøse, æstetisk og teknisk spændende, eksperimenterende, avantgardistiske (og ikke særlig humoristiske) produktion.

Dertil kommer den grundtone, der bidrager så fint til at binde de splittede hoveder, organer, traditioner, genrer og historier sammen i *Riget*, nemlig den *humoristiske* i alle dens varianter. "Spe-cu-lum et-ce-te-ra" hedder det i *Kingdom*. Forklaringen er, at det forvrængede, satiriske og groteske tegner et spejlbillede med nok så megen appel som det mere realistiske.

Den humoristiske ånd indgår som en afgørende ingrediens i Lars von Triers udgave af biomstændighedernes æstetik. Den er gennemført i alle humorens mangfoldige former, som jeg her blot kort vil nævne for at demonstrere variationerne. Den fungerer som galgenhumor (Bondo før sin leveroperation), som situationshumor (forholdet mellem fru Drusse og Bulder), som farce (Stig Helmers parkeringsproblemer), practical joke (Stig Helmers næse, der får et hak under optagelsesceremonien i Logen), som satire (over sundhedssystemet, samfundet i samfundet, moderne managementteorier osv.), som underfundighed (Lars von Triers dobbeltbundede kommentarer), som sarkasme (over for lægemiljøets karrierestræb), som ironi (at mørkets kræfter = det okkulte i fru Drusses skikkelse repræsenterer det gode, mens lægestanden repræsenterer det onde, nemlig den eksakte videnskab), som absurditet (at Stig Helmer absolut også vil spilde kaffe på kopien af Mona-journalen), som groteske (det ondes fødsel og påfølgende splatten på Krogshøj). Det er hele registeret igennem, i højt tempo og med befriende timing i forhold til den dominerende spøgelses-histories genre og stil.²⁰

Det har været diskuteret, om slutningen af *Riget* stod mål med resten, eller om amokløbet gennem hele rigets univers var for meget.²¹ Det er klart, at den groteske farce kommer til at dominere afslutningen, og at den ikke fremstår så blandet eller tvetydig som de andre dele. Det humoristiske er mere på samme niveau. På den anden side er det måske en logisk konsekvens af, at det var nødvendigt både at lukke – og holde en hel masse døre åbne for den fortsættelse, der kommer.

Som helhed udgør *Riget* en helt usædvanlig og vellykket dialog mellem forskellige typer æstetik, forskellige historier, genrer, stilarter og medier, og i betragtning af graden af fornøjelse kan man kun glæde sig over populariteten.

Noter

- 24.11., 1.12., 8.12. og 15.12.1994. Til oplysning i forbindelse med det følgende var seertallene for de fire afsnit: 1) 0,782 mill. = 16%, 2. del 1,004 mill. = 20%, 3. del 0,974 mill. = 20% og 4. del 0,920 mill. = 19%.
- Oplysningerne stammer fra telefonsamtale med Zentropa Entertainments d. 5.6.1996 suppleret med artikel af Niels Sandøe, *Jyllands-Posten* d. 11.6.1996.
- Information* 2.3.1996.
- Jyllands-Posten* 12.6.1996.
- Jyllands-Posten* 11.6.1996.
- Interview med Peter Øvig Knudsen, *Information* 30.9.-1.10.1996.
- Information* 2.5.1996.
- Offentliggjort i *Information* 13.-14.11.1993. Essayet er skrevet 1980-81 og omhandler de æstetiske problemer, som rejste sig for Edgar Reitz i forbindelse med optagelsen af føljetonen *Hjemstavn* (sendt i dansk fjernsyn 1985). Herunder spørgsmålet om der findes en særlig europæisk æstetik til forskel fra den dominerende amerikanske. Se også overvejelserne i Edgar Reitz: *Den anden hjemstavn*, Kbh., Rævens sorte Bibliotek 1993.
- Oversat til dansk i *Kulturstudier* 17, Aarhus Universitet 1993. Oprindeligt offentliggjort 1964.
- Se Ove Christensen og Claus K. Kristiansen: *Porten til Riget*, in Eva Jørholt (red.): *Ind i filmen*, Kbh. Medusa 1995. Heri er en grundig analyse af de to indledninger og deres forhold til helheden.
- Fortællerstemmen siger:

Grunden under Rigshospitalet er gammel mose. Der lå Blegedammen engang. Her gik blegemændene og fugtede deres store lærreder i det lave vand for at lægge til blegning. Fordampningen indhyllede stedet i en permanent tåge. Senere byggedes Rigshospitalet her, og blegemændene blev skiftet ud med læger og forskere og landets bedste hjerner og mest fuldendte teknologi.

Og som kronen på værket kaldte man stedet for Riget. Nu skulle livet defineres, og uvidenhed og overtro aldrig mere kunne ryste videnskaben.

Måske er det blevet for meget med hovmodet og den konsekvente fornægtelse af det åndelige, for det er, som om kulden og fugten er vendt tilbage.

Små tegn på træthed er begyndt at vise sig i de ellers så solide og moderne bygninger.

Ingen levende ved det endnu, men porten til Riget er begyndt at åbne sig på ny.
- Ordene er næsten umulige at dechiffrere andet end glimtvist. I følge komponisten Joachim Holbek er teksten til *Kingdom* følgende:

Messende linjer

 - Spe-cu-lum et cetera. (Umph!)*
 - A-ve fer-rum, spes u-ni-ca.*
 - Læg ti læs kul i to rum. (Umph!)*
 - Mo-ri-tu-ri te salutant.*
 - Glo-ri-a in ta-bu-la mors.*
 - One, two, three, four, five, six, se-ven.*
 - La di da di. La di da di.*
 - R-E-C-T-U-M RECTUM.*
 - A-ve fer-rum, spes u-ni-ca.*
 - Mo-ri-tu-ri te sa-lu-tant.*
 - Glo-ri-a in ta-bu-la mors.*
 - R-E-C-T-U-M Rectum.*

Kor 1:

Everybody's [sic] down for a pound of flesh.

Kor 2:

1. *Oh, death where is thy sting?*

2. *Oh, death where is thy blessed sting?*

Man kan sagtens give sig til at fortolke på denne tekst, men den indbyder ikke til det, tværtimod. Man kan ikke høre den i sammenhængen, men kun fange enkelte brokker som "Kingdom", børnelatinen "Læg ti læs kul i to rum" og "Morituri te salutant". Den kredser naturligvis om kødet og døden på en fragmenteret og parodisk måde, der gør grin med den modtager, der prøver at forstå teksten som budskab.

- Se igen Ove Christensen og Claus K. Kristiansen, op. cit. i note 10.
- Se Arbejdspapirer fra TV's æstetik nr. 4: Poul Erik Nielsen: *Tre ludere og en lommetyv. En analyse af dansk seriedramatik* og nr. 8: Gunhild Agger: *TV-fiktionens realisme*.
- I anmeldelse i *Ugeskrift for læger* 156/51, 15.12.94 skriver Niels Malmros: "Alle kender vi historier om absurde, smålige lægeintriger og episoder med lægefejl, eller blot fejlinformeringer, der afvises med arrogance." Vandrehistorien som genre karakteriseres hos Robert Zola Christensen i artiklerne "Historier på farten", *Kritik* 107, Kbh. 1994 og "Vandrehistorier, psykoanalyse og narrativt begær", *Kritik* 120, Kbh. 1996.
- Dette udtryk skylder jeg en projektgruppe på Danskstudiets 2. semester, der har skrevet projekt om *Riget* forår 1995: Michael Drastrup Andersen, Louise Jungersen, Sanna Badsberg, Asta Kjeldsen, Maren Kaadt, s. 117. Samme projekt gør fint rede for opvaskernes sproglige evner s. 102.
- Allerede i *Den tredie mand* optræder en hånd og en rist. Der kan således være tale om en dobbelt reference.
- F.eks. i DRs præsentationsudsendelse *I Lars von Triers rige* 20.11.1994 og i et interview i *Euroman* nr. 13, 1994.
- Kierkegaard sonderer således mellem de skrifter, der er skrevet under pseudonym, og dermed "med venstre Haand", og de skrifter, herunder de "opbyggelige Taler", der er skrevet med "Høire". Og harcellerer over, at venstrehåndsarbejderne i samtiden var mest værdsat. Eftertiden har dog været af samme mening som samtiden. Problemstillingen er nu blevet belyst i en disputats, jf. Joakim Garffs anmeldelse af Anders Kingo: *Analogiens teologi*, in *weekendavisen* bøger nr. 21 1995.
- Jf. Niels Malmros' anmeldelse, se oven for. Heri mener Niels Malmros at kunne mærke en knude "mellem inspiration og konstruktion" i Lars von Triers tidligere produktion – som opløses af humoren i *Riget*.
- F.eks. Lars Borberg: "Med ren farce i ministerbesøget på "Riget" og Helters voodoo-trip blev alting pludselig så forudsigeligt, at det næsten var kedeligt." Anmeldelse i *Aalborg Stiftstidende* 16.12.1994.

Litteratur

- Agger, Gunhild (1995) "Hoved-, humor- og genrehistorier. En analyse af *Riget*" i *Kultur & Klasse* nr. 80 med titlen *Fjernsyn i forvandling*, Kbh.
- Agger, Gunhild (1996) *In Liva's Mirror – an analysis of history, fiction, and aesthetics*, Arbejdspapir fra forskningsprojektet TV's æstetik nr. 15, Århus.
- Agger, Gunhild (1995) *TV-fiktionens realisme*. Arbejdspapir fra forskningsprojektet TV's æstetik nr. 8, Århus.

- Brogaard, Berit og Lindhardtzen, Louise (1995) "Kuk-kuk, kuk-kuk faldera – Lars von Triers *Riget*" in *Kritik* 117, Kbh.
- Christensen, Ove og Kristiansen, Claus K. (1995) "Porten til Riget" in Jørholt, Eva (red.) *Ind i filmen*, Kbh.
- Christensen, Robert Zola (1994) "Historier på farten" in *Kritik* 107, Kbh.
- Christensen, Robert Zola (1996) "Vandrehistorier, psykoanalyse og narrativt begær" in *Kritik* 120, Kbh.
- Dragsted, Morten (1994) "Hele vejen rundt" in *Inquirer*, Kbh.
- Reitz, Edgar (1993) *Den anden hjemstavn*.
- Stigel, Jørgen (1995) *Mellem kommunikation og æstetik*. Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TVs æstetik nr. 11, Århus.
- Sontag, Susan (1964) *Notes on Camp*.

Citizen Kane och infokratin

Kritiker, motiv och metoder inom mediekritiken

HEIKKI LUOSTARINEN

Ledarsidan i dagstidningen *Helsingin Sanomat* den 14 januari 1996 var synnerligen medieinriktad.

Ledarartikeln behandlar det internationella pressinstitutet IPI:s årsrapport. Journalister nedtystas med skott och genom påtryckning, men yttrandefriheten hotas också av informationsförmedlingens ständigt växande koncentration. En annan artikel utreder medieläskunskapens och mediefostrans roll i utbildningen. Enligt artikeln förekommer det mer än nog av "strunt och kvasikunskap" i såväl elektronisk media som i tryck.

Söndagsnumrets kolumn är skriven av tidningens ansvarige huvudredaktör Janne Virkkunen. Han tar ställning till president Martti Ahtisaaris förslag om att tidningarna borde överväga att grunda läsarforum eller anställa ombudsmän för läsarna. Virkkunen finner förslaget illa avvägt, men konstaterar att "tidningarna inte utan vidare kan slå sig till ro i den själv-goda föreställningen att allt är i sin ordning. Den finska pressen är trots allt inte så perfekt som ... den försöker påstå".

Timo Vuortama, huvudredaktör för tidningen *Journalisti-Journalisten*, uppträder på gästspalten i *Helsingin Sanomat*. Han kommenterar också president Ahtisaaris förslag. Vuortama anser att genomsnittsmedborgaren har skäl att kritisera medierna framför allt därför att medierna inte är intresserade av genomsnittsmedborgaren och hans problem.

Mycket annat får inte heller plats på ledarsidan: en efterskrift om fredsprocessen i Mellanöstern, en karikatyr och några urklipp ur andra tidningars ledarartiklar.

Dagen var visserligen ovanligt mediekoncentrerad men inte unik. Nyheter, ställningstaganden, intervjuer och reportage som behandlar eller tangerar media är nuförtiden vanliga i dagspressen. Ännu för ungefär tio år sedan hade man funnit mediernas offentliga självkritik och intresse för sig själva märkliga.

Under 1980-talet ökade intresset för kritik och diskussion kring journalistiken i Finland. Flera journalister, forskare, politiker och författare (t.ex. Lehtola 1983 och 1987; Malmberg 1984; K. Pietilä 1981) tog upp frågan till behandling.

Sin nuvarande vitalitet uppnådde frågan i början av 1990-talet då journalistikkritiken rönt uppmärksamhet på många

håll. De akademiska kretsarna började producera allt fler mediekritiska publikationer och inlägg om olika ämnen: ekonomijournalistik, flyktingfrågor, notiseringen i Gulfkriget. (Hujanen & Luostarinen 1990; Luostarinen & Nieminen 1992; Kriitikkiä talousjournalismista 1989; Sihvola 1992). Finlands Journalistförbund anordnade två seminarier om journalistikkritik, år 1989 och år 1992, och grundade en publikationsserie speciellt för detta ämne. I TV 2 startades det mediekritiska programmet *Maailma sanojen vankina* (Världen i ordens fångdräkt) under ledning av Erkki Saksa år 1992. År 1994 började det mediejournalistikorienterade programmet *Media-uutiset* (Medienyheter) i MTV ("Reklam TV").

År 1992 ser ut att vara ett slags genombrottsår. Som exempel kan man nämna kulturavdelningen i *Helsingin Sanomat* där det fördes en för finska förhållanden livlig debatt. Akademiker Oiva Ketonen (9.9) efterlyste offentlig mediekritik och menade att den inte undergräver mediernas trovärdighet utan tvärtom ökar den. "Den hjälper (läsaren) att dra slutsatsen att tidningen också i annat kan vara sanningsenlig eftersom den publicerar en dylik sanning". Redaktör Jertta Roos (30.8.) var ännu skarpare: "Utän saklig och offentlig kritik förlorar medierna sin trovärdighet". Flera tidningar tog upp frågan i sina ledarartiklar.

Fram till 1990-talet hade massmedierna skyggat för detta tema av flera skäl. För det första, är det inte journalistikens uppgift att ge information om samhället i övrigt, inte om sig själv? Vem vill höra en spegel berätta "En sådan här spegel är jag!" För det andra har konkurrensen mellan medierna i Finland länge varit relativt anspråkslös. En kollegial, hövlig tystnad har rätt i branschen och denna tystnad har lett till att traditionen med debatt mellan de olika tidningarna har förtvinat. För det tredje anser massmedierna att debatten kring mediera skadar deras ställning och produktimage. Skulle till exempel en korvfabrikant på sina förpackningar frivilligt informera om problem med salt, fett och tillsatsmedel?

Det ser ut som om dessa hinder delvis hade försvunnit under 1990-talet. Samtidigt har de enskilda journalisternas förmåga att tåla kritik ökat. Jertta Roos' (1992) bibeltravesti *Inget fördrar den och allt hämnas den* passar inte längre på journalistkåren. Naturligtvis har den största beredskapen till kritisk diskussion alltid funnits hos de medier och journalister som haft kvaliteten och etiken i skick och som inte har haft benangel i skåpen.

Också den ökade mängden mediekritik har hunnit utsättas för – vad annat än mediekritik:

Ännu för några år sedan hade politikerna och motståndarna till underhållningsväld så gott som ensamrätt till mediekritik. Nuförtiden sköter journalisterna kritiserandet själv ... och mediekritiken ingår som en del i den ”normala” journalistiken och masskommunikationen. Medierna flödar över av mediekritik. I underhållningsprogrammen parodieras andra program och uppträdare. Varenda redaktör har, precis som en teaterkritiker, på sin repertoar utvärdering av miljöorganisationernas mediejippon eller politikernas uppvisningar. (Välvirronen, 1995)

Det är möjligt att mediekritiken en tid är ”en modefluga”, precis som Timo Vuortema, huvudredaktör för tidningen *Journalisti-Journalisten*, har konstaterat (1995). Troligtvis går det med den som det gått med miljöjournalistiken: uppsvinget följs av en stagnation, men efter stagnationen kommer intresset att beständigt vara större än före ämnets aktualisering.

Begrepp inom mediekritiken

Vi har ovan stött på ett antal närbesläktade begrepp: media, journalistik, mediekritik, journalistikkritik, mediejournalistik. Vi skall här närmare utreda skillnaderna mellan dem.

Med *media* avses här masskommunikationens hela fält och system i vid bemärkelse. Också fiktionsprodukterna och underhållningsindustrin inom masskommunikationen ingår i begreppet.

Med *journalistik* avses aktuellt, faktabaserat och huvudsakligen samhällsorienterat material inom masskommunikationen samt produktion av och produktionskultur kring detta material. Tidningsnotiser och televisionens nyhets- och aktualitetsprogram är de mest typiska representanterna för journalistik.

Skillnaden mellan media och journalistik kan också uppfattas djupare, ett exempel på detta ger forskaren Jay Rosen, USA:

Media är ett jättelikt system som blir alltmer teknologiknutet och kommersialiserat. Våra möjligheter att påverka medieutvecklingen verkar vara lika små som våra möjligheter att påverka förändringarna inom det internationella banksystemet. Journalistik är förmågan att föra offentlig diskussion, en förmåga som man försöker hålla vid liv inom media, numera med allt större osäkerhet beträffande resultatet. (Kunelius & Heikkilä, 1995)

I enlighet med det ovan nämnda kan man säga att man med media framför allt avser kommunikation som storindustri och affärsverksamhet. Med journalistik avser man däremot kommunikation i egenskap av samhällelig diskussion och information, ett nödvändigt forum för ett demokratiskt samhälle.

Kritik består vanligtvis av olika värderingssystem och värderingsgrunder: något är positivt eller negativt på grund av att ... (se Malmberg 1984, 9-16). Följaktligen skulle massmediekritik innebära *diskussion om kriterierna för bra eller dålig masskommunikation samt om kommunikationens utveckling*.

Till exempel konstkritik har ofta dessutom en informerande uppgift. Kritiken belyser verkets eller konstnärens målsättning och förhållande till den övriga konsten. På liknande sätt innebär medie- och journalistikkritik inte bara ett meningsutbyte: genom kritiken försöker man förklara för publiken produktionen och kontexten kring media och journalistik.

I fråga om *mediekritik* utgörs objektet av mediesystemet i sin helhet. I *journalistikkritiken* dryftar man speciellt masskommunikationens journalistiska material och de yrkesmässiga regler och värderingar som styr produktionen, d.v.s den journalistiska kulturen. Dessa begrepp används ofta synonymt.

I de europeiska språken har ordet kritik ofta innebörden av ”att söka fel” (Hurri 1993, 28). Jernta Roos (1992) skriver om ordets syftningar och innebörd:

Mediekritik är kanske ett helt felaktigt ord: det associerar oundvikligen till negativ kritik. Att behandla media som journalistikobjekt innebär emellertid att analysera, förklara, och uppfölja praxis inom dem. Mediekritik behöver ingalunda innebära ettrig nedsabbling. Tvärtom, kritisk verksamhet omfattar också ett framhävande av de positiva egenskaperna.

För att undvika de negativa associationerna kring ordet kritik talar man ofta om *journalistik- eller mediediskussion*.

Mediejournalistik är en nykomling i begreppssamlingen. Begreppet avser den sektor inom journalistiken som behandlar notisering och presentation av bakgrundsfakta i mediebranschens frågor. Man kan jämföra den med vetenskapsjournalistiken som följer upp utvecklingen inom vetenskapen, eller med ekonomijournalistiken som följer upp ekonomiska frågor. Eftersom kvalitativt högklassig journalistik alltid åtföljs av en kritisk attityd och ambition är gränsen mellan mediekritik och mediejournalistik obestämd.

Kritikens tre plan

Medie- och journalistikkritik kan uppdelas på flera olika sätt. Uppdelningen kan exempelvis ske på basen av motiv, kommunikationsidé, kritikobjekt eller kritiker. En möjlighet är att använda en modell som ursprungligen utarbetats för vetenskapskritik (Luostarinen & Välvirronen 1991). I denna modell uppdelas journalistikkritiken i tre plan: ett där kriterierna utgörs av journalistikens egna normer, ett som undersöker sanningshalten i journalistiken samt ett som söker utvärdera journalistikens sociala och kulturella följdverkningar.

På *kritikens första plan* gäller journalistikens egna lagar och målsättningar. Hur reagerar läsaren då hon i en modern dagstidning ser följande nyhet, hämtad ur en tidning som ges ut i Ylivieska?

Lördagen den 14.8.1982 kl. 7.30 samlades Ylivieska hjärtförening på Ylivieska torg. Vi reste iväg med två bussar mot Kajanaland via Limingo, Tyrnävä, Muhos och Rokua. På vägen kunde vi beundra norra Finlands ypperliga sädes- och potatisfält, vilka speciellt i Tyrnävä glädde vårt öga ... Under färden mot Kajanaland anlände vi till Manamasalo där vi bekantade oss med campingområdet ... Härpå följde en måltid vilken avnjöts med god aptit.

Läsaren blir kanske smått förvånad och till och med road. Berättelsen är naiv till stilen och liknar en skolkria. Men är det egentligen något fel på nyheten från journalistisk synpunkt? En för orten betydelsefull händelse återges noggrant och med exakta fakta. I Ylivieska har nyheten förmodligen lästs med förtjusning. Varför tycker då de flesta av oss att den inte är "riktig journalistik"? Helt enkelt därför att den bryter mot två centrala formregler inom den moderna journalistiken. För det första är den skriven i kronologisk ordning, då journalistiken däremot följer principen "det viktigaste först". För det andra är den skriven "subjektivt", d.v.s. av "oss i Hjärtföreningen", då journalistiken däremot vanligtvis förutsätter objektivitet, ett framförande av händelser "i allmänhet", så som de skett för andra.

På ett mycket vardagligt plan bedömer man journalistiken enligt hur mycket den liknar journalistik. I likhet med alla andra produkter på marknaden måste journalistiken i någon mån uppfylla kraven på jämn och förutsägbar kvalitet. Å andra sidan måste journalistiken, så som all annan produktion, kunna utvecklas och framvisa intresseväckande särdrag. Produkten måste profilera sig och klara sig i konkurrensen med sina medtävlare, d.v.s. tidvis förnya sig.

Mera djupgående: Inom journalistikkritiken jämför man produkten med det som journalistiken själv säger sig göra. I bedömningen kan man använda flera skalor: journalistikens reklam för sig själv (t.ex. *New York Times'* berömda motto "All the News That's Fit to Print"), journalistikbranschens egna etiska regler och målsättningar, branschrepresentanternas offentliga uttalanden, journalistikpris och av branschen godkända målsättningar för yrkesutbildningen. Utgående från allt detta kan man konstruera ett slags "festtals-journalistik", ett idealporträtt baserat på kommersiell och social image. Också kritiker utanför branschen använder ofta "festtals-journalistiken" som måttstock, för att undgå att beskyllas för censur eller krav som är oförenliga med branschen.

På *kritikens andra plan* sker en jämförelse mellan de budskap som journalistiken förmedlar och den verklighet man säger sig referera. Det mest traditionella och troligtvis vanligaste slaget av journalistikkritik sker genom utvärdering av sanningshalten och relevansen, d.v.s. objektiviteten, i den information journalistiken ger (Hemánus & Tervonen 1980). Branschen själv har sett det som utgångspunkt. De etiska reglerna som de finska journalisterna godkänt utgår från medborgarnas rätt "att få riktig och relevant information".

Kauko Pietilä talar om "kritik av vilseledande återgivande". Denna kritik framförs av "personer, grupper, organisationer, institutioner och andra liknande instanser om vilkas person eller förehavanden massmedierna ger en mer eller mindre missvisande bild och vilka enligt sin egen åsikt känner till den verkliga sanningen i den aktuella frågan" (Pietilä 1990, 23).

Många s.k. kvalitetstidningar publicerar regelbundet en korrigeringspalt. Små korrigeringar skadar inte tidningens image. Tvärtom framhäver de för läsaren hur minutiöst och samvetsgrant tidningen arbetar. Att erkänna fel i större frågor kan däremot vara svårare.

Då det gäller enskilda fakta är frågan om uppgifternas riktighet lättare än i större sammanhang: ger mediet en riktig bild

av småföretagarna, universitetsvärlden, situationen i Ryssland?

Kravet på relevans förutsätter att informationen förutom exakt också är betydelsefull i socialt avseende. Medier som specialiserat sig på skandaler och kändishistorier kan ge information som i sig är riktig men objektivt sett undermålig.

Relevansen mäter man troligtvis bäst genom att studera innehållet i och omfattningen av det som betecknas som offentligt. Journalistiken skall föra fram allt som är väsentligt för samhället men lämna bort det privata. Offentligheten kan ses som tre fält. På ena sidan ligger det rent privata som inte bör föras fram offentligt. Hit hör till exempel enskilda människors sjukrapporter. Ett undantag är ledande politiker. På andra sidan ligger det klart offentliga, exempelvis parlamentets och lokala förtroendeorgans sammanträden. Mellan dessa ligger ett vidsträckt område som är föremål för kontinuerlig förhandling eller kamp och där privata och samhälleliga intressen tävlar om offentlighet eller sekretess.

Till det omtvistade området mellan offentligt och privat hör till exempel storföretagens interna förberedande av beslut. Företagens verksamhet och investeringar hör i princip till den privata sektorn, men deras beslut kan ha vittgående följder i lokalt och nationellt liv. Finns det alltså ett offentligt intresse av att på förhand känna till stora nedskärningar av arbetsplatser? Och hur är det med politikernas privataaffärer om de kan tänkas påverka politikernas verksamhet som beslutsfattare?

På *kritikens tredje plan* stöter vi på frågan om journalistikens sociala och kulturella följdverkningar. Följderna kan gälla flera olika sociala funktioner eller kulturområden: likställdhet mellan könen, krig och fred, miljöskydd. I kritiken uppträder två ståndpunkter som ständigt återkommer i diskussionerna. Enligt den ena synpunkten bryter journalistiken ned intellektuell förmåga och moraliska värden. Resultatet blir ett avintellektualiserat och amoraliserat masssamhälle. Den andra synpunkten poängterar journalistikens inverkan på demokratin och medborgarnas likställda beslutsfattande.

Det har påståtts att journalistiken bryter sönder världen i en kaotisk störtflod av detaljer och händelser. Kvar blir en splittrad och ytlig världsbild. Följaktligen utgår man från att den moderna nyhetsgenren alltid bygger upp världen från början för sin otåliga publik så som för barn. Journalistiken kan också fjärra individen från verkligheten; samhällslivet sker inte för jaget i nuet, det är främmande och sköts av andra på annat håll. (t.ex. Postman 1985.) En dylik kritik slutar ofta med förslag om att ändra de journalistiska konventionerna och presentationssätten så att de blir mer aktiverande och intellektuellt stimulerande. Typiska är också förslagen om att öka allmänhetens mediäläskunskap bl.a. genom mediefostran i skolorna.

Frågan om journalistikens inverkan på de demokratiska processerna aktualiserades först i USA där kommunikationsutvecklingen var snabbast och banden till de politiska partierna lösare än i Europa. Politikerna appellerade inte till väljarna via partiorganisationer utan genom medierna i offentligheten. Speciellt efter televisionens genombrott började man fästa kritisk uppmärksamhet på mediernas sätt att omforma politiken. Mest framgång rönt de kandidater som såg bra ut, kunde uppträda och hade förmågan att appellera till publiken

under de få sekunder som televisionsnyheterna gav dem. Men var det sannolikt att en politiker som var framgångsrik i media också hade mest kunskap, eftertanke och karaktär för sin uppgift?

Enligt många kritiker omvandlade medierna politiken, såsom allt annat stoff, till underhållning, medan kontakten till människornas vardagsliv var i det närmaste fiktiv. Man antog att den här utvecklingen skulle leda till en tilltagande nedvärdering av det ledande politiska systemet i och med att folk började jämställa politikerna med alla andra skådespelare, filmstjärnor och gycklare som kämpade om uppmärksamheten i medierna.

De vidlyftigaste frågorna gäller vilken ställning institutionen journalistik intar i den strukturella utvecklingen av samhällen och internationella system, låt oss säga i uppdelningen av världen i rika länder och utvecklingsländer. Många funktioner i de moderna västländerna är beroende av den journalistiska informationsinfrastrukturen. I näringslivet, i människornas vardagliga beslutsfattande och inom till exempel diplomatin används journalistiken rutinmässigt både som informationskälla och som kommunikationskanal mellan olika grupper. Man antar alltså att journalistiken, trots alla sina brister, på något sätt kan ge en adekvat bild av vår verksamhetssfär.

Under de senaste åren har detta antagande emellertid ifrågasatts av flera olika skäl. En undersökning av notiseringen av Gulfkriget under perioden 1990-1991 har visat att hela den västerländska journalistiken med några få undantag informerade synnerligen bristfälligt om krigets realiteter (Luostarinen, 1994).

Det är också värt att undersöka hur världsomfattande information i realtid påverkar de ekonomiska och politiska besluten och processerna. Under Gulfkriget kommunicerade de stridande parterna via CNN. Information och operationer planerades så att störningarna inom den internationella valuta- och råvaruhandeln skulle vara så små som möjligt.

Om vi betecknar journalistiken som vårt fönster mot det omgivande samhället och mot världen kan man fråga sig hurudant detta fönster egentligen är, och vems? En värderingsgrund för kritiken är journalistikens diversitet. Rationellt och demokratiskt beslutsfattande förutsätter att samhället ser sig själv och den omgivande världen ur så många synvinklar som möjligt så att helhetsbilden blir rik och mångfasetterad.

Flera faktorer kan bidra till att öka journalistikens diversitet. Diversiteten ökar om det existerar en mångfald former och logiker för produktion (och ägande), om journalisterna har stor yrkeskunskap och höga ambitioner, om förbudet och tabuna i samhället och kulturen är få, om små och olikartade medier får stöd och om det på marknaden finns efterfrågan på olika slag av journalistik. Journalisternas möjlighet att påverka dessa faktorer är begränsad. För det mesta gäller det vitt omfattande frågor som berör den kommunikationspolitiska och kulturella omgivningen, d.v.s. journalistikens hela verksamhetssfär.

Kritikerna, en brokig skara

Mediekritik kan även uppdelas på basen av kritikergrupp. Vanligtvis avser vi med kritiker sådana grupper som står utan-

för masskommunikationsorganisationerna och -industrin och som offentliggör sin kritik. Ofta är emellertid organisationens interna, icke-offentliga kritikformer och -metoder mera betydelsefulla för resultatet.

Ägare och företagsledning. En viktig grupp kritiker som bedömer redaktionernas arbete utgörs naturligtvis av ägare och företagsledning. De uppställer bl.a. de ekonomiska, politiska och kulturella målen för medierna de äger eller leder. Målsättningarna och deras inbördes tyngdpunkter varierar inom de olika medierna: målsättningarna inom sensationspressen är självfallet helt andra än inom de politiska tidningarna eller de obundna kvalitetstidningarna.

Ägarna och ledarna följer upp och befrämjar verksamheten med normala företagsledningsmetoder, d.v.s. genom rekryteringspolitik, arbetsledning och utbildning av personalen. Inom många finska medier har man utarbetat ett program i vilket man definierat den redaktionella linjen.

Inom många journalistiska organisationer, och speciellt inom pressen, ser man det som ett ideal att ägarna och de som marknadsför annonsplats inte direkt och dagligen ingriper i redaktionens arbete, utan att den ansvarige chefredaktören självständigt leder det journalistiska arbetet. Detta ideal – såvida det överhuvudtaget någonsin har utövats rent – kan emellertid svikta.

Inom de flesta finska medieföretag hör samarbete mellan marknadsföring och redaktion idag till rutinen.

Redaktionsstyrelsen och kollegerna. En central del av den interna mediekritiken kommer i form av feedback från redaktionsledningen och andra redaktörer samt vid redaktionsmötena. Diskussionernas och kritikens nivå beror på ledningskiktets yrkeskunskap och redaktionens interna diskussionsklimat.

Annonsörer. Annonsörernas kritik gäller dels behandlingen av det egna företaget eller den egna produkten i medierna, dels den annonseringsomgivning som medierna erbjuder. Annonsörerna är speciellt snara att kritisera olika slag av konsumentprogram och produktjämförelser samt företagsinriktad undersökande journalistik. Resultaten kan visa sig i form av annonseringsbojkott eller ersättningskrav. Vesa Saarinen som var producent för konsumentprogrammet *Kuningaskulluttaja* (Kungskonsumenten) i TV 1 har uppskattat att programmet under sina fyra första verksamhetsår fick ersättningskrav för sammanlagt 36 miljoner mark av företag som förekommit i programmet. Produkttillverkarna har också vädjat till Rundradions och TV 1:s ledning. (Hämäläinen, 1995)

Kritiken mot mediemiljön innebär att medierna måste vara lockande för den kundkrets som den marknadsförda produkten är tänkt för, och att medieinnehållet inte får "besmitta" produkten med negativa associationer. Till exempel under Gulfkriget år 1991 led televisionsbolagen i USA grava ekonomiska förluster på grund av att annonsörerna var rädda för att deras företags- och produktbild skulle skadas om de sammanlänkades med krigsnyheterna.

Andra medier. Andra medier är centrala kanaler för medie- och journalistikkritik. Under den politiska pressens tid var det vanligt att partitidningarna skarpt kritiserade varandra och högg ner på både felaktigheter och bristande logik. I Finland fördes en hård kamp mellan de olika partitidningarna under

perioden mellan 1880- och 1930-talet. Till och med i små landsortsstäder kunde det då utkomma 3-4 olika partiers tidningar.

I Storbritannien är tidningsläsandet snarare knutet till läsarens sociala ställning och politiska åsikt än till bösättnings-sorten. Här råder ännu ett system som i viss mån påminner om partitidningstiden. Eftersom tidningarna representerar olika sociala och politiska grupper för de en livlig debatt och kritiserar varandra skarpt. Under Falkland-kriget år 1982 beskyllde den konservativa *The Sun* öppet sin konkurrent, Labour-partiets förespråkare *Daily Mirror*, för landsförräderi.

Alternativpressen, d.v.s. tidningar och tidskrifter som avviker från rådande uppfattningar, har alltid varit ett viktigt kritikforum. Speciellt på 1960-talet uppkom på flera håll i västvärlden en mångskiftande alternativ- och opinionspress.¹ Av de finska opinionstidningarna bör man speciellt minnas *Kanava* och *Ydin* vilka innehöll mediekritiskt material.

Kritik från andra medier kan ses som en kamp om marknaden och om den politiska och intellektuella positionen. Ibland går kampen mellan hela mediesektorer. Ett exempel på en sådan komplicerad situation ger debatten i den finska pressen beträffande den s.k. "Repo-radion". Under Eino S. Repos korta period som chef för Rundradion (1965-1969) liberaliserades och vänsterinriktades programpolitiken. Följden blev en våldsam kritik från huvuddelen av pressen vilken ansåg att verksamheten var inriktad på en socialistisk revolution.

Kritiken hade sin grund i politisk oro och i konkurrensen mellan de olika medierna. Televisionen var inne i en stark expansionsperiod beträffande både den tekniska utvecklingen och det samhälleliga inflytandet. Den traditionella pressindustrin måste konkurrera om såväl nyhetsförmedlingen som det sociala inflytandet och kände sin ställning hotad.

Liknande "sektorbundna" konkurrenssituationer och kritikförhållanden har uppträtt mellan olika medier och mediesektorer då medieindustrin har utvecklats och specificerats.

Yrkeskåren. Journalisternas yrkeskår utgör ibland den strängaste kritikern. Journalisterna är åtminstone i princip medvetna om att deras lön och sociala ställning i grunden är beroende av den image och det inflytande som skapas genom journalistikens kvalitet. Därför har till exempel journalisternas fackförbund speciellt under de senaste årtiondena utvidgat sin verksamhet från det traditionella bevakandet av anställningsvillkor till att omfatta journalistiska kvalitetsfrågor. Det här har man kunnat se i seminarie- och utbildningsverksamheten och dessutom i journalistförbundens publikationer.

Viktiga medel i den journalistiska självkritiken är yrkeskårens etiska kodex samt pressråden som bevakar journalistikens nivå. Ett sådant organ är Opinionsnämnden för massmedier i Finland.

Informationskällor och objekt. Journalistikens källor och objekt följer vaksamt upp hur deras uttalanden återges och hurdan bild man ger av dem i olika media. Stora organisationer använder bl.a. uppföljningsservice som ur informationsfloden sällar fram material som berör organisationen. Sakfel och negativ publicitet bemöts med åtgärder av olika grad. Skalan omfattar kontaktande av mediet, rättelser, bemötanden, klagomål till Opinionsnämnden för massmedier, ekonomisk på-

tryckning och rättegång. Då det gäller stora politiska frågor – i Finland har det under de senaste åren gällt t.ex. skogsfrågorna, kärnkraften och EU-medlemskapet – är uppföljningen synnerligen noggrann och reaktionerna starka.

I exceptionella fall har organisationer eller stater som blivit föremål för negativ journalistisk uppmärksamhet köpt annonsplats för att kritisera medierna och för att framföra sin egen synpunkt i den omstridda frågan.

Medborgarorganisationer. I väst finns det flera medborgarorganisationer som antingen helt koncentrerat sig på medie- och journalistikkritik eller åtminstone ser det som en central uppgift. De flesta organisationerna verkar utgående från motiv som har att göra med politik, moral och religion eller mediefostran och -läskunskap. I USA finns det idag uppskattningsvis etthundra sådana organisationer. (Detweiler, 1992)

De mediekritiska medborgarorganisationerna har utvecklat en mångfald påverkningssätt som kommer att behandlas senare.

Allmänheten. Allmänheten utvärderar och kritiserar massmedierna på många sätt och enligt flera kriterier. Från underhållningssynpunkt är det centralt att informationen är intressant, d.v.s. att den är både intellektuellt och emotionellt tilltalande. För den praktiska verksamheten är det viktigt att informationen är nyttig och användbar. Inom den här kategorin erbjuder medierna en stor mängd information som omfattar allt mellan matrecept och travtips, investeringsråd och konsumentupplysning. För social verksamhet och diskussion är det viktigt att förse tittaren eller lyssnaren med sådan information som han kan använda i sin egen krets. Beroende på kretsen kan denna information gälla ishockey, internationell politik, de senaste händelserna i såpoperan, d.v.s. snart sagt vad som helst.

Allmänhetens representanter utvärderar medierna också som företrädare för vissa intressen och intressegrupper. Lantbrukaren utvärderar televisionsnyheterna utgående från den bild de ger av lantbruket, en aktiv socialdemokrat följer upp vilken behandling hans partikamrater får i kvällstidningen, en fackföreningsaktivist intresserar sig för hurdan bild man ger av fackföreningen i offentligheten. Vidare utvärderar allmänheten också massmedierna i egenskap av "skötsam medborgare" varvid det centrala kriteriet utgörs av informationens relevans eller irrelevans (Alastalo, 1996). Att följa upp journalistiken och vara à jour med händelserna anses höra till medborgarens skyldigheter i den demokratiska processen. Även om "den skötsamme medborgaren" själv inte intensivt följer med händelserna i samhället väntar han sig att journalistiken skall förse honom med lättfattligt och mångsidigt material så att han kan uppfylla rollförväntningarna.

Konsten. Konstens, och speciellt då litteraturens, filmens och delvis också teaterns, roll inom medie- och journalistikkritiken har varit betydande.² För flera författare, bland dem Björnsterne Björnson, August Strindberg och Émile Zola, utgjorde den snabba utvecklingen inom pressen och politiken i slutet av 1800-talet en givande ram inom vilken de utforskade den moderna publicitetsprocessen samt politikens och maktutövandets väsen. Och visst fanns det också tidigare förebilder, exempelvis Honoré de Balzacs *Illusions perdues* som

utkom under åren 1837-1843. Samma motivkrets behandlades av Edgar Lee Masters i *Spoon River*-antologin som kom ut 1914-1915. På kyrkogården är chefredaktör Whedon representant för lögn, maktmissbruk och smädelse:

att förvränga sanningen, tygla den i en avsikt,
att begagna människornas stora känslor och passioner
för låga syften, för sluga ändamål,
att likt de grekiska skådespelarna ha en mask
– sin åttasidorstidning – att göma sig bakom
och ropa ut genom fetstilsmegafonen:
”Det här är jätten jag.”
Att därigenom också leva ett snattarliv
förgiftat av de anonyma orden
i sin hemlighållna själ.
Att krafsa jord över skandaler för betalning
och gräva upp dem att lukta till hämnd,
eller sälja papper,
döda ett namn och rykte, eller en människa,
om det behövs,
(översättning Th. Warburton, ös. anm.)

Också inom filmen har man fäst uppmärksamhet på den tilltagande skandalpressen, dess maktutövande, mediebaronerna och journalisternas cynism. Orson Welles' *Citizen Kane* blev färdig 1941, Billy Wilders *Ace in the Hole* tio år senare. Inom den nyare litteraturen har motivet behandlats av bl.a. Heinrich Böll i *Die verlorene Ehre der Katharina Blum* (1974) och av Tom Wolfe i *The Bonfire of the Vanities* (1987).

Många böcker och filmer har som ledande tema den konfliktsituation som journalisten hamnar i inför trycket från det kommersiella samt de moraliska och sociala följderna av att "sälja sin själ". Ett typiskt exempel på detta är Sydney Lumets film *Network* från år 1976. Nicolas Borns roman *Die Fälschung* (1979) beskriver hur en enskild journalist upplever det etiska trycket.

En kritiktyp kom att använda satiren som medel och angrep journalisternas obildade och alkoholdunstiga sensationslystnad med mildare eller skarpere spe. En god representant för genren är Evelyn Waugh's år 1938 utkomna roman *Scoop*. Chefredaktören och reportern som överentusiastisk och beskäftig far omkring och diktar upp nyheter i sitt eget huvud fann sin plats i filmens och underhållningens typgalleri, åtminstone efter filmen *The Front Page* med Howard Hughes som producent och Lewis Milestone som regissör. Konsten kritiserade utnyttjandet av pressen i det heta och det kalla kriget samt den hysteri och förföljelse som pressen frampiskade. Bl.a. Jean-Paul Sartre hämtade sin inspiration ur dessa motiv.

Också i Finland har medierna varit ett populärt objekt såväl inom filmen som i televisionen. De betydelsefulla verken är emellertid inte många. Som exempel kan nämnas Risto Jarvas film *Kun taivas putoaa* (När himlen rasar, 1972) samt inom den nyare litteraturen Kari Levolas Banaaninlastaajan poika (Bananlastarens son) (1987). Olavi Paavolainens *Synkkä yksinpuhelu* (Finlandia i moll) från år 1946 innehåller skarp kritik av krigstidens masskommunikation.

Myndigheterna. Med myndigheternas kritik avses här dels den kontroll som politikerna genom lagstiftning utövar på me-

dierna, dels den kontroll som sker genom att domstolarna och Statens filmgranskningsbyrå tillämpar dessa lagar. Yttrandefriheten är inte och har inte varit obegränsad i Finland. På 1930-talet begränsade man vänsterns, speciellt kommunisternas, publikationsverksamhet och efter andra världskriget förbjöds ultrahögertidningarna. Beträffande filmer som visas på biograf har förhandscensuren gallrat våld, sex och utrikespolitiskt kränkande material. Genom olika skatte- och understödsbeslut har man gynnat en viss typ av media och medieinnehåll medan andra har förbigåtts. I mitten av 1970-talet stärkte man skyddet kring privatlivet genom att stifta en lag enligt vilken det blev straffbart att utan tillstånd sprida information, antydningar eller bilder om en persons privatliv. Denna "intimitetsparagraf" var riktad mot sensationspressen. (Vuortama & Kerosuo 1994, 145-146.)

I många länder har domstolarnas ställningstagande i skadestandsfrågor haft betydande följder. Om massmedierna med avsikt förorsakar skada genom smädande och osann publicitet har de kränkta parterna naturligtvis rätt till ersättning. Speciellt i de anglosaxiska länderna har rättegångarna blivit ett problem som också berör yttrandefriheten då domstolarna utdömt miljonersättningar för enstaka rapporter eller ordval. Den positiva följden har varit att massmedierna börjat granska sina uppgifter mera omsorgsfullt. Den negativa följden däremot har varit att medierna blivit försiktigare och mindre aggressiva. I USA har många medier upphört att bedriva undersökande journalistik på grund av de allvarliga ekonomiska risker som det medför.

Under 1980-talet blev vissa ärekränkingsrättegångar i USA centrala forum för kritik och diskussion kring journalistiken. År 1984 krävde f.d. kommendören för USA:s Vietnamtrupper William Westmoreland 120 miljoner dollar av bolaget CBS. Orsaken var att bolaget i ett dokumentärprogram hade påstått att Westmoreland förmedlat förfalskade uppgifter om Vietnams militära situation åt sina överordnade och åt allmänheten. Samma år krävde den israeliske generalen och politiker Ariel Sharon 50 miljoner dollar av tidningen *Time* för ett påstående enligt vilket Sharon skulle ha uppmuntrat sina libanesiska allierade att anfälla flyktinglägren Sabra och El Shatila under Israels attack mot Libanon år 1982. Ingetdera av medierna dömdes slutligen till att betala ersättning, men händelserna fick stor publicitet. (Stoler 1986, 135-154)

Ett av de mest uppmärksammade fallen i Finland inträffade under bankkrisen, då tidningen *Salon Seudun Sanomat* i 1990-talets början rotade i orsakerna till sparbanken *Lounais-Suomen Säästöpankkis* kreditförluster. En storinvestorare som erhållit kredit av banken krävde 12,5 miljoner mark i skadestånd av tidningen. I november 1993 friade Åbo hovrätt både tidningen och de inblandade undersökande journalisterna. (Tutkivan journalismin vuosikirja 1994, 9-34.)

Forskning. Den mediekritiska aspekten finns ofta med i masskommunikationsforskning. På de första sociologdagarna i Tyskland år 1910 höll Max Weber ett tal i vilket han skisserade upp ett omfattande program för pressforskning:

För det första bör vi utreda hur pressen påverkar människan i vår tid. För det andra bör vi undersöka hur man påverkar ob-

jektiva, överindividuella kulturvärden, hur dessa värden ändras och vilka av massornas allmänna uppfattningar och önskemål som krossas, vilka däremot omskapas...

Weber poängterade att man för att trygga samarbetet mellan förläggare och redaktörer skall undvika minsta antydning av att pressens undersökning "avsiktligt kritiserar moraliskt den nuvarande situationen". Trots detta finner man i hans texter talrika, för den tidens kritik typiska hänvisningar till pressens maktutövande och psykologiska inflytande, till koncentrationen av ägande och till sensationalism. (Weber, 1985)

Webers tal återspeglar ett för journalistikforskningen karakteristiskt drag, nämligen intresset för mediernas maktutövande och påverkan. Men Weber kan också ses som ett exempel på hur journalistikforskningen har utvecklats snarare externalistiskt än internalistiskt, för att använda vetenskapsforskningens begrepp. Problemen och frågeställningarna har med andra ord inte uppstått på basen av forskningens egna inre logik eller kronologi. Snarare har de aktualiserats av ändringar i mediefältet samt av forskarnas vardagserfarenheter och politiska motiv. Medieforskningens kontakter till folkrörelser, politik och administration har varit livliga.

I jämförelse med många andra forskningsbranscher har medieforskningen varit relativt praktisk, kritikinriktad och snar att reagera på ändringar inom branschen. En god uppfattning om detta får man t.ex. genom Ullamaija Kivikurus artikel *Journalismintutkimus* (Journalistikforskning) i publikationen *Tieto-opista mediapeliin* (Sana 1995) och från Esa Sirkkunens artikel i publikationen *Sopulisilppuri* (1996). Man kan till och med påstå att medieforskningen har varit alltför "nära" sitt objekt. Följden har varit att forskningen snarare har liknat administrativ utredning, politiskt motiverad kritik eller journalistik än avancerad och självständig vetenskaplig forskning.

Från journalistisk synpunkt kan forskning verka långsam, abstrakt och instängd i ett "elfenbenstorn". Tidningen *Helsingin Sanomat* skrev i sin ledarartikel den 23.8.1992:

Det arbete som medierna och de som är verksamma vid medierna utför utvärderas av forskarna på många olika sätt. Men fastän utvärderingen sker av forskare som är specialiserade på kommunikationsforskning, uppfyller resultaten på intet sätt kriterierna för egentlig mediekritik. Klyftan mellan kommunikationsforskarnas teorier och praktiken är enorm; forskningsresultaten är osammanhängande och kommer ut för sent.

Advokat Matti Wuori har å sin sida konstaterat att "kommunikationsforskarnas arbete är ett lamt pysslande med paradigmer".

Makten, kritikens motiv?

Såväl i Finland som i den övriga västvärlden har den kritiska diskussionen ofta flammats upp på grund av irritation hos politiker och andra representanter av eliten. Irritationen i sig är ingen ny företeelse, men till exempel presidenterna Paasikivi och Kekkonen framförde sin kritik mot medierna oftare privat än offentligt.

Mauno Koivistos intervju år 1984 kan sägas representera den nya tiden. I intervjun kallade han journalistkåren en "läm-

melskock": "Det ser ut att vara så att närhelst en journalist tar upp en fråga följer de andra efter. Uppenbarligen finns det en åsiktsledare medan de andra betar sig som en lämmelskock." (Väisänen, 1992, 42-43; Uimonen, 1992)

Några månader senare höll socialdemokratiska partiets dåvarande ordförande Kalevi Sorsa ett tal i Lahtis. Han införde begreppet "infokrati", ett begrepp som fortfarande är aktuellt:

Den parlamentariska demokratin har i informationssamhället mött sin utmanare i informationsmakten. Denna "infokrati" ser ut att vara i hög grad ointellektuell. Den verkar att undvika behandling av sociala (och andra) problem och vänder politiska frågor till personfrågor. Beträffande sin egen verksamhet är den totalt kritiklös.

Det alltmer självkritiska partiväsendet har rätt att ställa massmedierna, denna inom demokratin framväxande nya makt, frågan: när vänder ni era kritiska blickar mot er själv? (Väisänen 1992, 46)

Sorsas och Koivistos uttalanden – och många kritiska anföranden efter dem – återspeglar de förändringar som skett i förhållandena mellan den politiska eliten och journalistiken. I dagens situation då partimekanismerna sönderfaller måste politikerna allt mer förlita sig på journalistiken för att nå och kunna påverka de röstberättigade. Samtidigt, och i synnerhet efter Watergate-skandalen, har journalistiken i hela västvärlden blivit självständigare. I Finland skedde utvecklingen långsammare än i många andra västländer, men påskyndades efter att president Kekkonen avgick och den politiska avslöjningsboken *Tammieniemen pesänjakajat* (Boskiftet på Ekudden³) kom ut år 1981.

Karakteristiskt för den finska journalistikdiskussionen har varit att den på det hela taget har rört sig på en rikspolitisk nivå. Några exempel: enligt advokat Matti Wuori är "den finska journalistiken kolossalt statscentrerad. Det bästa spaltutrymmet och den bästa sändningstiden offras hos oss på tom paradoffentlighet ... Medborgarsamhällets framgång baserar sig på öppen information och oavhängigt rättsväsen. Strängt taget saknas hos oss båda dessa." (Uusitorppa 1995.)

Politikern och författaren Claes Andersson (1995) har konstaterat: "Mediernas makt baserar sig i hög grad på deras rätt att ta upp problem. De beslutar vad man diskuterar och vad man inte diskuterar, hur diskussionen förs och vilka som deltar i den. Jämsides med marknadskrafterna och den politiserade räntenivån är medierna den faktor som starkast har påverkat maktstrukturen i vårt samhälle."

Minister Max Jakobson har framfört (1995) att Finland är på väg mot ett nytt politiskt system. Detta system som är en kombination av parlamentarisk demokrati och direkt demokrati stärker mediernas politiska inflytande. I symbiosen mellan politiker och redaktörer har redaktörerna fått övertaget.

Denna diskussion, hur viktig den än är, urartar lätt till en dialog mellan makthavarna och de stora medierna. Exempel på detta ser vi i presidenternas och premiärministrarnas tvister med *Helsingin Sanomat* och Rundradion. Den akademiska kritiken å sin sida har en tendens att intressera sig för stora eller av medierna uppförstorade motiv som till exempel Gulfkriget och folkomröstningen om EU. Det lokala och vardagsnära greppet i diskussionerna uteblir.

Situationen i Finland är ingalunda unik. Skandalen som uppstod av att den socialdemokratiska ministern Mona Sahlin använde statens kreditkort för privata utgifter fungerade i Sverige som katalysator för en allmän mediediskussion. I den debatterade man om mediernas makt och om användningen av s.k. läckor i den politiska kampen. I Frankrike anklagades medierna år 1993 för att med ogrundade påståenden ha drivit f.d. premiärministern Pierre Beregovoy till självmord. I Tyskland har medierna kraftigast kritiserats av de socialdemokratiska ledarna Björn Engholm och Oskar Lafontaine. Lafontaine kräver att journalisterna skall tygla sig i sin förföljelse av politiker: "Vem skall man kalla till hjälp när också den sista demokratiska politikern har avslöjats vara en korruperad gycklare?" (Bickerich, 1995).

Journalistikkritiken är inte en institutionaliserad kritikform så som till exempel konst- eller vetenskapskritiken. Den aktualiseras när någon intressegrupp känner behov av att framföra kritik. Det centrala motivet inom journalistikkritiken i olika länder och under olika tider verkar kretsa kring frågan hur man upplever journalismens makt och inflytande.

Den moraliska och politiska oron kan ha sin grund i en överskattning och förenkling av masskommunikationens inflytande. Följden kan bli att verksamheten styrs av den kollektiva uppfattningen. I 1990-talets Finland tror man att samhället kommer att bli mediedominerat, att kommunikationen huvudsakligen kommer att ske via medier. De olika samhällsgrupperna tror att de för sin kommunikation och intressebevakning behöver allt större andel av masskommunikationen. Endast de frågor inom politiken som massmedierna tar upp till offentlig behandling synes viktiga och värda ett beslut. Det här leder till att de olika intressegrupperna inom samhället bemödar sig om att skaffa sig positiv mediepublicitet och undvika negativ sådan, samt att uppfölja och påverka media.

Enligt denna tanke ligger mediernas makt inte enbart eller i första hand i deras möjlighet att direkt och omedelbart kunna antingen befrämja eller omintetgöra något. Makten ligger i att de som uppträder i medierna måste ta hänsyn till hur medierna bygger upp sin presentation av verkligheten. Medierna utövar sin makt då de väljer ut uppträdare till sina arenor och förutsätter att dessa uppträder på ett sätt som lämpar sig för medierna. Det här förklarar varför olika intressegruppers journalistikkritik ofta gäller "snedvridning", favorisering av någon grupp på bekostnad av andra. Kritik ådrar sig också det faktum att journalistiken föredrar frågor som kan personifieras, som i sig bär på konflikter och som kan presenteras i klara episoder.

Den personifierade makten tilldrar den största uppmärksamheten. Storägare inom massmedia såsom W.R. Hearst (USA), Robert Hersant (Frankrike), Robert Maxwell (Storbritannien), Rupert Murdoch (USA), Silvio Berlusconi (Italien), Leo Kirch (Tyskland) eller släkterna Erkkö och Bonnier i de nordiska länderna har varit föremål för intensiv kritik. (jfr. Jyrkiäinen 1994). Berlusconi anklagas för att hänsynslöst ha utnyttjat de medier han äger för att befrämja sin politiska karriär, och Kirch sägs ha givit stöd åt Helmut Kohl (Jacobs 1995). Sammansmältningen av mediemakten och den politiska makten har setts som ett hot mot demokratin.

Mediekritikens metoder: censur eller diskussion?

En del av de metoder som de olika mediekritikerna kan använda har redan behandlats ovan. De flesta metoderna baserar sig helt enkelt på möjligheten att väcka kritisk publicitet. Forskarna håller föreläsningar, deltar i diskussioner, konsulterar olika medier, intervjuas i medierna och skriver opinionsartiklar, artiklar i facktidskrifter och vetenskapliga publikationer.

Den vanliga medborgaren är i en svårare ställning och har färre medel att tillgå. En enskild person kan påverka genom köpbeslut, genom att ringa till exempelvis TV-bolagens tittartjänst, genom att skriva i insändarspalterna eller genom att ta kontakt med redaktörerna eller deras chefer. Påverkningsmöjligheterna förbättras avsevärt om de enskilda personerna sluter sig samman i en medborgarorganisation. Dyliga rörelser och organisationer förekommer talrikt i synnerhet i USA. En del av dem har uppkommit spontant, andra är däremot snarare täckorganisationer för stora politiska, ekonomiska eller religiösa intressegrupper och finansieras av dem.

En närmare studie av medborgarorganisationerna i USA ger en allmännare insikt i hurdana medel mediekritiken förfogar över (Detweiler, 1992; Luostarinen, 1989).

Man anser att USA:s högerinriktade och religiösa gruppe-ringar, bland dem speciellt organisationen Accuracy in Media (AIM), hör till de mest inflytelserika organisationerna för journalistikkritik. Kolumnerna av AIM:s galjonsfigur Reed Irvine får publicitet riket runt. AIM som snart har verkat i ett kvartssekel har outröttligt angripit de stora tidningarna och TV-näten i USA för deras "liberala vridning".

Högerorganisationerna i USA verkar (åtminstone) på sex olika plan.

För det första påverkar de det politiska och administrativa beslutsfattandet vilket i sin tur på flera sätt reglerar massmediernas verksamhetsområde. Speciellt inom det republikanska partiet har medieorganisationerna genom aktiv verksamhet försökt påverka partiets linje. Organisationerna lyckades också knyta kontakt med Ronald Reagans och George Bush's regering, presidenternas rådgivare och till och med själva presidenterna. Man försöker också påverka beslutsfattarna i separata frågor genom organiserade postkorts- och telefonkampanjer.

För det andra: Medieorganisationerna har byggt upp vid, egen publicitet som består av nyhetsrapporter, televisionsprogram, radiostationer, bokförlag och informationsnät. Många organisationer har lyckats bygga upp en omfattande fältorganisation som ingriper i olika frågor på lokal nivå och som samlar ihop medel för riksomfattande verksamhet.

För det tredje: Organisationerna försöker aktivt göra sin röst hörd i amerikansk massmedia. De skriver kolumner, insändarartiklar och kommunicéer och försöker till exempel få egna experter i alla medieinriktade diskussionsprogram i televisionen. Organisationerna är också med i ny-högerns s.k. think tank-organisationer. Dessa forskningscentraler erbjuder medierna och beslutsfattarna olika utredningar och expertservice.

För det fjärde: Medieinnehållet i USA:s kommersiella massmediesystem kan effektivast påverkas genom annonsörer-

na. Om organisationerna inte gillar något TV-program kontaktar de annonsörerna eller förklarar bojkott mot de annonserade produkterna. Fast bojkotten i sig inte skulle ha någon direkt ekonomisk effekt leder den negativa publiciteten till att annonsörerna gärna flyttar sina reklamer till andra program vilket igen kan leda till att TV-stationen måste upphöra med programmet eller ändra dess innehåll.

För det femte: Organisationerna bandar TV-program och samlar in tidningsurklipp i sina klipparkiv och ställer dem sedan till förfogande för sympatiserande forskare och studerande. De har också "angivarlinjer" till vilka man kan ringa in tips om program eller redaktörer.

Just ett angivartips var grunden för det s.k. Mighty Mouse-fallet i slutet av 1980-talet. Fallet behandlades slutligen i kongressen och ledde till att CBS-bolagets vice verkställande direktör avgick. Hjälten i ett av CBS:s barnprogram, Mighty Mouse, led av olycklig kärlek, men återfick sina krafter och sin forna hurtighet efter att ha snusat på ett pulverlikt ämne i sin hand. Enligt den officiella förklaringen var det frågan om "lycko-ost", men organisationen American Family Association ställde till med stort hallå och ansåg att man här hade ett fall av öppen knarkpropaganda. (Detweiler 1992, 25-26.)

För det sjätte: Organisationerna tar direkt kontakt med mediernas utgivare, huvudredaktörer och enskilda journalister. Kontakterna varierar från vänskapliga anmärkningar till demonstrationer eller organiserade uppringningskampanjer som blockerar redaktionens telefoner. Många organisationer delar ut färdigt tryckta postkort åt sina medlemmar. Medlemmarna uppmanas att skicka korten till de medier som man för tillfället vill påverka. Några organisationer försöker köpa aktier i mediebolagen för att kunna framföra sin kritik på bolagsmötena.

Många redaktörer anser att speciellt de religiösa organisationernas vakthundar har för skarpa tänder. Bagatellartade frågor kan väcka krav på censur. Det blir svårt att ta upp omtvistade frågor utan att någon grupp går till påtryckning. Enskilda journalister utsätts för hot och smädelser av extremgrupperna. En stor del av journalistkåren upplever den kristna högerns verksamhet som ett hot mot yttrandefriheten och den personliga säkerheten i arbetet.

Man är orolig för att abortmotståndargruppernas våld skall spridas till att gälla inte endast abortkliniker utan också redaktionerna. Speciellt utsatta är de medier som inte går med

på att kalla grupperna "pro life" så som grupperna själva gör, utan talar om abortmotståndare. (Kandell, 1991)

De liberala och vänsterorienterade organisationerna för journalistikkritik i USA har försökt göra sig gällande genom att inte kräva censur eller utöva påtryckning, utan eftersträva yttrandefrihet och högklassig journalistik. I själva verket har några av de största liberala grupperna uppstått just för att motverka den kristliga högerns påtryckning.

Liberala och vänsterorienterade organisationer har sökt journalisternas gunst genom att poängtera att de inte kräver att något skall avlägsnas från masskommunikationens innehåll. Tvärtom rekommenderar de differentiering och pluralism. Trots sitt förakt för högerorganisationerna har vissa liberala eller vänsterorienterade organisationer inte skytt att låna deras metoder, d.v.s. upprätta "angivartelefoner" eller organisera demonstrationer framför redaktionerna.

Ett synnerligen intressant vänsterprojekt är Project Censored-organisationens årsbok (se t.ex. Jensen, 1995) som ger stor publicitet åt tidningsartiklar som till innehållet är betydelsefulla men som i mediefloren förbigåtts. Allmänheten kan sända in förslag och valet görs av ett råd som består av befningsaktivister och forskare. Årligen inkommer något under ettusen förslag. Av dem väljs ett tjugotal att publiceras i årsboken.

Project Censored-gruppens arbete visar tydligt att journalistikkritiken i likhet med vilken annan kritik som helst inte enbart skall inrikta sig på att söka det negativa, utan också föra fram det positiva och främja en diskussion om kriterierna för god kvalitet. Den kristliga högerns verksamhet i USA å sin sida påminner oss om det faktum att journalistikkritik från journalistisk synpunkt inte utan vidare är entydigt positiv eller uppbyggande för nivå och kvalitet. Kritiken kan också användas till censur, till att sänka journalistikens kvalitet och till att påtrycka enskilda journalister.

I Europa förekommer inte journalistikkritiska medborgarorganisationer så som i USA. Det förs snarare en akademisk, facklig och allmän kulturdiskussion som inte använder starkare påtryckningsmedel än ord och argument. I jämförelse med direkt aktion kan det verka ineffektivt. Europas historiska erfarenhet kan emellertid vara värdefull: påtryckning av media leder snarare till totalitarism än till god journalistik.

Översättning: Margareta Ekman

Noter

1. Som exempel kan vi nämna *The Nation* (USA), *New Statesman & Society* (Storbritannien), *Libération* (Frankrike), *Information* (Danmark) och *Freitag und taz* (Tyskland). Satiriska skämttidningar såsom *Le Canard Enchaîné* (Frankrike) och *Privat Eye* (Storbritannien) har också ofta kritiserat den rådande journalistiken. I.F.Stones publikation *I.F.Stone Weekly* i USA var under det kalla kriget en obönhörlig kritiker av mainstream-journalistiken (Lule 1995).

2. Avsnittet som behandlar mediekritik inom konsten baserar sig på Raoul Palmgrens bok *Täällä toimitus. Lehdistö ja lehtimiehet kaunokirjallisen kuvauksen kohteena* (Redaktionen. Pressen och journalisterna som skönlitterära objekt), utgiven år 1994 samt på Kaarina Melakoskis och Antti Selkokaris sammanställning av uppgifter om filmer med journalist-motiv. Se även Seidl, 1995.

3. Ekudden var president Kekkonens residens i Helsingfors. Ös. anm.

Artikeln ingår ursprungligen som inledningsartikel i boken *Sopulisilppuri* som är en lärobok i mediekritik.

Litteratur

- Alastalo, Marja. 1996. "Ei totuutta tuoda julki": rahvaan media-kritiikki EU-utisoimissa ("Inte kommer sanningen fram": folkets mediekritik om EU-notiseringen) i Luostarinen, H., Kivikuru, U., Ukkola, M.: *Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia* (Lämmelhackan: Aspekter på mediekritik) Helsingfors universitet, Forsknings- och utbildningscentralen i Lahtis.
- Andersson, C. 1995. Missä valta luuraa? (Var gömmer sig makten?) *Kansan Uutisten Viikkolehti* 3.3.1995.
- Bickerich, W. 1995. Mehren Medien die Politikverdrossenheit? Spiegel Special: *Die Journalisten* 1, 24-26.
- Detweiler, J.S. 1992. *Media watchers: Their concerns, their tactics and their accomplishments*. Mass Communication and Society Division, AEJMC, 1992 Open Paper Division, Montreal Canada.
- Hemánus, P. & Tervonen, I. 1980. *Objektiivinen joukkotiedotus* (Objektiv masskommunikation). Helsingfors: Otava.
- Hujanen, T. & Luostarinen, H. (red.) 1990. *Avauksia journalismikritiikkiin* (Introduktion till journalistikkritik). Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation. Publikationer C 12.
- Hurri, M. 1993. *Kulttuuriosasto. Symboliset taistelut, sukupolvikonfliktti ja sananvapaus viiden kaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945-80* (Kulturavdelningen. De symboliska tvisterna, generationskonflikten och yttrandefriheten i fem stadstidningars kulturredaktioner under perioden 1945-80). Tammerfors universitet, Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 389.
- Hämäläinen, M. 1995. Kuningaskuluttajan tekijät ovat suurennuslasin alla (Konsumentprogrammet Kungskonsumentens redaktion under luppen). *Journalisti-Journalisten* 3.3.1995.
- Jakobs, H.-J. 1995. Makler der Macht. Spiegel Special: *Die Journalisten* 1.
- Jakobson, M. 1995. Föredrag under seminariet om yttrandefrihet i gammal litteratur. Vammala 1.7.1995. "Suora demokratia lisää toimittajien valtaa" ("Den direkta demokratin ökar redaktörernas makt") i *Aamulehti* 2.7.1995.
- Jensen, C. & Project Censored 1995. Censored. The News That Didn't Make the News – and Why. *The 1995 Project Censored Yearbook*. New York: Four Walls Eight Windows.
- Jyrkiäinen, J. 1994. *Sanomalehdistön keskittyminen. Joukkoviestinnän ja erityisesti sanomalehdistön keskittymisilmiö, sen kulku ja seuraukset jälkiteollisissa yhteiskunnissa 1980-luvun loppuna*. (Pressens koncentration. Koncentrationsfenomenet inom masskommunikationen och speciellt inom pressen, dess utveckling och följderna i de postindustriella samhällena i slutet av 1980-talet). Tammerfors universitet, Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 409.
- Kandell, P. 1991. News coverage of abortion called unfair and biased. *The St. Louis Journalism Review* 21(140).
- Ketonen, O. 1992. Julkista mediakritiikkiä tarvitaan (Offentlig mediekritik behövs). *Helsingin Sanomat* 9.9.1992.
- Kritiikkiä talousjournalismista (Kritik över ekonomijournalistik) 1989. Tammerfors, Tiedotusopillinen yhdistys TOY r.f. Tammerfors universitet, centralen för kompletterande studier.
- Kunelius, R. & Heikkilä, H. 1995. Miten selviät hengissä mediassa? Journalismi ei voi olla ulkopuolinen, vastaa Jay Rosen (Att överleva i media. Journalistiken kan inte stå utanför, replikerar Jay Rosen). *Journalisti-Journalisten* 30.11.1995.
- Laatikainen, E. 1995. *Kun markkinointi hiipii toimituksiin toimitus hiipii markkinointiin* (När marknadsföringen smyger in på redaktionen smyger redaktionen in på marknadsföringen). Föredrag på Journalistikdagarna i Lappeenranta 7.8.1995.
- Lehtola, E. 1983. *Kovaa pumpulia. Journalistin päiväkirjasta*. (Hård bomull. Ur en journalists dagbok). Helsingfors: WSOY.
- Lehtola, E. 1987. *Pisaratarunta. Arkipäivän journalismia*. (Droppinfektion. Vardagsjournalistik). Helsingfors: WSOY.
- Lull, J. 1995. I.F. Stone: The Practice of Reporting. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 72(3), Autumn, 499-510.
- Luostarinen, H. 1989. Tutkimuslaitokset erikoistuvat tiedotusvälineiden arvosteluun (Forskningscentralerna specialiserar sig på mediekritik). *Sanomalehtimies-Journalisten* 9.1.1989.
- Luostarinen, H. & Nieminen, H. (red.) 1992. *Persianlahden sota ja journalismi* (Gulfkriget och journalistiken). Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Publikationer C 15.
- Luostarinen, H. & Väliverronen, E. 1991. *Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta* (Textätarna. Om kunskapen att läsa samhällsvetenskaplig litteratur). Tammerfors: Vastapaino.
- Luostarinen, H. 1994. *Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa* (Sinets sergeanter. Styrningen av offentligheten och journalistiska kontrastrategier i militära konflikter). Helsingfors: Hanki ja Jää.
- Malmberg, T. 1984. *Journalismikritiikki* (Journalistikritik). Tammerfors universitet, institutionen för journalistik och masskommunikation, Publikationer B 15.
- Pietilä, K. 1981. *Journalismin kritiikin mahdollisuuksia* (Journalistikritikens möjligheter). Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Publikationer C 1.
- Pietilä, K. 1990. Spontaanit ja tieteelliset mediakritiikit (Spontan och vetenskaplig mediekritik). I: Hujanen, T. & Luostarinen, H. (red.) *Avauksia journalismikritiikkiin*. Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Publikationer C 12.
- Roos, J. 1992. Mediakritiikki on journalismin sokea piste (Mediekritiken är journalistikens blinda fläck). *Helsingin Sanomat* 30.8.1992.
- Sana, E. (red.) 1995. *Tieto-opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia* (Från informationslära till mediespel – aspekter på journalistikforskning). Helsingfors: WSOY.
- Seidl, C. 1995. Der Sinn für Whiskey und Poesie. Spiegel Special: *Die Journalisten* 1. 142-144.
- Sihvola, J. (red.) 1992. *Toimittaja ja pakolaiskysymykset. Journalismikriittisiä kannanottoja pakolaisasioiden käsittelystä suomalaisissa tiedotusvälineissä* (Redaktören och flyktingfrågorna. Journalistikritiska ställningstaganden beträffande behandlingen av flyktingfrågor i finsk media). Tammerfors universitet, centralen för kompletterande studier, publikationsserie A 1.
- Sirkkunen, E. 1996. Yksi uutinen – monta puntaria: aivovoimistelua sanomalehtiutusen ympärillä (En nyhet – många aspekter: hjärngymnastik kring en tidningsnotis) I Luostarinen, H., Kivikuru, U., Ukkola, M.: *Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia*. Helsingfors universitet, forsknings- och utbildningscentralen i Lahtis.
- Stoler, P. 1986. *The War Against the Press. Politics, Pressure and Intimidation in the 80's*. New York: Dodd, Mead & Company.
- Tutkivan journalismin vuosikirja 1994* (Årsbok i undersökande journalistik 1994). Finlands Journalistförbund. Journalistförbundets mediekritiska publikationsserie 3.
- Uimonen, R. 1992. *Julkiuspele. Imagonrakennus politiikassa* (Offentlighetsspelet. Skapande av image i politiken). Helsingfors: WSOY.
- Uusitorppa, H. 1995. Matti Wuoren mielestä lehdistö on muuttumattomuuden takuumies: "Suuret sammakot jätetään aina rauhaan"

- (Enligt Matti Wuori utgör pressen ett garanti för stagnation: ”De stora grodorna får alltid vara i fred”). *Helsingin Sanomat* 11.9.1995.
- Vuortama, T. 1995. Kritiikin rattaissa (I kritikens hjul). *Journalisti-Journalisten* 5.10.1995.
- Vuortama, T. & Kerosuo, L. 1994. *Viestinnän lait ja säännöt* (Kommunikationens lagar och regler). Karkkila: Kustannus-Mäkelä.
- Väisänen, P. 1992. *Vallan varjossa. Poliittisten toimittajien historiaa 1960-luvulta 1990-luvulle* (I maktens skugga. De politiska redaktörernas historia från 1960-talet till 1990-talet). Helsingfors: Poliittiset toimittajat r.f.
- Väliverroinen, E. 1995. Mediat mediakriitikoina. Olemmeko astuneet ”täyden palvelun mediatavarataloon”, jossa media jo kritisoikin itse itseään? (Medierna som mediekritiker. Har vi stigit in i ett ”full-service medievaruhus” där medierna sköter t.o.m. mediekritiken själv?) *Peili* 2, 25.
- Weber, M. 1985. *Kohden sanomalehdistön sosiologiaa* (Mot presssociologi). Tal framfört vid Tyska Sociologföreningen 1910. Tiedotustutkimus 8(2), 16-22.

Kulturella identiteter i förändring

Svenskar, massmedier och Europa inför 2000-talet

BO REIMER

Sveriges relationer till övriga Europa har debatterats flitigt och intensivt under senare år, med Sveriges eventuella inträde i EU som en självklar, huvudsaklig diskussionspunkt. En spännande bieffekt av EU-debatten är att den har fört in tankar om svenskhet, nationalitet och identitet i den offentliga debatten (i politiken, på ledar- och kultursidor, t ex) – likväl som i mer vardagliga sammanhang (i diskussioner på arbetsplatser, på fotbollsläktare mm). Vad är Sverige, och vad är svenskhet? Hur ser vår nationella identitet ut? Har vi någon?

Även inom det akademiska livet har diskussioner om svenskhet, om nationalkaraktärer och om identiteter varit aktuella under senare tid. Här har emellertid EU-debatten varit av mer underordnad betydelse. Det är snarare så, att det akademiska intresset för svenskhet och identiteter har föregått den utomvetenskapliga debatten. Analyser av nationella och kulturella identiteter har över huvud taget fått en renässans inom den samhällsorienterade forskningen under det senaste decenniet. Detta gäller både för samhällsvetenskap och för humaniora, både internationellt och inom Sverige.

I Sverige har diskussionerna inom *humaniora* av naturliga skäl huvudsakligen ägt rum inom etnologi. Mycket forskning har under det senaste decenniet ägnats åt att studera ”det svenska”. Vad är t ex ”svensk mentalitet” (Daun 1989)? Majoriteten av studierna har emellertid inte så mycket studerat vad svenskhet ”är”, som hur svenskhet och nationalkänsla konstrueras – och rekonstrueras. Vad är det för processer som har lett till att vi har den uppfattning vi har om Sverige som nation, och om svenskhet, och på vilka sätt kan detta tänkas förändras i tider av kulturmöten, medialisering, mm (Ehn m fl 1993).¹

Det senaste decenniets *samhällsvetenskapliga* analyser av nationalitet och svenskhet kan sägas ha varit huvudsakligen av en komparativ karaktär. Tankegången har varit den, att det rimligaste sättet att komma åt det typiskt svenska är att relatera svenskars värderingar och aktiviteter till andra medborgares värderingar och aktiviteter. Större systematiska studier har därigenom genomförts i samarbete mellan forskare från ett flertal europeiska länder, och i sådana projekt har deltagare kommit från bland annat sociologi, statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap.²

I det ovanstående har jag betonat empiriska analyser av svenskhet, nationalism och identitet. Men det är nödvändigt att påpeka att forskningsområdet också utvecklas teoretiskt. En livaktig debatt, med återverkan på de empiriska studierna, råder kring både nations- och identitetsbegreppen. Som påpekades i anslutning till de svenska etnologiska studierna, har nationsbegreppet problematiserats under senare tid. Konstruktioner och ”skapande av traditioner” (Hobsbawm och Ranger 1983) betonas mer än naturgivna förhållanden.³ På motsvarande sätt har identitetsbegreppet problematiserats: I stället för att se personers identiteter som biologiskt grundade, har det setts som mer fruktbart att tänka i termer av *kulturella* identiteter; identiteter som kan ta sig olika uttryck i olika sociala situationer, och som delvis kan vara motsägelsefulla.⁴ Vad som håller på att växa fram är ett forskningsfält i skärningspunkten mellan allmän social teori, kulturgeografi, medie- och kommunikationsvetenskap och cultural studies.⁵

Den akademiska debatten kring nation och identitet är alltså livaktig. Den har tagit sig ett speciellt uttryck i Sverige pga de specifika förhållanden som råder just här, men den är på inget sätt unik för Sverige. För att förstå det mer allmänna akademiska intresset – inom ett flertal discipliner – är det nödvändigt att tala i termer av modernitet (eller t o m sen- eller postmodernitet) och globaliseringsprocesser.⁶

Vilka faktorer är inblandade i dessa processer? Tre faktorer synes särskilt viktiga. För det första har en ökad *migration* en stor betydelse. Västerländska samhällen är inte lika homogena som de en gång var. Sverige är på ett helt annat sätt än tidigare ett multikulturellt samhälle (Ehn m fl 1990).

För det andra ökar *resandet*. Det är inte bara på hemmaplan som kulturmöten äger rum. Det blir allt mer självklart för varje ny generation västerlänningar att resa utomlands, och att stanna utomlands under allt längre perioder (Wulff 1994).

För det tredje spelar *massmedierna* en allt större roll för människors kulturella identiteter. Världen har på många sätt ”krympt” under senare decennier. Händelser som äger rum långt bort får allt större återverkningar på ens vardag, och nationer blir allt mer sammanflätade med varandra. En allt större del av vår verklighet baseras med nödvändighet på den bild av verkligheten som förmedlas av medierna (Meyrowitz 1985; Reimer 1995).

Det är mot ovanstående bakgrund som det nystartade forskningsprojektet *Kulturella identiteter i förändring. Svenskar,*

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, Sprängkullsgatan 21, S-411 23 Göteborg

massmedier och Europa inför 2000-talet ska ses. Vi har i Sverige en pågående debatt om svenskhet. Vi har precis blivit medlemmar i EU. Hur väljer vi att orientera oss i denna situation? Vad betyder Europa för oss? I vilken utsträckning, i vilka sammanhang, och på vilka sätt är våra kulturella identiteter just europeiska identiteter?⁷

Tyngdpunkten i projektet kommer att ligga på att studera den roll *massmedierna* spelar i att skapa kulturella identiteter. Vad innebär det för våra kulturella identiteter att vi (eller åtminstone en stor andel av det svenska folket) numera har tillgång till ett stort antal utländska TV-kanaler? Vilken roll spelar utländska långfilmer och tidskrifter för den bild vi skaffar oss av andra europeiska länder? Medieanvändningen äger emellertid inte rum i ett vakuum, utan medieimpulserna måste även relateras till personliga och socio-kulturella erfarenheter. Hur ser de sociala sammanhang ut inom vilka medieanvändningen äger rum, och på vilka sätt samspelar den med andra aktiviteter?

Kulturella identiteter

Som redan påpekats, har identitetsbegreppet problematiserats under senare tid. Stuart Hall (1992) har gjort en distinktion mellan tre olika identitetsuppfattningar. Enligt den första uppfattningen, som går tillbaka till Upplysningstiden, har varje individ en fast och i princip oföränderlig identitet som följer med en hela livet. Den andra uppfattningen ser han som en i grunden sociologisk uppfattning. Människors identiteter skapas i interaktion med det omgivande samhället. Denna uppfattning skiljer sig från den första såtillvida att människors identiteter inte är givna en gång för alla, men vad de har gemensamt är synen på identiteten som varande homogen och, i normalfallet även, harmonisk. Mot dessa båda uppfattningar ställer Hall en postmodern uppfattning, enligt vilken individen inte har någon fast eller essentiell identitet. En människas identitet är flytande och motsägelsefull, den tar sig olika uttryck vid olika tillfällen, och det finns inget "jag" innerst inne. I stället "består" identiteten av ett antal olika delidentiteter som är mer eller mindre viktiga vid olika tillfällen. Vi är aldrig enbart män eller kvinnor, vi är också ensamstående eller gifta, unga eller gamla, etc, och frågan om vilken del av ens identitet som är viktigast vid ett specifikt tillfälle beror på situationen som sådan.

Synsättet på individen som komplex och motsägelsefull är inte nytt för 1990-talet. Mycket av tankarna finns redan hos t ex William James för hundra år sedan. Det är emellertid först på senare tid som synsättet har blivit mer allmänt accepterat (Stryker 1980). Här har även moderniseringsprocessen haft en viss betydelse. I ett statiskt samhälle, med få kontakter och impulser, är det rimligt att tänka sig mer fasta, oföränderliga identiteter, men ju snabbare samhället förändras, desto rimligare är det att tänka sig mindre stabila, mer föränderliga identiteter.

Projektet utgår från begreppet *kulturella* identiteter. Med kulturell identitet vill jag betona det faktum att ens identitet är sammansatt och föränderlig – om än inte nödvändigtvis postmodern. Den kulturella identiteten sätts samman av en mängd olika delar. Den kan i vissa sammanhang sammanfalla med en

människas nationella identitet, men inte i andra. Det som utmärker en människas kulturella identitet är att den är meningskapande; det är den som framträder i interaktion med andra människor, och som skapar samhörighet – likväl som motsättningar.⁸

Massmedier och kulturell identitet

I den offentliga debatten om kulturell identitet framkommer ofta en oro över vad som kan komma att hända med denna i tider av förändring. Vid dessa tillfällen står ofta massmedierna i fokus. Det är genom massmediernas inflytande som den kulturella – här liktydigt med den nationella – identiteten kan gå förlorad, och det krävs ett skydd mot vad som oftast ses som en anglo-amerikansk kulturimperialism.⁹

Massmedierna tillmäts med andra ord en stor betydelse, och de ses ofta som ett hot. "Moraliska paniker" uppstår lätt kring nya medier, och kring ett nytt medieutbud.¹⁰ Det är emellertid viktigt att påpeka att tron på enkla, likartade medieeffekter på stora delar av befolkningen för länge sedan har lämnats därefter av massmedieforskningen. Detta betyder inte att massmedierna inte spelar någon roll för människors värderingar och beteende, men det betyder att denna roll är extremt beroende av det sociala/kulturella sammanhang som varje individ tillhör, och de egenskaper som han eller hon äger (McLeod m fl 1991). Det senaste decenniets studier av människors medieanvändning visar att människor tolkar samma medieutbud på olikartade sätt. Så kallade mediereceptionsstudier har visat att människors personliga egenskaper och intressen i stor utsträckning styr tolkningarna, och mer etnografiska angreppssätt har pekat på nödvändigheten av att relatera medieanvändningen även till andra vardagliga aktiviteter. Internationella jämförelser har vidare pekat på den vikt som olika kulturella referensramar har för de tolkningar människor gör av t ex amerikanska tvåloperor.¹¹

Vilken betydelse har då massmedierna för den kulturella identiteten? I och med att medierna är en så självklar del av vardagslivet, sätter de naturligtvis sin prägel på hur vi uppfattar vår omvärld, om än ej enligt simplistiska modeller. Orvar Löfgren (1991) har hävdats att press, radio och TV spelade en stor roll i "att göra Sverige svenskt". De har deltagit i skapandet av en "imaginär gemenskap"; en gemenskap skapad mellan människor som aldrig någonsin har träffat, eller kommer att, träffa varandra (Anderson 1991).

Försvenskningen av Sverige med hjälp av massmedier ägde rum inom ramen för en massmediemiljö som såg annorlunda ut än den gör idag. Vi ingår numer i en miljö i vilken transnationella medier spelar en allt större roll. Det intressanta är nu om massmedierna på motsvarande sätt kan medverka till att skapa en ännu större imaginär gemenskap, en gemenskap som tränger över nationsgränserna, eller om vi istället kommer att uppleva en situation av ökad fragmentisering. För projektet *Kulturella identiteter i förändring* kommer denna fråga att ställas med fokus riktat mot Europa, inte för att finna ett aningen/eller-svar, men för att kunna belysa huruvida svenskar, eller delar av svenska folket, känner sig delaktiga i en europeisk gemenskap.

Analysplan: Mikro och makro

Jag har i ovanstående stycken diskuterat begreppet kulturell identitet, och jag har diskuterat massmedieanvändning. Jag har hävdad att en individs kulturella identitet skapas i interaktion med andra individer. Det är därför nödvändigt att studera de miljöer som individen befinner sig i, att studera vilka andra individer som är närvarande i miljöerna, och att studera vad man gör i dessa miljöer – detta genom längre intervjuer i naturliga miljöer. Detta kan man kalla för ett mikroperspektiv på kulturella identiteter.

Ett sådant mikroperspektiv är emellertid inte tillräckligt för att projektets frågeställningar ska kunna besvaras fullt ut. Människor hamnar inte slumpmässigt i olika sociala miljöer. Det svenska samhället är strukturerat utifrån bland annat faktorer som klasstillhörighet och kön, och det innebär att mikroperspektivet måste kombineras med ett makroperspektiv; ett perspektiv som dels kan belysa sannolikheterna för att olika människor hamnar i olika miljöer, dels kan ge en viss uppfattning om hur typiska dessa miljöer är.

De faktorer som kommer att studeras ur båda perspektiv är dels positionella faktorer som klasstillhörighet, ålder och kön, dels strukturella faktorer som boendeort, samt mer individuella faktorer som värderingar. Med tanke på att projektet är orienterat mot Europa, kommer som tidigare nämnts fokus att ligga på den roll som indirekta erfarenheter av Europa (medieanvändning) har i relation till direkta erfarenheter (besök i olika länder).

En skillnad mellan de anlagda perspektiven är att makroperspektivet kommer att kunna ge kunskaper om den betydelse som t ex utbildning har för en individs kulturella identitet, medan mikroperspektivet kan ge kunskaper om den roll som

dessa abstrakta egenskaper faktiskt spelar i väldigt konkreta, vardagliga miljöer. Det är vidare så, att ur makroperspektivet kommer av nödvändighet analysenheten att vara enskilda individer, medan det ur ett mikroperspektiv blir möjligt att växla mellan individ och hushåll som analysenhet (jfr Reimer, kommande).

Ett kombinerat mikro/makroperspektiv, så som jag har linjerat upp det här, förutsätter en tudelad metodologisk ansats. Det rimligaste tillvägagångssättet för analyser av makronivån är större kvantitativa studier av människors attityder och beteenden, medan mikronivån bäst belyses genom längre, kvalitativa intervjuer.

De makro-orienterade studierna kommer att genomföras genom medverkan i de så kallade Samhälle Opinion Massmedia-undersökningarna vid Göteborgs universitet; årliga undersökningar av svenska folkets opinioner och fritidsvanor (Holmberg och Weibull 1996). Tanken är att i undersökningarna ha med ett antal frågor som kan tänkas fånga upp människors kulturella identiteter, med fokus på Europa. Exakta frågor finns inte färdigformulerade på detta stadium, men meningen är att bygga på frågor som har använts i de större europeiska komparativa studierna, detta för att möjliggöra vissa jämförelser bakåt i tiden.¹² De mikro-orienterade studierna kommer att bestå av längre intervjuer i hemmiljö hos ett mindre antal personer bosatta dels i en större stad, dels i en mindre ort. Tanken är att genomföra intervjuer med människor med skiftande socio-kulturella erfarenheter, och tillhörandes olika typer av hushåll. Med ca 18 månaders mellanrum kommer två intervjuer att genomföras med varje hushåll som kommer att ingå i studien. Sådållvida skapas vissa möjligheter att se på förändringar i attityder och orienteringar under denna för svenska folket nya samhällsfas.

Noter

1. Se också Daun och Ehn 1988; Arnstberg 1989; Frykman och Löfgren 1991; Daun 1992; Gidlund och Sörlin 1993. Den nystartade tidskriften *Kulturella perspektiv* har under sina första år innehållit ett flertal artiklar med inriktning mot nationella och kulturella identiteter.
2. En sammanfattande analys av de komparativa studierna har genomförts inom ramen för det av European Science Foundation finansierade forskningsprogrammet *Beliefs in Government*, där fem svenska forskare med hemhörighet i statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap har ingått tillsammans med ett 40-tal västeuropeiska forskare (Kaase och Newton 1995). För svenska analyser med direkt västeuropeiskt, komparativt perspektiv, se Pettersson 1988, 1992. För motsvarande analyser i andra länder, se Abrams m fl 1985; Gundelach och Riis 1992. För en tidigare europeisk översikt, se Harding m fl 1986.
3. Se också Schlesinger 1987; Hobsbawm 1990; Smith 1993; Wilterdrink 1993; Keane 1994; Schudson 1994.
4. Se t ex Burkitt 1991; Fornäs m fl 1991; Hall 1992; Keith och Pile 1993.

5. Harvey (1989) och Giddens (1990,1991) har varit särskilt inflytelserika, men se även Soja 1989; Beck 1992; Gregory 1994; Massey 1994.
6. Se Hall och Gieben 1992; Tester 1993; Beck m fl 1994; Lyon 1994; Friedman 1994; Reimer 1994: kap 2: Featherstone m fl 1995; Gibbins och Reimer 1995.
7. Projektet finansieras av HSNR och beräknas pågå 1996-1998.
8. En genomgång av Social Sciences Citation Index visar att begreppet kulturell identitet har blivit allt vanligare i vetenskapliga tidskrifter. Åren 1985-90 användes begreppet i 34 artiklar, under åren 1991-95 fördubblades antalet. Men det är inte enbart förändringen i antalet publicerade artiklar som är intressant. Under 1985-90 användes begreppet nästan uteslutande för studier av kulturer i Afrika, Asien och Oceanien, med inriktning mot etniska minoriteter och kulturkrockar. Under den första halvan av 1990-talet har begreppet i allt större utsträckning börjat användas även för studier av västerländska samhällen.
9. För en diskussion av olika synsätt på kulturimperialism och internationell kommunikation, se Sreberny-Mohammadi 1991; jfr Hoffmann-Riem 1987; Schlesinger 1991.
10. Se Cohen 1972/1987; Drotner 1992; Boëthius 1993.

11. För receptions- och medie-etnografiska studier, se t ex Jensen 1986; Morley 1986; Radway 1987; Lull 1990. För internationella studier av amerikanska tvåloperor, se Ang 1985; Liebes och Katz 1990. För mer detaljerade beskrivningar av traditionerna, se Drotner 1993; Moores 1993; Reimer 1994: kap 3.
12. De två största komparativa studierna är *Eurobarometer*, som sedan drygt 20 år tillbaka genomförs två gånger årligen, och European Values Survey som har genomförts vid två tillfällen, 1981 och 1990. Frågor som har funnits med i studierna har bland annat berört upplevd stolthet över sitt land, samhörighet med andra nationer, förtroende för andra nationers medborgare, känslan av att vara medborgare i Europa, mm. Tyvärr är *Eurobarometer* begränsad till EU-nationer, vilket innebär att Sverige hittills inte har funnits med i undersökningarna.

Referenser

- Abrams, Mark, David Gerard och Noel Timms (red.) (1985) *Values and Social Change in Britain*. London: Macmillan.
- Anderson, Benedict (1991) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London: Verso.
- Ang, Ien (1985) *Watching Dallas. Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. London: Methuen.
- Arnstberg, Karl-Olov (1989) *Svenskhet. Den kulturförnekande kulturen*. Stockholm: Carlssons.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich, Anthony Giddens och Scott Lash (1994) *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Boëthius, Ulf (1993) "Ungdomar, medier och moraliska paniker", sid. 257-283 i J. Fornäs, U. Boëthius och B. Reimer (red.) *Ungdomar i skilda sfärer*. Stockholm: Symposion.
- Burkitt, Ian (1991) *Social Selves. Theories of the Social Formation of Personality*. London: Sage.
- Cohen, Stanley (1972/1987) *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. Oxford: Basil Blackwell.
- Daun, Åke (1989) *Svensk mentalitet. Ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Daun, Åke (1992) *Den europeiska identiteten*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Daun, Åke och Billy Ehn (red.) (1988) *Blandsverige. Kulturskillnader och kulturmöten*. Stockholm: Carlssons.
- Drotner, Kirsten (1992) "Modernity and Media Panics", sid. 42-62 i M. Skovmand och K. C. Schröder (red.) *Media Cultures. Reappraising Transnational Media*. London: Routledge.
- Drotner, Kirsten (1993) "Medieetnografiske problemstillinger – en oversigt", *Mediekultur*, nr. 21.
- Ehn, Billy, Jonas Frykman och Orvar Löfgren (1993) *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ehn, Billy, Barbro Klein, Owe Ronström och Annick Sjögren (1990) *The Organization of Diversity in Sweden*. Stockholm: Invandrarminnesarkivet.
- Featherstone, Mike, Scott Lash och Roland Robertson (red.) (1995) *Global Modernities*. London: Sage.
- Fornäs, Johan, Ulf Boëthius och Sabina Cwejman (red.) (1991) *Kön och identitet i förändring*. Stockholm: Symposion.
- Friedman, Jonathan (1994) *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage.
- Frykman, Jonas och Orvar Löfgren (red.) (1991) *Svenska vanor och ovanor*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gibbins, John R. och Bo Reimer (1995) "Postmodernism", sid 301-331 i J. van Deth och E. Scarbrough (red.) *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gidlund, Janerik och Sverker Sörlin (1993) *Det europeiska kalejdoskopet. Regionerna, nationerna och den europeiska identiteten*. Stockholm: SNS förlag.
- Gregory, Derek (1994) *Geographical Imaginations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gundelach, Peter och Ole Riis (1992) *Danskarnas vaerdier*. Köpenhamn: Forlaget Sociologi.
- Hall, Stuart (1992) "The Question of Cultural Identity", sid. 273-326 i S. Hall, D. Held och T. McGrew (red.) *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, Stuart och Bram Gieben (red.) (1992) *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Harding, Stephen, David Philips och Michael Fogarty (1986) *Contrasting Values in Western Europe*. London: Macmillan.
- Harvey, David (1989) *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hobsbawm, E. J. (1990) *Nations and Nationalism Since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. J. och T. Ranger (red.) (1983) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann-Riem, Wolfgang (1987) "National Identity and Cultural Values: Broadcasting Safeguards", *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 31: 57-72.
- Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) (1996) *Mitt i nittioalet*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen.
- Jensen, Klaus Bruhn (1986) *Making Sense of the News. Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication*. Århus: Aarhus University Press.
- Kaase, Max och Kenneth Newton (1995) *Beliefs in Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Keane, John (1994) "Nations, Nationalism and Citizens in Europe", *International Social Science Journal*, 46: 169-184.
- Keith, Michael och Steve Pile (red.) (1993) *Place and the Politics of Identity*. London: Routledge.
- Liebes, Tamar och Elihu Katz (1990) *The Export of Meaning. Cross-Cultural Readings of 'Dallas'*. New York: Oxford University Press.
- Lull, James (1990) *Inside Family Viewing. Ethnographic Research on Television's Audiences*. London: Routledge.
- Lyon, David (1994) *Postmodernity*. Buckingham: Open University Press.
- Löfgren, Orvar (1991) "Medierna i nationsbygget: Hur press, radio och TV gjort Sverige svenskt", sid. 85-120 i U. Hannerz (red.) *Medier och kulturer*. Stockholm: Carlssons.
- Massey, Doreen (1994) *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- McLeod, Jack, Gerald M. Kosicki och Zhondang Pan (1991) "On Understanding and Misunderstanding Media Effects", sid. 235-256 i J. Curran och M. Gurevitch (red.) *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold.
- Meyrowitz, Joshua (1985) *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.
- Moores, Shaun (1993) *Interpreting Audiences. The Ethnography of Media Consumption*. London: Sage.

- Morley, David (1986) *Family Television. Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Comedia.
- Morley, David och Kevin Robins (1995) *Spaces of Identity. Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries*. London: Routledge.
- Pettersson, Thorleif (1988) *Bakom dubbla lås. En studie av små och långsamma värderingsförändringar*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Pettersson, Thorleif (1992) "Välfärd, värderingsförändringar och folk-rörelseengagemang", sid. 33-99 i S. Axelson och T. Pettersson (red.) *Mot denna framtid. Folkrörelser och folk om framtiden*. Stockholm: Carlssons
- Radway, Janice (1987) *Reading the Romance. Women, Patriarchy, and Popular Literature*. London: Verso.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Reimer, Bo (1995) "The Media in Public and Private Spheres", sid. 58-71 i J. Fornäs och G. Bolin (red.) *Youth Culture in Late Modernity*. London: Sage.
- Reimer, Bo (kommande) "Texts, Contexts, Structures. Audience Studies and the Micro-Macro Link", i U. Carlsson (red.) *Beyond Media Uses and Effects*. Göteborg: Nordicom.
- Schlesinger, Philip (1987) "On National Identity: Some Conceptions and Misconceptions Criticized", *Social Science Information*, 26: 219-264.
- Schlesinger, Philip (1991) "Media, the Political Order and National Identity", *Media, Culture and Society*, 13: 297-308.
- Schudson, Michael (1994) "Culture and the Integration of National Societies", *International Social Science Journal*, 46: 63-81.
- Smith, Anthony D. (1993) "A Europe of Nations – or the Nation of Europe?", *Journal of Peace Research*, 30: 129-135.
- Soja, Edward W. (1989) *Postmodern Geographies. The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso.
- Sreberny-Mohammadi, Annabelle (1991) "The Global and the Local in International Communications", sid. 118-138 i J. Curran och M. Gurevitch (red.) *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold.
- Stryker, Sheldon (1980) *Symbolic Interactionism. A Social Structural Version*. Menlo Park: The Benjamin/Cummings Publishing Company.
- Tester, Keith (1993) *The Life and Times of Post-Modernity*. London: Routledge.
- Wilterdrink, Nico (1993) "The European Ideal. An Examination of European and National Identity", *Archives Europeennes de Sociologie*, 34: 119-136.
- Wulff, Helena (1994) "Moratorium på Manhattan. Unga svenskar och globalisering", sid. 127-141 i J. Fornäs, U. Boëthius, M. Forsman, H. Ganetz och B. Reimer (red.) *Ungdomskultur i Sverige*. Stockholm: Symposion.

Journalister eller funktionärer?

Fackföreningspressen och den journalistiska friheten i Finland

MERJA MINKKINEN

I Finland publiceras 84 olika fackliga tidningar av vilka 25 ges ut av SAK-FFC (finsk motsvarighet till LO), 37 av AKAVA (de akademiska yrkesgruppernas centralorganisation) och 22 av STTK-FTFC (funktionärernas och tjänstemännens fackliga centralorganisation). (T-lehtimiehen vuosikirja 1996).

I denna artikel granskas den journalistiska frihetens gränser och möjligheter inom den finska fackföreningspressen utgående från en ny undersökning (Heinonen & al. 1996). Min egen yrkeserfarenhet omfattar en kort tid som arbetsmarknadsredaktör vid en politisk dagstidning (*Suomen Sosialidemokraatti*) samt åtta år som redaktionssekreterare vid en organisationstidning (*Aikamerkki*, organ för Työväen Sivistyliitto, Arbetarnas Bildningsförbund i Finland) vars läsekrets till en stor del bestod av fackföreningsaktivister. Dessutom har jag verkat som medhjälpare och kolumnist i flera finska fackföreningstidningar. Mina erfarenheter av branschen, d.v.s. av fackföreningsjournalistiken, kan kanske användas som allmän referensram inom fältet.

Uppgifterna i artikeln baserar sig huvudsakligen på en undersökning som gjorts vid Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation (Heinonen & al. 1996). Undersökningen genomfördes våren 1996 på initiativ av Finlands Socialdemokratiska Journalistförbund och Allmänna Journalistförbundet i Finland. Den omfattade fem finska fackföreningstidningar som publicerades av medlemsorganisationer inom SAK (FFC, Suomen Ammattiliitotjen Keskusjärjestö, Finlands Fackförbunds Centralorganisation).¹

I undersökningen intervjuades 9 redaktörer som dessutom förde dagbok över sitt arbete under en tid av 1-2 veckor. Man eftersträvade att med frågorna göra en omfattande kartläggning av den journalistiska arbetsprocessen inom en fackföreningstidning, alltifrån redaktörens autonomi och censur/självcensur till konkreta problem och förhållandena på arbetsplatsen. Jag skall här koncentrera mig på det teoretiskt sett mest intressanta temat, nämligen den *journalistiska friheten* och maktförhållandena inom fackpressen.

För den journalistiska friheten kan man i detta sammanhang använda Pertti Hemánus' (1983, 19) definition. Enligt honom avser man med journalistisk frihet "den frihet som redaktörerna – med undantag av chefredaktören – har för att ut-

föra sitt arbete för de mål och med användning av de medel de anser vara riktiga". Därvid skall de inte hindras av vare sig redaktionen eller massmedieinstitutionens interna maktförhållanden.

De enskilda redaktörerna representerar alltså subjektet för den journalistiska friheten. Med *yttrandefrihet* avses däremot en medborgerlig rättighet i vidare bemärkelse. Med *rättsinnehavare* avses i detta fall inte medierna eller redaktörerna utan vanliga människor, och den åsyftade rättigheten är en grundläggande demokratisk rättighet. Den journalistiska friheten utgör sålunda bara en del av yttrandefriheten. Denna del är emellertid inte mindre viktig: kritiska och öppna medier är nödvändiga för att yttrandefriheten överhuvud skall kunna förverkligas i samhället (se t.ex. Nordenstreng 1996, 272).

Propagandabladd eller forum för öppen diskussion?

Den finska fackföreningspressen har tidvis kritiserats för svaghet, bristande journalistisk frihet och ensidig politisk agitation. Enligt Jyrki Pietilä kunde fackföreningspressen vara "debattforum, idékälla och vägvisare". Han konstaterar dock att den finska organisationskulturen i praktiken har varit "mera leninistisk än Vladimir Iljitj själv". Därför har också fackföreningstidningarna följt de leninistiska pressidealen. Lenin ansåg ju att en tidning borde vara 1) en kollektiv propagandist, 2) en kollektiv agitator och 3) en kollektiv organisatör (Pietilä 1990, 93).

Pietilä undrar om det inte – också från journalistisk synpunkt sett – vore bättre att fackföreningsrörelsen verkligen tvingades kämpa för sin tillvaro i samhället. Också efter att man t.o.m. i det förutvarande Sovjetunionen har infört glasnost kunde fackföreningspressen i Finland ha en utmanande uppgift som "kollektiv ideator" (ibid., 93).

Pietiläs synpunkter är från år 1990. Sen dess har Finland hamnat i en djup ekonomisk kris och också fackföreningsrörelsen har ofta varit tvungen att kämpa för sin tillvaro och för sin plats i samhället. Har denna utveckling – som Pietilä önskar – haft en positiv inverkan på den journalistiska friheten i fackpressen?

Enligt Heinonen & al. (1996) var de flesta av de intervjuade redaktörerna relativt nöjda med sin journalistiska frihet. På en skala från 0 till 7 (0= positiv, 7= negativ) bedömdes den jour-

*Institutionen för journalistik och masskommunikation,
Tammerfors universitet, Box 607, FIN-33101 Tammerfors*

nalistiska frihet som fackförbundets ledning ger redaktören med 2 poäng. Arbetet ansågs också vara mycket självständigt och bedömdes med ungefär 2 poäng på samma skala (ibid., 51).

I ljuset av intervjuerna är bilden dock mera komplicerad. Enligt redaktörerna ser förbundsledningen tidningen ofta som ett vapen i den politiska och organisatoriska kampen. Journalisterna själva vill däremot hellre se den som ett forum för öppen och fri diskussion. Denna åsiktsskillnad förorsakar tidvis konfliktsituationer i vilka redaktörernas anpassningsförmåga och den journalistiska frihetens gränser testas.

Den problematiska dubbelrollen

Att vara redaktör och journalist i en politiskt, också partipolitiskt, bunden organisation är faktiskt en paradox i sig. Traditionellt förutsätter journalistrollen en viss kritisk distans till alla intressegrupper (se t.ex. Nordenstreng 1995) medan däremot funktionärrollen oftast innebär ovillkorligt och okritiskt godkännande av organisationens mål och arbetssätt.

Denna inbygda konflikt kommer klart fram i undersökningen som gjordes av Heinonen & al. Majoriteten av de intervjuade betonade att de först och främst ansåg sig vara journalister: bara 2 av 9 såg sig i första hand som funktionär. Nästan alla hade emellertid organisatoriska förpliktelser utanför tidningen, t.ex. i fackförbundets informations- och PR-verksamhet (Heinonen & al. 1996, 27-31).

Strävan till neutralitet och distans kan också ses i att samtliga intervjuade redaktörer var medlemmar i Finlands Journalistförbund, men inte i den fackorganisation som tidningen representerade. Andra funktionärer såg ibland detta som protest och självhävdelse: ”Redaktörerna tycker sig vara bättre än andra”, eller ”vad tror ni att ni är” (ibid., 34, 36).

Det är vanligt att fackpressredaktörerna snarare identifierar sig med sina kolleger och journalister i allmänhet än med de anställda i sin egen arbetsmiljö. Den viktigaste referensgruppen för dem då det gäller feedback är andra journalister. Kort sagt: Vill man vara social umgås man med människorna på arbetsplatsen. Vill man få analytisk kritik beträffande artiklarna går man till kolleger. Förhållandet till de andra funktionärerna och till människorna på arbetsplatsen är däremot mera återhållsamt:

Jag har medvetet strävat efter att hålla tidningen och mig själv utanför arbetskollektivet eftersom jag vill bevara mitt psykiska oberoende. Förhållandena är sakliga, jag känner människorna, vi pratar om allt, men jag vill med avsikt hålla en viss distans. (ibid., 37).

Tidsbrist och stress ständiga problem

Dubbelrollen som journalist och funktionär leder hos många redaktörer till praktiska problem som ofta har att göra med tidsresurser. De flesta av de intervjuade ansåg att arbetet som fackredaktör ibland var mycket stressande (5 poäng på skalan 0-7, 0=positiv, 7=negativ) och att det på grund av andra organisatoriska uppgifter inte fanns tillräckligt tid för själva tidningen (4 poäng på samma skala). (Heinonen & al. 1996, 51).

Om man verkligen vill koncentrera sig på skrivandet sker detta ofta på fritiden:

Brådskan reflekteras naturligtvis i det journalistiska arbetet och i produkten, d.v.s. tidningen. Det vore fint om man någon gång kunde sätta sig in i artiklarna ordentligt, om man kunde lägga ner mera tid på att fundera på artiklarna och på att skriva mera ingående. (ibid., 24).

Inte så sällan ställer förbundsledningen också konkreta krav på tidningen. Oftast händer detta i samband med förbundsval eller andra organisatoriska ”kriser”. Om man t.ex. önskar få flera förtroendemän till arbetsplatserna förväntas tidningen att ge ut skrivelser om ”hur underbart det är att vara förtroendemän” (ibid., 14).

Fackförbundets ledning har ofta större förståelse för redaktörernas journalistiska ambitioner än organisationens mellanivå, de andra funktionärerna eller ”de små pamparna”. Redaktörerna vill gärna skriva för de vanliga medlemmarna och anser att tidningen är just medlemmarnas språkrör. Funktionärerna däremot betraktar tidningen mera som ett medel för organisatorisk agitation:

Organisationen vill använda tidningen som propagandamedel, många funktionärer är mycket gammalmodiga, av politruktyp... de har svårt att förstå att det finns etiska normer som vi vill hålla fast vid plus ett gott journalistiskt arbetssätt. (ibid., 13).

Kontroll genom resursfördelning

Om tidningen kontinuerligt väcker missnöje hos ledningen kan redaktionen tvingas till ordning och lydning genom tillstramning av ekonomin. Ledningen kan till exempel skära ner anslagen för medarbetare. Ingen av de intervjuade sade sig ha råkat ut för detta, men man var mycket medveten om möjligheten:

Jag är nog medveten om att om någon vill påverka tidningens linje lyckas det genom resursfördelningen. Ekonomin åtstramas. Det kan ske en gång om året då man beslutar om anslagen för tidningen, om det alltså finns ett allmänt missnöje från en längre tid. Eller också kan det ske gradvis och småningom, man börjar gnata om olika saker. Exempelvis om medarbetarvoden. Ekonomisektorn och organisationsledningen kan nog sina konstigheter om det behövs. Tillsvidare har sådant inte kommit fram, med det är ett av de säkraste tecknen. (Heinonen & al. 1996, 14-15).

Enligt redaktörerna är den rådande ekonomiska krisen inom fackföreningsrörelsen ett av de största hoten mot den journalistiska friheten. En nedskärning av resurserna skulle också innebära en sänkning av tidningens journalistiska nivå. I värsta fall skulle tidningen förtvina till ett informationsblad:

Om arbetslösheten fortsätter som nu eller blir värre, vill man spara. Då naggar man först på tidningen: skär ner antalet nummer per år eller sidor per tidning. Man försöker utarma tidningen under förevändningen att spara. Går det riktigt illa finns det ett tryck på att införa något slags censur. Tidningen för-

vandlas till ett informationsblad – en skrämmande tanke. Man måste göra en så jävla bra tidning att de inte har råd att dra in den. (ibid., 42).

En kastrerad redaktör – ett ideal för fackför- eningsrörelsen?

Det finns relativt få undersökningar om fackföreningspressen i de övriga nordiska länderna, men ändå några vars resultat kan jämföras med dem som Heinonen & al. kommit till. De norska journalisterna Reidun Nydal och Marianne Monsen granskar i sin bok (Nydal & Monsen 1989) redaktörernas journalistiska frihet i fackföreningstidningarna samt den praktiska tillämpningen av de journalistiska reglerna i fackpressen.

Enligt Nydal och Monsen utsätts redaktörerna i fackpressen för stress och många slags konflikter på ett helt annat sätt än dagstidningarnas journalister. Förbundsledningen kan utöva påtryckning; det är nämligen ledningens uppgift att hålla i gång en fungerande fackorganisation. Redaktörerna däremot vill vanligtvis göra en bra tidning och nöjer sig inte alls med att bara vara organisationens språkrör.

I princip handlar fackpressredaktören enligt samma journalistiska regler som alla andra journalister. Inom fackföreningen har han dock ofta många andra uppgifter, till exempel att svara för organisationens informationsverksamhet.

Nydal och Monsen analyserar journalistens ställning bl.a. utgående från denna synpunkt. Får redaktören i en organisationstidning ta upp negativa frågor till behandling inom sin egen organisation och får han framföra dem i offentligheten som om han var en utomstående observatör? Var dras gränsen för lojaliteten mot den egna organisationen?

Om redaktören utsätts för påtryckning kan man fråga sig om det överhuvudtaget är meningsfullt att arbeta i en miljö där organisationsledningen inte respekterar de journalistiska grundreglerna. Hur långt måste lojaliteten sträcka sig? Nydal och Molin frågar om den ideala redaktören i fackpressen är "kastrad": den journalistiska friheten gäller bara så länge som den inte skadar arbetgivarens eller 'rörelsens' intressen.

Specialister eller "fackfolk"?

Enligt Kristina Wallander (1992) väcktes diskussionen om redaktörernas ställning i fackpressen i Sverige redan på 1950-talet. Man frågade sig om fackpressredaktörerna skulle vara oberoende journalister eller "fackfolk". Man ansåg nämligen att journalisterna och organisationens funktionärer hade olika intressen i det redaktionella arbetet. Opinionslutade då åt "fackfolk" med argumentet att den som skrev om organisationens angelägenheter borde försvara organisationens intressen och representera organisationens linje. (ibid.)

I Finland finner man konflikten mellan journalister och "fackfolk" i en gammal tradition enligt vilken förbundsordföranden samtidigt är chefredaktör för tidningen, medan de personer som i praktiken är ansvariga för tidningen kallas redak-

tionssekreterare eller redaktörer. Det här har fackpressredaktörerna ofta protesterat mot.²

Förbundsledarnas ställning som chefredaktör är oftast helt formell; de flesta av dem har varken tid eller intresse att blanda sig i journalistiska detaljer. Det finns emellertid en djupare orsak till formaliteterna: viljan att kvarhålla den journalistiska makten där den hör hemma, d.v.s. hos "facket", och inte hos journalisterna.

I denna hierarki är journalisten maktlös eller rentav "kastrad" i den bemärkelse som Nydal och Monsen (1989) fastslår: journalisten utför det praktiska arbetet men har i sista hand ingen rätt att bestämma över resultatet, d.v.s. över tidningen.

Traditionen har blivit starkt kritiserad och den håller på att ändras. De flesta redaktörerna inom fackföreningsrörelsen accepterar inte längre att de journalistiska besluten fattas av människor som varken har journalistisk yrkeskunskap eller journalistiska ambitioner.

Också förbundsledningen tycks numera ha förstått detta. I många fackliga tidningar i Finland har den journalistiska personalen nu fått rätt att bestämma över sin egen arbetsprocess. Detta har ofta lett till märkbara förnyelser i tidningarnas journalistiska linje och layout (se t.ex. Lavikka 1990, 102-103). I de flesta fallen är resultatet enligt min uppfattning också betydligt bättre och mera 'läsarvänligt' än förr.

Slutsatser: den komplicerade journalistiska friheten

Den journalistiska arbetsprocessen har alltid också en social sida där makt och maktförhållanden i sista hand är avgörande. Under ett långvarigt arbetsförhållande i en förbundstidning hinner redaktören bekanta sig med organisationslivets intriger och anamma fackföreningsrörelsens idéer så att han skriver försiktigare och ställer sina ord "rätt" (Heinonen & al. 1996, 14). Onekligen leder detta i vissa fall till kompromisser eller till och med självcensur.

Problemställningen lojalitet eller journalistisk frihet är emellertid inte en enkel antingen-eller-fråga. I princip anser alla intervjuade redaktörer det självklart att förbundets synpunkter, målsättningar och allmänna linjer syns i tidningen:

Tidningen reflekterar förbundets linje. Ifall det finns oklarheter kan chefredaktören säga sin åsikt och redaktionen sin, men tidningen själv för fram förbundets linje. Jag ser inga problem i detta. I vissa tidningar i Finland och också i Sverige har man haft problem i den här frågan, men själv har jag inga etiska svårigheter att acceptera situationen. (ibid., 13).

Genom att man godkänner detta accepterar man inte nödvändigtvis okritisk agitation. Redaktörerna i fackpressen – åtminstone enligt den undersökning som gjordes av Heinonen & al. – kan i stort enas med sin organisation om de grundläggande principerna utan att för den skull göra avkall på sitt kritiska grepp.

Noter

1. Undersökningen omfattade tidningarna *Auto- ja kuljetusala* (Bil- och transportförbundet), *Puntari* (Affärsförbundet), *Reaktio* (Kemiförbundet), *Toimikas* (Textil- och beklädnadsförbundet) och *Ravintolahenkilökunta* (Hotell- och restaurangpersonalförbundet).
2. År 1995 hade t.ex. 20 av de SAK-(LO)anknutna tidningarna (80%) en journalist som chefredaktör. I 5 tidningar (20%) fungerade förbundsordföranden som ansvarig redaktör. (T-lehtimiehen vuosikirja 1996, 71-77).

Referenser

Hemánus, Pertti (1983): *Journalistinen vapaus* (Den journalistiska friheten) Gaudeamus: Helsingfors.

Heinonen, Ari & Susanna Huotari, Leena Laakso, Heikki Luostarinen, Ulla Pitkänen, Tuula Puranen ja Marja-Leena Tihveräinen (1996): *Ei kehuja ennen kuolemaa . Raportti ay-lehden toimittajan työstä ja ammatillisesta identiteetistä* (Inget beröm före döden. En rapport om det redaktionella arbetet och journalistens yrkesidentitet i en fackföreningstidning). Tammerfors universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, publikationer C 20: Tammerfors.

Lavikka, Riitta (1990): *Onnistuuko lehti uudistus?* (Lyckas pressreformen?) i Pietilä, Jyrki (red.): *Viestintä muutokseen – muutokseen viestinnässä* (Kommunikationen i förändring – mot förändringar i kommunikationen?), 102-106. Voionmaa-institutet, Tammerfors.

Nordenstreng, Kaarle (1995): *The journalist: a walking paradox*. I: Lee, Philip (red.): *The democratization of communication*, 114-129. University of Wales Press: Cardiff.

Nordenstreng, Kaarle (1996): *Katsomosta areenalle. Kansalaisen paluu sananvapauden haltijaksi* (Från åskådarpåls till arenan. Medborgarna återtar sin yttrandefrihet). I: Nordenstreng, Kaarle (red.): *Sananvapaus* (Yttrandefrihet), 272-288. WSOY, Juva.

Nydal, Reidun & Monsen, Marianne (red.) 1989: *Den kastrerte redaktør – Yrkesorganisasjonens ideal?* Institutt for journalistikk. Fredrikstad.

Pietilä, Jyrki (1990): *Mitä kello on lyönyt ay-liikkeen tiedotukselle?* (Hur står det till med fackföreningsrörelsens information?) I: Pietilä, Jyrki (red.): *Viestintä muutokseen – muutokseen viestinnässä*, 88-93. Voionmaa-institutet, Tammerfors.

T-lehtimiehen vuosikirja 1996 (T-journalistens årsbok 1996). Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto, Turenki.

Wallander, Kristina (1992): *Med arbetarna som läsekrets. Fackförbundspressens kulturstoff från 1887 till våra dagar*. Gideå Vildros.

Pennskaft, sob sisters och stunt

Reflektioner kring några uttryck och deras betydelser inför ett forskningsprojekt om kvinnliga dagspressjournalister i tidigt 1900-tal

BIRGITTA NEY

”Pennskaft” och ”sob sisters” är begrepp som förekommer i samband med kvinnliga journalister i dagspressen runt det förra sekelskiftet, dvs de kvinnor som Elin Wägner gav namn med sin roman *Pennskaftet* (1910). I nordamerikansk forskning förekommer ett par uttryck särskilt ofta och jag ska här fundera över om de kan vara användbara också för studier av svenska penskaft. Jag syftar på uttryck som ”sob sister journalism” och ”stunt journalism”. Det senare uttrycket syftar på det ”wallraffande” långt före Wallraff som svenska Ester Blanda Nordström praktiserade i *Piga bland pigor* 1914 med föregångare som Nellie Bly, som under förklädning lät skriva in sig som psykiskt sjuk för att rapportera om eländig vård osv redan 1887 i New York.

I samband med utformningen av forskningsprojektet *Pennskaft blir reporter!*¹ bedrev vi vintern 1994/95 en omfattande genomgång av befintlig forskning och vi kunde suckande konstatera att kunskapen om kvinnliga journalister i dagspress inte precis varit ett högprioriterat forskningsområde. Det finns förstås böcker om tidiga kvinnliga journalister, en hel del i USA. De är då ofta resultatet av akademiskt utbildade kvinnliga journalisters forskningsinsatser – när de sent i sin yrkeskarriär eller efter pensionering från en tidning bestämt sig för att ta reda på mer om sina föregångare. De har ibland, men inte alltid, varit knutna till universitetens journalistutbildningar när de utfört sina forskningar. Standard- eller åtminstone premiärverket i genren i USA tycks vara Ishbell Ross’ bok *Ladies of the Press: The Story of Women in Journalism by an Insider*: en bok från 1936! Margareta Bergers bok *Pennskaft, kvinnliga journalister under 300 år* (1977), som är unik i sitt slag på svenskt område, har mycket gemensamt med böcker som Nan Robertsons *The Girls in the Balcony* (1992) och Kay Mills’ *A Place in the News* (1990). Berger, Robertson och Mills är engagerade kvinnor med erfarenhet av journalistiken på dagstidningar och alla har de känt behovet att veta mer om sina föregångare.

Barbara Belfords *Brilliant Bylines* (1986) har det goda med sig att den innehåller såväl biografiska avsnitt som exempel på reportage av de kvinnliga journalister som ingår där. *Great*

Women of the Press (1983) av Madelon Golden Schlipp och Sharon M Murphy innehåller också den korta biografier, de fungerar som introducerande artiklar om olika tidiga kvinnliga reportrar. *Up from the Footnote: A History of Women Journalists* av Marion Marzolf (1977) är, märkligt nog, en bok som påminner en hel del om Margareta Bergers som ju kom ut samma år. Marzolf ger i nio kapitel en beskrivning av kvinnors väg i journalistiken från tryckeriänkor till kvinnor i etermedia och i journalistutbildningen.

Det är lätt att förbise den här typen av forskning i tron att den är enbart deskriptiv och ändå inte särskilt omfattande. Dessa verk ger trots detta en hel del kunskap och ett slags säkerhet i övertygelsen om att kvinnorna må ha varit få i yrket, men de har inte varit utan betydelse för journalistikens utveckling. Nämnda titlar är också exempel på hur kvinnoforskningen i journalistikhistoria, i likhet med tidig kvinnoforskning inom andra områden, letat fram glömda namn – i detta fall kvinnliga reportrar – för att visa att de alls funnits². Mer eller mindre uttalat utgår sådan forskning från journalisten (mannen) som norm och visar prov på kvinnor som varit lika etablerade och lika hängivna yrket som männen. Mer sällan problematiseras journalistroll, arbetsvillkor eller genrer. Ett inte särskilt vågat antagande är att närmare forskning kommer att visa att kvinnor i presshistorien, liksom i litteraturhistorien, både hör till och avviker från journalistikens traditioner sådana vi känner dem.

Sob sisters och snyftjournalistik

Uttrycket sob sisters som så tydligt associerar till kvinnor, tycks ha sin upprinnelse i pressens bevakning av rättegången mot Harry Kendall Thaw för mordet på arkitekten Stanford White måndagen den 26 juni 1906. Domstolsförhandlingarna började ett halvår senare, i januari 1907 i New York och eftersom alla inblandade var kändisar av rang: Thaw var en dekadent rikemansson, White en societetsarkitekt med utsvävande vanor och unga Mrs Thaw var en vacker dansös med pikant förflutet, kom det att bli en rättegång i stil med våra dagars bevakning av rättegången i Kalifornien mot O J Simpson. Mordet och rättegången i början av seklet fyllde spalterna i åtskilliga nordamerikanska tidningar under lång tid.

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Box 27861, S-115 93 Stockholm

Händelsen i sig har skildrats av Phyllis Leslie Abramson i boken *Sob Sister Journalism* (1990). Hon koncentrerar sin skildring till de fyra kvinnliga journalister som begåvades med epitetet "sob sisters" och till bevakningen av rättegången. Boken är ett slags biografi över de fyra journalisterna Winifred Black, Dorothy Dix³, Nixola Greeley-Smith och Ada Patterson och en ingående skildring av turerna i rättegången med en epilög som berättar vad som senare hände såväl journalister som herrskapet Thaw. Att uttrycket myntades i samband med rättegången framgår också i annan forskning⁴, det intressanta här är inte att visa vem som skapade det eller när det skedde, utan vad det står för. Vad har "sob sister journalism" kommit att betyda och kan det vara användbart i nordisk forskning? Kan ett sådant begrepp bidra till en ökad förståelse av pennskaften? Jag kommer också att fundera lite över vad uttrycket skulle kunna betyda för kunskapen om våra dagars journalistik.

Uttrycket skapades på rättegångens första dag⁵ och används fram till andra världskriget, men den journalistik som uttrycket avser förekom tidigare⁶. Åter till rättegången år 1907: När pressen bänkat sig på så bra platser som möjligt, kunde de konstatera att fyra journalister, som skrev för stora och kända tidningar hade tilldelats särskilt bra placering. Vid ett eget bord längst fram i salen satt nämligen Winifred Black, Dorothy Dix, Nixola Greeley-Smith och Ada Patterson. Med tanke på att kvinnliga journalister så sent som 1970 tvingades stå och trängas på en särskild balkong⁷ nära nog utom syn- och hörhåll, under presskonferenser på pressklubben i Washington, var kvinnornas förmånliga placering vid en rättegång redan 1907 säkert anmärkningsvärd. Inte minst bland (manliga) kolleger längre bak i salen, kan man tänka.

Så här skriver Abramson om händelsen:

Other journalists, either not as lucky or not as influential, were seated in another section of the courtroom known as the "royal pew". Here sat Irwin Cobb, reporting for the *New York Evening World*. As soon as he began to read the copy produced by the four "chosen" press women, he dubbed them the "sob sisters", a name to describe their sentimental reportage. (s 60f)

Tråkigt nog redovisar Abramson aldrig någon analys av övriga journalisters bevakning av rättegången, exempelvis Cobbs texter. Var de fyra kvinnliga reportrarna mer sentimentala eller tårdrypande än andra journalister som skrev om den långa dramatiken i rättsalen? Barbara Belford skriver i förordet till *Brilliant Bylines* om just Cobbs reaktion:

One could speculate that Irvin S Cobb of the *World* coined the much-abused epithet "sob sister" in a fit of jealous pique over women copying his style. [min kurs.]⁹

och ger ett par smakprov som visar att åtminstone Cobb och en man till var väl så avancerade sob sisters, vad stilen beträffar. Det finns inte heller något som tyder på att kvinnorna skulle ha varit i majoritet vid just denna bevakning, utom vid det pressens vip-bord där Dix m fl satt. Händelsen i juni 1906 innehöll ett antal ingredienser – rika män, som redan var kända för skandalomsusat leverne, den unga kvinnan i dramat var gift med mördaren och hade varit älskarinna åt mordoffret med mera liknande – som måste ha frestat skandalskrivarådran både här och där. Jag undrar om inte händelsen i sig kom att

präglade journalistiken mer än vad just de fyra kvinnor som förkroppsligade begreppet "sob sisters" har gjort.

Belford diskuterar begreppet och den stil som avses, när hon i förordet till sin bok konstaterar att bästa betyg för en kvinna var (är?) att "her work is just like a man's". En manlig journalists prestationer jämförs sällan med en kvinnas, åtminstone inte för att harangera honom. Då konstaterar hon också att det finns ändå exempel på män som skrivit med ett väl så blommande och överdådigt språk. Belford understryker, och jag håller med henne om det, att vad uttrycket sob sister i grunden ger namn åt är en stil, snarare än att det karakteriserar fyra skribenter och deras kvinnliga arvtagare. Hon menar också att stilen har sin förklaring exempelvis i att journalisterna i samband med de sensationella rättegångarna såg sig som en ny sorts reportrar, som "interpreters of justice":

The sob sisters sought to find that "secret" – not necessarily the "truth" – which *only a woman could extract* from the combination of testimony, gesture, and appearance – a subtle transference of private insight from defendant or witness to reporter, which created an emotional bond with readers. [min kurs.] (s 4)

Belford tycks mena att kvinnorna skulle ha haft (eller uppfattat sig ha) ett särskilt uppdrag, de skulle bredda det journalistiska perspektivet, de skulle tillföra en kvinnlig blick på de händelser som bevakades. De skulle se med andra ögon. På samma sida i *Brilliant Bylines* skriver Belford också att de manliga reportrarna fick uppdraget att bevaka huvudnyheten, medan kvinnorna skulle skriva "feature sidebars", dvs finnas på plats för att bevaka det som hände runtomkring. I Bergers bok förekommer liknande situationer i Stockholms dagspress: Elin Brandell hade som "Opolitiska frun" i Dagens Nyheter sin givna plats på läktaren i riksdagen och hon beundrades för sin "eleganta stil, observationsförmåga och kvickhet":

Hon gav sig egentligen inte in på någon politisk kommentering utan hade sin styrka i de skickliga miljöåtergivningarna och i de snabba, kvicka och ofta rätt försåtliga personskisserna. Hon var mycket uppmärksam och man kunde se hur herrarna nere i kammaren tittade långtansfullt upp mot henne eftersom ett omnämnande av Opolitiska frun var en utmärkelse, antingen hon levererade uppskattning eller kritik. Jag [Ivar Andersson] fick några gånger den äran, men minns bara ett tillfälle då hon ironiskt lät mig veta att jag var 'prydlig som kråsnålen i en halsduk'.¹⁰

Det är Ivar Andersson som citeras om sina minnen av tidiga pennskaft och han berättar dessutom att han tror att det var DN:s Einar Rosenborg som uppmuntrade Elin Brandell och gav henne råd i samband med riksdagskåserierna och att Rosenborg fanns på plats för de stora debatterna. Med andra ord underförstår Andersson att när det var fråga om viktiga politiska debatter var den etablerade manliga skribenten på plats. Elin Brandells kåserier må ha varit aldrig så skickliga, politisk bevakning i traditionell mening var det ändå inte, antyder han. Elin Brandells texter var något annat. Ett inte helt okänt fenomen i våra dagar: En sportreporter skriver om vad som händer i form av väsentligheter som idrottsresultat under OS, medan en annan, gärna en på tidningen namnkunnig skribent, en av tidningens så kallade goda pennor, berättar kåse-

rande om vad som händer på läktare osv. Eller som tidigt i våras (1995) när såväl *Dagens Nyheter* som *Svenska Dagbladet* hade allmänreportrar på plats under "Stureplansrättegången" för att rapportera om vad som i övrigt tilldrog sig i rättsalen. Båda tidningarna skrev efter första rättegångsdagen om en ny innebörd i begreppet "tjafs" i närmast kåserande stil¹¹ – texterna placerades på nyhetssidor, dvs i likhet med 1907 som ett slags "feature sidebars".

Åter till sob sisters 1907. Kay Mills hänvisar i *A Place in the News* till Ishbel Ross och hennes beskrivning av de fyra skribenternas uppdrag:

The sob sisters' function, as Ross defined it in *Ladies of the press* "was to watch for the tear-filled eye, the widow's veil, the quivering lip, the lump in the throat, the trembling hand. They did it very well".¹²

Mills och Ross betonar således att sob sisters hade som sitt särskilda uppdrag att bevaka annat än det rättsliga. Abramsons bok då igen, inleds med ett motto, ett citat som tillskrivs Dorothy Dix och som ger ännu en nyans åt begreppet, en ny dimension åt Cobbs sursöta kommentar där han satt längre bak i salen och läste bland annat just hennes reportage:

It is only the women whose eyes have been washed clear with tears who get the broad vision that makes them little sisters to all the world.

Associationerna i ett uttryck som "sob sisters" går till gråterskor och andra kvinnor förenade i gemensam sorg. Cobb anspelade på en uråldrig tradition där kvinnor av religiöst rituella skäl snyftat och gråtit i grupp. Mottot som inleder Abramsons bok tyder på att åtminstone Dix menade att det kunde ligga ett värde i att gråta när det fanns anledning till det, att tårarna så att säga förbättrade sikten efteråt. Det är knappast att övertolka citatet att läsa henne som att hon menar att den som tillåter sig att bli berörd och därmed riskerar att behöva gråta en skvätt också har större möjlighet att förstå vad som hänt. Hon kan rentav syfta på en katharsisliknande effekt hos såväl journalister som läsande publik.¹³

Eftersom Abramsom inte har någon källa till nämnda citat av Dix vet vi inte om det skrivits före eller efter Cobb. Citatet vore onekligen mer värdefullt om vi kunde datera Dix kommentar¹⁴. Är det en replik till uttrycket "sob sisters" eller en allmän förklaring om att kvinnor, enligt Dix, skulle ha särskild talang för empati? Detta skriver jag väl medveten om att snyft- och sensationsskrivier långtifrån alltid känns som om det bakom sådana texter ligger verklig empati eller engagemang från journalistens sida. Men om vi leker med tanken att mottot är en kommentar till "sob sisters" som begrepp, så kunde det ju också vara ett uttryck för att Dix menade att journalister i sitt skrivande – i stilen – måste våga sig ut i marker som Christina Kellberg i våra dagar har beskrivit så här i boken *Kvinna, reporter* (1994):

– Den bullriga, högljudda journalistiken skänker inte de vilopausor som skönlitteraturen kan ge. Tonläget gör att svåra, viktiga saker banaliseras. Hur ska man som journalist våga skriva om till exempel KÄRLEK och ENSAMHET utan att det blir platt?

– Samtidigt är det banala det viktigaste i livet, det som journalister bör skriva om.

– Jag vill beröra, uppröra och då får man ta risken att ibland bli banal. Numera vågar jag släppa fram mer av mig själv. Jag tror inte längre att det är samma sak som partiskhet. (s 293)

De citerade raderna av Dix skulle kunna handla om journalistens kamp, inte bara med att kontrollera sina tårar och känslor om han eller hon blir berörd av händelsen som ska bli text i tidningen, utan också om en inre strid med objektivitet och själv censur. I Kellbergs fall tror jag det handlar om att arvet efter "sob sisters", förvaltat av kvinnor och/eller män, har medfört att delar av nyhetsjournalistiken alltmer liknar såpoperor. Människors uttryck för glädje, sorg, smärta och aldrig så berättigade vrede skildras som vore det fråga om inslag i en såpopera, en fiktion – dvs på låtsas. Klichéer och sensationer har vulgariserat och förbrukat ord och känslor. Sanna uttryck har därmed profanerats och banaliserats till den grad att vissa ord knappt går att använda längre.

I fallet med Thaw-rättegången var de skrivande journalisterna dessutom ensamma på plan. Dagspressen konkurrerade ännu inte med radio eller TV:s direktsända bevakning, men väl med representanter för de nya tidningarna ("the yellow press"), sob sisters och deras ögonvittnesskildringar.

Det svenska uttryck som ligger närmast "sob sisters" är antagligen snyftjournalistik, ett uttryck som däremot inte säger någonting om journalistens kön och det finns, enligt min mening, ingen anledning att könsbestämma snyftjournalistiken. Däremot kan det kanske vara idé att fundera mer över att just den typen av journalistik introducerades i en tid då kvinnliga reportrar blev vanligare på redaktionerna, även om de ännu var få. Möjligen också att detta ägde rum samtidigt som tidningarna började skriva om mer än elitens förhållanden¹⁵. Det kan visa sig handla om en förändring i pressens nyhetsvärdering, utan att jag för den skull vill påstå att vad just snyftjournalistiken tillfört skulle vara av oundgängligt medborgerligt intresse. Det kan ändå tolkas som att de kvinnliga reportrarna fick skriva med en annan och ny vinkel, de tillförde så att säga en annan blick på de händelser tidningen bevakade. Mer om det senare.

Svenska tidningarnas bevakning av liknande spektakulära händelser kommenteras inte särskilt utförligt av Margareta Berger, hennes ambition är främst att *synliggöra* kvinnliga journalister, inte att studera hur och om vad de skrev. I samband med utrikesredaktionernas bevakning av utländska tidningar (läs: flitiga saxande ur) skriver Berger om att det blev ett "typiskt flickgöra" att översätta valda delar och skriva om till notiser. Här var det inte enbart fråga om politiska nyheter utan också "pikanta skandaler, upprörande dramer, mord och brott". [...] "Den sortens journalistik blev efter hand hjärtligt avskydd av flickorna. Journalisten Else Kleen lanserade då 'Mord och hor i utlandet' som en syrlig benämning på tillverkningen" (s 45). "Ett anständigt mordreferat kunde fylla en sida" (s 41) citerar Berger en reporters beskrivning av arbetet på en lokaltidning om att "tingsreferaten fick svälla och brottmålsensationer var godbitar". Berger menar att det påståendet lika gärna kunde gälla arbetet på huvudstadens redaktioner.

Stunt-girls och rollreportage

Med Winifred Black, en av de fyra vid vip-bordet, hamnar vi också hos "stunt-girls". Historiskt befinner vi oss egentligen före "sob sisters", Black skrev under pseudonymen Annie Laurie redan 1889. Det är fråga om en period där exempelvis Marion Marzolf menar att vad "yellow journals" gjorde utöver att lita till sensationer och skandaler var att de utnyttjade kvinnliga reportrar och kvinnovinkeln i sitt material:

There was a growing market in the populous big cities for the colorful, emotional writing of the "yellow press". Women often had a knack for such writing. (s 33)

Marzolf anser rentav att de nya tidningarna vände sig till kvinnliga läsare i högre grad än vad pressen gjort tidigare. Det är ett argument som skymtar här och där i nordamerikansk forskning, att tidningsägarna insåg att kvinnliga läsare var en stor och outnyttjad del av publiken. Kvinnliga reportrar skulle därmed kunna vara ett led i att öka upplagan för pressen. Belford menar att det var tidningsledare som Hearst som odlade sob sisters och Pulitzer stunt girls¹⁶.

Det finns anledning att tala om en flytande gräns mellan snyftjournalistik (sob sisters), stunt girls och rollreportage (under cover-reporting, eller wallraffande). Som jag redan nämnt var de fyra första sob sisters redan välkända reportrar. De hade alla, om än i varierande omfattning, erfarenhet av såväl "the yellow press" som "stunt girl-reporting".

Skillnaden mellan att skriva som stunt girl eller att göra ett under cover-jobb kan beskrivas som en fråga om tid och förklädnad. En stunt girl kunde göra sitt jobb öppet, som journalist, och långtifrån varje uppdrag innebar att utsätta sig för en, för reportern, ofta okänd och kanske rentav obehaglig del av verkligheten under särskilt lång tid. Jag kallar därmed exempelvis inte Nellie Blys undersökning av kvinnornas behandling på mentalsjukhus under 1880-talet för ett stunt girl-uppdrag. Det var fråga om ett rollreportage, ett wallraffande, om än med stöd och viss bevakning av redaktionen¹⁷.

Med rollreportage avser jag här ett undersökande reportage som utförts av en förklädd reporter, en reporter som går in i en roll, oavsett stöd av redaktionen. Jag lutar åt att det krävs viss tid i rollen för att det ska vara fråga om rollreportage, utan att här kunna ange någon exakt gräns för den tiden. En sådan tentativ definition av begreppet rollreportage ger ändå viss vägledning för att särskilja stunt girls från rollreportrar. För stunden väljer jag att kalla stunt girls för stuntreportrar, trots att könsbestämningen i uttrycket därmed går förlorad (och trots att risken att snubbla med ögat och hamna i strunt är uppenbar).

Varför detta behov att dra en gräns mellan stunt- och rollreportern? Det är inte samma typ av reporteruppdrag, för det första. Det tycks visserligen vara så att stunt-uppdragen tilldelades kvinnor, därav det ursprungliga engelska uttrycket "stunt girls", även om likartade uppdrag mycket väl kan tänkas utförda av "stunt boys". Cross-dressing lär ha förekommit tidigt, veterligen oftast av kvinnor som förklädde sig till män. Reporters kön har i praktiken ofta varit avgörande för vilket stunt-uppdrag han/hon tilldelats eller utfört. Ett uppdrag som t ex innebär avklädnad under ett läkarbesök, avslöjar som regel den skickligaste förklädnad vad könet beträffar.

Tidiga stunt-uppdrag tilldelades också kvinnor just för att de var kvinnor. De kunde vara ett sätt för tidningen att locka läsare genom att publicera den "första kvinnliga reporter" som besökt otillgängliga hamnbyggen eller rest jorden runt. Att en sådan "stunt girl" kanske dessutom var första reporter, oavsett kön, som alls lyckats med uppdraget kan möjligen förtjäna att påpekas. Julia Edwards skriver i *Women of the World* om detta med "first woman" också som en senare företeelse, som ett "first woman syndrome"; något som ökade tidningarnas upplagor, men som de kvinnliga reportrarna inte uppskattade eftersom de ibland var före manliga kolleger med sin artikel¹⁸. Jag ska snart återkomma till Winifred Blacks bedrifter, men vill här ge några exempel som visar hur stuntuppdrag i det närmaste övergår till rollreportage. I *Great Women of the Press* beskrivs Blacks avslöjanden också som "undercover stint" (s 150), vilket antyder att också Sharon Murphy ser en skillnad mellan stuntuppdrag och rollreportagens arbete under förklädnad. I samma mening ges exempel på Blacks uppdrag som fabriksarbetare, intervjuer med bordellmadam och roll som frälsningssoldat. Och Murphy betonar att de uppdragen

called on her descriptive and melodramatic skills. They were intended to lure readers. But they were also aimed at improving people's lives, helping the unfortunate, nailing corruption. (s 150)

Murphy noterar med andra ord hur Black möjligen skriver i en sob sister-stil, om än med avslöjande ambitioner, efter att först ha arbetat som stunt- och rollreporter.

Stunt- eller rollreportern skaffar sitt material på sätt som anges av benämningen, men skrivandet kan ske i vilken stil som helst. Uttrycket stuntreporter anspelar på en arbetsmetod, sob sister på en stil i det journalistiska uttrycket.

Belford understryker för övrigt i samband med Winifred Black att det för kvinnorna som skrev under pseudonym ju faktiskt var fråga om att spela en roll redan med det fingerade namnet i spalterna, Annie Laurie i Blacks fall. När en kvinna skriver under pseudonym och utför ett stuntuppdrag kan hon ha ett helt batteri identiteter utöver sin vanliga. Pseudonymbruket bland journalister är en intressant fråga som får anstå till annat sammanhang – men visst är det värt att fundera över varför just journalister höll fast vid signaturbruket i spalterna långt in på 1900-talet.

Tillbaka till stuntuppdragen. Det ligger nära till hands att läsa beskrivningarna av de olika stuntuppdragen som avancerade steg i jakten på nyheter. Ska man t ex kalla en kvinna som Mildred Gilman för en stuntreporter, eller för en reporter som bara höll tyst med vem hon var så länge som möjligt för att få sitt scoop? Hon lyckades ta sig in i en mördarens hem¹⁹, utan att veta att han var mördaren, och hon var närvarande när hans anhöriga uppmanade honom att ta sig till polisen och erkänna sitt brott. När mannen var på väg till polisen undrade familjen vem Gilman var och då ljög hon: hon påstod att hon var en vän till den dödade frun. Varefter hon så snabbt som möjligt tog sig till en telefon och ringde in sitt scoop.

Marzolf berättar också om reportern Elizabeth Banks, som vägrade att ta ett stuntuppdrag eftersom hon ansåg att det var omoraliskt²⁰. Det var då fråga om att promenera på Broadway nattetid och låta sig arresteras som prostituerad. När hon vägrade, förklarade hon för den förbluffade redaktören att hon

skulle göra vilket jobb som helst – som han var beredd att låta sin syster utföra. Jag undrar om vi inte ska betrakta denna vägran som ett ovanligt tydligt utslag av att kvinnorna, även om de dolde sig bakom pseudonym, redan i sitt yrkesval befann sig vid gränsen för vad som var socialt acceptabelt för (övre?) medelklassens kvinnor.

Jag vill visa på den här glidningen i uppdraget eller snarare i definitionen av vad stunt kunde tänkas vara, för att understryka att det engelska uttrycket är minst sagt problematiskt. Till stora delar tycks det vara fråga om att från tidningens sida betona att det är en kvinnlig reporter som skriver, även om stuntreporterens jagande efter nyheter är svår att skilja från vilken nyhetsjakt som helst i den dåtida nya pressen. Men åtminstone delvis är det faktiskt också fråga om ett slags rollreportage i miniatyr. Kanske kunde man försöksvis beskriva vissa stuntreportage som rollreportage utförda i all hast. Stuntreportaget handlar då mer om att reportern iscensätter sig själv, eller som Otto v Friesen uttryckt det, det handlar om att ”pröva verkligheten genom att själv iscensätta den”²¹. Reportern lämnar redaktionen för att prova någonting, göra erfarenheten själv, utan direkt förklädnad eller ny identitet, i stället för att intervjua någon som redan gjort just den erfarenheten. Det handlar om att studera, iaktta, utforska utan att för den skull deklarerar att här kommer reportern från tidningen och ska skriva om detta.

Ester Blenda Nordströms undersökning av det nya hattnålsförbudet²² på spårvagnarna i Stockholm januari 1913 är ett tidigt svenskt exempel på den typen av stuntreportage. Hon satte sig på spårvagnen, hon spelade en snabb roll som passagerare, iförd hatt med extra lång hattnål för att undersöka vad som hände en sådan kvinnlig passagerare – och så hem till redaktionen för att skriva om det. Hattnålen är samtidigt ett exempel på stunt som svårligen låter sig utföras av en man.

Denna typ av stuntreportage förekommer också i våra dagar. Jag tänker på exempelvis stort uppslagna abortreportage i kvällspressen, där kvinnan som bestämt sig för abort också är reportern som berättar hur aborten går till, hur det känns osv. Handlingen som beskrivs i reportaget skulle ha utförts ändå, men nu skriver den kvinnliga reportern med sig själv i huvudrollen – det blir en roll först i och med reportaget. Det har säkert inte varit obekant för sjukhuset att hon skulle skriva om aborten, men det är ett stunt-uppdrag i den meningen att reportaget handlar om reportern som går igenom en abort. Andra exempel kan vara den kvinnliga reportern som föder barn, flyger ballong eller provar nya bantningspreparat²³. Jag menar att det är intressant att tänka sig att denna typ av reporteruppdrag har en lång historia med en trolig upprinnelse i den gula pressen vid förra sekelskiftet.

Intressantare är kanske att åtskilliga stuntuppdrag gränsade till kampanjournalistik. Winifred Black ansvarade för åtskilliga insamlingar, t ex till obotligt sjuka barn (1895) och offer för översvämningar i Galveston, Texas (1900) – efter att först ha skrivit om de två situationerna som stuntreporter²⁴. I de fallen kan man säga att reportrar inte bara spräcker rollen, de slutar att vara enbart journalister och griper in, deltar aktivt, i räddningsarbeten och annat. Winifred Black kallas av Sharon Murphy för en ”reformist reporter”²⁵. Detta att reportern engagerar sig utöver uppdraget att skriva förekommer också i svensk press i det tidiga 1900-talet. Margareta Berger berättar

om hur kvinnliga journalister engagerades i vad som kallades ”aktiv journalistik”²⁶ under första världskriget, det kunde gälla nödinsamlingar eller sommarutflykter eller att ta initiativ till verksamheten med ”parktanter” i städerna. Celie Brunius minns hur nödåren födde vad vi skulle kalla konsumentjournalistik av den aktivare sorten: tidningen arrangerade sykurser, kurser i skolagning, svamputställningar, demonstrationer av ersättningsmedel och följde upp i spalterna:

med rådgivning, vägledning, undersökningar av varutillgången. Mest varenda dag var jag därför ute på stan, uppe i saluhallen vid järnvägsbron, för att kolla vad som fanns eller inte fanns. Man kan säga att den här situationen gav anledning till att tidningarna började en intensiv och i viss mån ny bevakning av det dagliga livet, ett område där vi kvinnliga journalister naturligt nog engagerade oss. (Berger, s 170)

Också i våra dagar ser vi hur journalister engagerar sig utanför yrkesrollen. Då syftar jag inte bara på artiklar av typen ”Barn i tårar – Reskassa stulen, Skolresa inställd” och därpå följande insamling och senare reportage med lyckliga barn på Liseberg, även om det sannerligen är en vanlig sort. Jag syftar i stället på att när kvinnliga journalister på en redaktion (t ex Aftonbladet, Kvinna) organiserar hjälpsändningar till behövande kvinnor, journalisternas och läsarnas ”syster” i Tuzla, forna Jugoslavien, så utövar de en handling med anor från sekelskiftets USA. De arbetar vidare i en tradition efter såväl sob sisters som stunt girls. Eventuellt skulle en närmare undersökning visa att den typen av journalistik är vanligast i kvällspressen, men jag misstänker att rätt tydliga spår kan skönjas, t ex i samband med vissa rättegångar och större olyckor, också i morgontidningar. Detta är dock inte ämnet för mina funderingar här, vi måste veta mer om journalistiken i det tidiga 1900-talet för att kunna uttala oss om vilka arv som eventuellt lever kvar.

Pennskaften – kvinnliga reportrar när seklet var ungt

Den enda beteckning på kvinnlig journalist som förekommer i svensk presshistoria för tidigt 1900-tal tycks vara penskaft. Margareta Berger skriver visserligen om en tidigare grupp som hon kallar för översättarinnorna, och många av penskaften började sin anställning på redaktionerna redan före sekelskiftet med att översätta utrikesmaterialet. Uttrycket penskaft verkar ha skapats av Elin Wägner i och med romanen 1910 men tycks inte ha använts av kvinnliga journalister om sig själva, åtminstone inte före romanen.

Mitt intryck är att begreppet närmast är en författares försök att skapa en kvinnlig motsvarighet till uttrycket ”murvel”²⁷. Men penskaft har med tiden blivit ett uttryck som syftar på kvinnlig journalist när seklet var ungt utan att säga något om vad kvinnan i fråga ägnade sig åt för typ av journalistik. Möjligen kan uttrycket avse kvinnlig reporter, dvs markera att penskaften var anställda på tidningen. I så fall: penskaft som ett sätt för oss forskare att särskilja kvinnor anställda på redaktionen från de många frilansande kvinnliga medarbetarna.

Penskaft är med andra ord det enda av de tre uttryck jag här diskuterat som i praktiken syftar på journalisten själv. Det

är också det uttryck som känns mest föråldrat, det anspelar på journalisters dåtida skrivdon. Maskinparken på redaktionerna inskränkte sig då till saxar²⁸, pennor och en och annan telefon, först småningom blev skrivmaskiner vanligt förekommande.

Här är inte platsen för en närmare analys av romanen *Pennskaftet*, men jag vill ändå göra några nedslag i Elin Wägners skildring av den unga kvinnliga journalistens verksamhet. Inte minst för att här syns, om än i fiktiv form, hur denna nya kvinna uppfattades av sin samtid.

Först en man som för det övriga sällskapet förklarar Pennskaftets sena ankomst till middagen. Pennskaftet, den unga kvinnliga journalisten, bor inackorderad och äter sina måltider tillsammans med andra ensamstående kvinnor och män:

Jag gick om henne för tio minuter sedan, hon stod mittibland en hop *andra gatpojkar*, som samlats kring ett slagsmål, och sträckte på halsen för att överskåda situationen. Just som jag gick förbi hörde jag hennes gälla röst: ”Jo han gick däråt, för jag såg ’et själv, polisen!” [min kurs] (s 30)

En kvinna skulle helt enkelt inte befinna sig i sådana situationer på trottoaren, dvs på offentlig plats, åtminstone inte om hon ville bli betraktad som en anständig kvinna. Senare i romanen tvingas Pennskaftet också tillrättavisa en ung man som tror sig äta middag på lokal med en lättfotad ung dam:

– Varför skall ni också skriva så osedligt? frågade han.

– Jag känner det så. Varför tyckte den skånske amanuensen – för det är naturligtvis han – att jag skriver osedligt då?

– Jo, ni blottar kunskap om saker, som en ung flicka inte bör veta, sade han. Arkitekten var mycket förtjust över sitt fyndiga sätt att omskriva skåningens mera råa omdöme.

– Varför får hon inte det då? frågade Pennskaftet, och hennes ögon blänkte olycksbådande.

– Nej, sade arkitekten enkelt, därför att vi vill förstås att kvinnan skall vara fin och ren och god och oskyldig. Sådan tänker vi oss henne, det måste man, för själv kan man ju inte vara det.

– Men ni vill helst, att hon skall vara fin och ren på avstånd kan jag tro, som sällskap väljer ni såna som mig och neråt? (s 60f)

Här berättar romanen om reaktioner som mötte en kvinnlig journalist på ett sätt som jag inte funnit spår av i de journalistminnen jag hittills läst. Skildringen kan läsas som en tydlig illustration av hur det offentliga rummet, gatan osv, var en sfär som mannen kunde röra sig fritt i men där kvinnan bara rörde sig på vissa villkor. Griselda Pollock kommenterar dessa två samhällsfärer i *Vision and difference* och hon skriver att ”the public spaces thus construed were where one risked losing one’s virtue, dirtying oneself; going out in public and the idea of disgrace were closely allied” [min kurs]²⁹. Den kvinnliga journalisten på uppdrag kunde hamna i miljöer där hon riskerade att få kunskap om sidor av samhället som en respektabel kvinna förväntades vara okunnig om.³⁰ Mannen kunde förstås ha personlig erfarenhet av dessa miljöer, han rörde sig ”fritt” i båda sfärerna.

I ett mer komiskt-satiriskt kapitel (ss 132-139) skildras hur Pennskaftet ska träffa en baron i hans hem, han sitter i riksdagens första kammare och hon ska intervju honom i samband med kampen om rösträtten. Baronerna blir alldeles perplex när han förstår att tidningen skickat en kvinna att intervju honom.

– Skall fröken, med en ytterst oartig tonvikt på fröken, göra en politisk intervju?

– Jag har övat mig på andra kammaren, som baronen kanske har sett i min tidning de sista dagarna, sade Pennskaftet litet torrt.

– Förstår sig fröken på politik då? frågade baronen, som ingen aning hade om Pennskaftets intervjuserie i Frisinnade Morgontidningen.

– Nej, gör baron? slapp det ur Pennskaftet, hon blev dödligt förskräckt i detsamma, men mannen var tydligen alldeles för mycket förvånad för att bli ond.

– Jaså, fröken skriver i tidningar, sade han och gjorde sig god tid.

– Ja, jag är journalist di kallar, förklarade Pennskaftet.

– Jag trodde, att fruntimmer bara skrev om kläder, och hur man skall snyta barn och laga mat, ja och så kärlekshistorier, förstås, sade baronen uppriktigt.

– Då är det verkligen hög tid, att baronen gör bekantskap med en av oss yrkesflickor, svarade Pennskaftet. [...] (s 134)

Här blir mannens syn på vad en kvinna kunde vara skickad att skriva om tydlig. Trots att romanen egentligen inte ägnar många sidor åt skildringar av journalisters arbetssituation, den domineras av berättelsen om kvinnors kamp för rösträtt och på sätt och vis också en ny syn på kvinnors rätt till arbete och kärlek, så finns exempel på den unga kvinnliga journalistens syn på yrket. Visst ligger det en närmast stolt knyck på nacken när hon säger ”oss yrkeskvinnor”³¹. Romanen känns förvånande aktuell i en del iakttagelser av journalistyrket. Pennskaftet (vars verkliga namn i romanen är Barbro Magnus) betyder t ex att hon inte är författare, hon kan däremot skriva ”om allting även ’det som inte intresserar mig’, och även ’utan att vara i stämning’ ”(s 42). Och har inte Pennskaftet rentav en sob syster-ådra, när hon beskriver sina talanger så här:

Det är den där olyckliga känsligheten, men jag skulle inte klagat på den, för det är den, som gör mig så oöverträfflig, när det skall skrivas om misshandlade eller innebrända hustrur eller tuberkulösa barn. (s 101)

Pennskaftet är dessutom ett namn som väcker associationer till *The Madwoman in the Attic*, Gilbert & Gubar studie av 1800-talsförfattare och deras funderingar om kvinnors rädsla att fatta pennan – nog verkar kvinnan i romanen om Pennskaftet se sitt yrke som den beskedligare form av författande som hon vågar sig på. Det kan vara värt att begrunda att när denna roman publicerades hade Elin Wägners längre erfarenhet av journalistyrket än av författarens. Men den diskussionen får dock vänta till ett annat sammanhang.

Noter

1. Projektets fullständiga titel är *Pennskaft blir reporter – Kvinnors texthistoria: ett bidrag till journalistikhistorien* med Britt Hultén, Birgitta Ney, Kristina Lundgren och Margareta Stål som deltagare. Projektet finansieras delvis med medel från HSFR.
2. Se t ex Kirsten Drottners diskussion i *Køn, modernitet og medier*, 1990.
3. Dorothy Dix är pseudonym för Elizabeth Meriwether Gilmer. Jag använder pseudonymen Dix konsekvent här i likhet med Abramson i boken. Black skrev under pseudonymen Annie Laurie men kallas konsekvent vid sitt verkliga namn av Abramson. Greeley-Smith och Patterson skrev under sina verkliga namn.
4. Se kapitel 2 i Marzolf, Introduction i Belford, och s 26 i Mills.
5. Begreppet myntades under rättegångens första dag och fanns i tryck dagen därpå, enligt Marzolf, s 37.
6. Se t ex Marzolf, s 37.
7. Robertson, ss 99 -113.
8. I svensk journalistikhistoria finns inte många vittnesmål i stil med vad Robertson skildrar. Men internationellt finns det fler, t ex Anne Sebba, som i *Battling for news* (1994) berättar om hur reportrar ute på jobb kunde slita telefoner ur väggen för att förstöra för senare kolleger att ringa in sina jobb och att manliga reportrar kunde bänka sig under Nürnbergrättegången så att kvinnliga reportrar tvingades klättra över deras ben.
9. Abramson och Belford tycks inte vara överens om hur Cobb skriver sitt namn, inte heller hur den tidning han arbetade för ska skrivas – men den namnstriden lämnar jag därhän.
10. Berger, s 175.
11. För den som är obekant med terminologin bland värstingarna i Stockholm kan berättas att *tjafs* i betydelsen munhuggas heter muntjafs medan tjafs i stället betyder slagsmål. Det var helt enkelt så att tjafsandet i kön utanför krogen vid Stureplan övergick i skottlossning. "Glitterfolket tål inget tjafs" är rubriken på Christina Kellbergs artikel i DN.
12. Mills, s 26f.
13. Jmf Belford, s 3. Hon anser att sob sisters utvecklade "a cathartic style that involved the reader in pity, fear and remorse. The news event did not count so much as the writer's reaction to it. Invariably, headlines proclaimed: 'Annie Laurie Tells.' or 'Dorothy Dix Examines.'"
14. Jag har förstas inlett en spaning efter citatet i de Dix-texter jag har tillgång till i litteraturen, men det är långtifrån säkert att jag hittar någon annan som citerat samma text och angivit källan.
15. Se t ex Furhoff, s 39.
16. Belford, s 2.
17. Günter Wallraff själv arbetar i likhet med en del andra av våra dagars rollreportrar oftast som frilansare och därmed utan det skyddsnet som det redaktionella uppdraget utgör.
18. Edwards, s 4.
19. Marzolf berättar historien om Gilman på s 37-38.
20. Marzolf, s 35.
21. v Friesen, s 69
22. v Friesen, s 69
23. Uppräkningen av stuntliknande artiklar skulle kunna göras längre och omfatta reportern som slutar röka, alternativt inte slutade i tid och nu är svårt sjuk och skriver om det. De här kategorierna kan förstås utföras av manlig eller kvinnlig reporter.
24. Schlipp & Murphy, s 151 och 154f.
25. Schlipp & Murphy, s 148-157
26. Berger, s 146. Uppenbarligen var det SvD:s chefredaktör Ewald Stomberg som ledde den "aktiva journalistiken".
27. Murvel var för övrigt inte ett uppskattat uttryck av journalisterna – "tidningsmän" kallas de i journalisternas facktidsskrift, framgår

- i Monica Anderssons uppsats "Krama kvinnliga journalister är det bästa jag vet" (s18). I den uppsatsen registreras också en och annan gliring journalister emellan, som hon funnit i sin studie av *Journalisten* 1904-1965.
28. Berger, s 42. Hon citerar där en beskrivning av hur "saxarnas skarpslipade käftar hugga girigt in på morgontidningarnas spalter. Klippmaterialet delas ut på nyhetsavdelningen där det med hjälp av saxar, gummiburkar och pennor stuvas om. Mången lång morgontidningsartikel blir till en liten aftontidningsnotis och tvärtom".
29. Pollock, s 69.
30. "The guarded respectability of the lady could be soiled by mere visual contact for seeing was bound up with knowing", Pollock, s 78. Jag har i annat sammanhang prövat om tankar om en "kvinnlig blick" kunde öppna för ny kunskap om kvinnliga författarskap under det sena 1800-talet och jag tror att liknande funderingar kan vara givande också vid studier av kvinnliga journalisters produktion. (Ney, s 152ff)
31. Berger citerar Vera von Kraemers recension där Wägner kritiserar för "ett visst koketteri med yrket", s 128.

Litteraturförteckning

- Abramson, Phyllis Leslie (1990): *Sob Sister Journalism*. New York: Greenwood Press.
- Andersson, Monica (1992): *Krama kvinnliga journalister är det bästa jag vet. Om feminiseringsprocessen inom journalistyrket 1904-1965*. C-uppsats, Institutionen för Historia, Umeå universitet.
- Belford, Barbara (1986): *Brilliant Bylines: A Biographical Anthology of Notable Newspaperwomen in America*. New York: Columbia University Press.
- Berger, Margareta (1977): *Pennskaft, kvinnliga journalister under 300 år*. Sthlm: N&S.
- Drottners, Kirsten (1990): "Køn, modernitet og medier – om at inddrage kønnet i historisk medieforskning". I *Levende bilder*, nr 3, 1990.
- Edwards, Julia (1988): *Women of the World: The Great Foreign Correspondents*. Boston: Houghton Mifflin.
- Friesen v, Otto (1982): *Ett pennskaft bland pigor. I Tio reportage som förändrade världen. Från Strindberg till Hemingway*. Sthlm: Ordfront.
- Furhoff, Lars (1984): *Jämställdheten i arbetet och journalistiken på 47 redaktioner*. Arbetsrapport 4/84, Journalisthögskolan, Sthlm.
- Gilbert, Susan & Gubar, Sandra (1988): *The Madwoman in the Attic. The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. New Haven & London: YUP.
- Hansén, Stig & Claes Thor (1994): *Kvinna, reporter*, Sthlm: Ordfront.
- Marzolf, Marion (1977): *Up from the Footnote: A History of Women Journalists*. New York: Hastings House.
- Mills, Kay (1990): *A Place in the News. From the Women's Page to the Front Page*. New York: Columbia University Press.
- Ney, Birgitta (1993): *Bortom berättelserna. Stella Kleve – Mathilda Malling*, Sthlm/Stehag: Symposium, diss.
- Nordström, Ester Blenda (1914): *En piga bland pigor*, Sthlm.
- Pollock, Griselda (1988): *Vision and Difference. Femininity, Feminism and the History of Art*. London: Routledge.
- Robertson, Nan (1992): *The Girls in the Balcony*. New York.
- Ross, Ishbell (1936): *Ladies of the press: The Story of Women in Journalism by an Insider*. New York: Harper and Brothers.
- Schlipp, Madelon Golden och Murphy, Sharon M (1983): *Great Women of the Press*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Sebba, Anne (1994): *Battling for News. The Rise of the woman reporter*. London: Hodder & Stoughton.
- Wägner, Elin (1980): *Pennskaftet*, Sthlm, original 1910.

Medieforskningen

Vitenskap, eller tjener for de "gode verdier"?

ØYSTEIN SANDE

Formålet med denne artikkelen er å reise spørsmålet om "kvalitetskontroll" av en del av det som presenteres som "medieforskning". Jeg vil drøfte hvordan man kritisk kan evaluere forskning som har sitt utspring i et mer eller mindre intenst engasjement for en "god sak", utført på en slik måte at det kan stilles spørsmål ved den vitenskapelige holdbarheten. Saken er god, engasjementet brennende, men resultatet ikke nødvendigvis tilsvarende "godt", målt etter allment aksepterte regler for vitenskapelig forskning.

Dette gjelder ikke bare for medievitenskapen, men også for mange andre samfunns- og human-vitenskaper. Det noe spesielle med medievitenskapen ligger i den dominerende posisjonen massemediene etter hvert har fått i vår type samfunn (jfr. begrepet "mediesamfunnet"). Deres innhold er på nesten utallige måter innvevd i samfunnslivet, med kultur og delkulturer, politisk og økonomisk system, standarder for moral, kvalitet, "det gode liv", osv – og med konflikter omkring mange av disse verdiene. Flere deler av mediens innhold blir uunngåelig gjenstand for misnøye fra større eller mindre grupper, kanskje så sterk misnøye at det reises krav om sensur. Det kan være misnøye med (reell eller påstått) slagside ved dekning av visse stoffområder, med visning av både reell og fiktiv vold, med "sex and crime", med "tabloidisering", med "negative nyheter" – og mye annet som større eller mindre grupper misliker. Om det ikke akkurat reises krav om sensur, blir det i det minste reist et "rop om forskning". De fenomener som vekker så sterke negative reaksjoner, må kartlegges nøyer, og da (selvsagt) gjennom medieforskning.

Forskning i seg selv kan neppe skade. Men det er ikke likegyldig hvordan forskningen gjennomføres. Det er et kjent fenomen innen kunnskapssosiologien at et sterkt følelsesmessig engasjement i forhold til de fenomener som skal utforskes, kan nedfelle seg i skjevheter i forskningsresultatene. Dette er ikke ensbetydende med at et "nøytralt" eller "uengasjert" forhold er det beste utgangspunkt. Det vanligste standpunkt i dag er vel at et visst monn av interesse og engasjement i forhold til forskningsobjektet er en fordel, særlig når det kan kombineres med evne og vilje til vitenskapelig redelighet og selvkritikk. Uansett forskerens subjektive engasjement til studieobjektet er

kravene til vitenskapelighet gjennom hele forskningsprosessen et like ufravikelig krav som ellers, og forskeren bør uansett være klar over, og kunne skille mellom, sterke meninger om "gode" og "dårlege" medieprodukter, og en medievitenskapelig holdning.

La det med en gang være sagt at jeg synes medieforskningen generelt holder en god vitenskapelig standard, også når den tar for seg kontroversielle temaer og medieinnhold. Men det dukker også opp med ujevne mellomrom "forskning" som preges av mer engasjement enn av vitenskapelighet. En viktig grunn til å reise spørsmål om kritikk og "kvalitetskontroll" er at grensene mellom medieforskning og "ikke-medieforskning" (foreløpig?) er flytende, og nesten hvilken som helst undersøkelse som omhandler mediene og deres innhold på en eller annen måte, blir akseptert som "medieforskning", og forskeren bak blir presentert som "medieforsker". Slik undersøkelser kan avføde store medieoppslag, og kanskje en runde med offentlig debatt omkring temaet. Det trenger ikke stå etablerte medieforskere bak undersøkelsen; det kan like gjerne være forskere med annen bakgrunn, eller folk uten særlig forskningsbakgrunn i det hele tatt, men med sitt engasjement som viktigste "kvalifikasjon".

Denne åpenheten i en relativt ung vitenskap har utvilsomt også sine fordeler. Den unngår å virke ekskluderende, og kan stimulere til kritikk og til bedre forskning. (Et minst like stort problem er det, at på flere områder med sterke meninger foreligger det knapt forskning, god eller dårlig, i det hele tatt. Bare sterke meninger, som får bli stående uimotsagt.) Meningen med denne artikkelen er ikke å ekskludere noen, men å stoppe opp og kritisk evaluere en del slik forskning utfra metodiske og vitenskapeteoretiske resonneringer.

Som forsker selv har jeg gjennom en del år fulgt med i medieforskningen, særlig den som tar for seg nyheter og beslektede sjangre. Flere ganger har jeg reagert på en del "engasjert innholdsanalyse", og jeg har også i en tidligere artikkel (i *Pressens årbog*, se Sande 1990) kritisert en variant av "engasjert forskning", nemlig en hel forskningstradisjons ukritiske anvendelse av begrepet "negative nyheter". I denne artikkelen skal jeg kort rekapitulere denne kritikken, og bruke den som eksempel på det jeg mener bør være en generelt anvendelig kritisk evaluering av forskning med en uttalt verdiforankring.

Forskning og ”verdi-nøytralitet”

Det som hittil er sagt, er ikke ment som et (gammelmodig) for-svar over et klassisk positivistiske ideal om ”verdi-nøytrali-tet”, at sosiale verdier på ingen måte må ”blandes” inn i vitenskapelig forskning. Positivism-debatten (i den grad det har vært noen reell debatt) regner jeg som tilbakelagt. Konklusjonen, som i dag synes å ha allmenn oppslutning, er en be-tinget seier for positivisme-kritikerne: det er i all forskning helt legitimt å stille opp klart formulerte verdier, og så ”måle” i hvilken grad disse er realiserte og/eller hvilke virkemidler som er egnet til å realisere dem. Dette viser seg som regel fullt for-enlig med de tradisjonelle krav til vitenskapelig metode, med sine begrepsdefinisjoner, kategoriseringer, operasjonalise-ringer og regler for innsamling og bearbeiding av empirisk materiale. Det er legitimt å legge sosiale verdiset til grunn i forskningen, *men*: det må skje etter klare spilleregler. Det holder ikke, slik han av og til har fått inntrykk av, å erklære at ”forskningen er ikke og kan ikke være verdi-nøytral”, og så bare fritt slippe engasjementene løs. Selv om forskning og verdier er en fullstendig legitim (og uunngåelig) kombinasjon, kreves det som nevnt visse spilleregler for hvordan fakta og verdier skal tilordne seg hverandre.

U-landssolidaritet som eksempel på ”engasjert forskning”

Så til det konkrete eksempel på en kritisk, vitenskapsteoretisk evaluering av forholdet mellom forskning og sosiale verdiset. Det eksemplet jeg har valgt, er det verdiset jeg har valgt å kalle ”u-landssolidaritet”, og som allerede gjennom flere årtier har gjennomsyret en stor del av forskningen om internasjonale forhold, også av den internasjonale nyhetsstrømmen. Det er ikke det eneste verdiset jeg kunne ha valgt; andre mer eller mindre aktuelle verdiset i medieforskningen er ”anti-bildevold”, ”anti-tabloidisering” og ”demokratisk deltakelse”, men disse skal jeg i denne sammenheng la ligge.

Men kan det være noe som helst galt i at medieforskere engasjerer seg til fordel for u-land og demokrati, mot spekulativ vold i bildemediene, for medienes demokratiske funksjon, osv.? Det er relativt ukontroversielle verdiset, og det finnes da også mye god forskning med forankring i disse verdisettene? Jo visst! Men nettopp derfor er det meget viktig å klare å *holde to tanker i hodet samtidig!* Den ene tanken er at disse verdi-settene er svært ”gode”; den andre tanken er at forskning med utgangspunkt i et av dem ikke dermed blir garantert like god forskning.

Det verdiset jeg kaller u-landssolidaritet, er en generell holdning i den vestlige verden siden tida rundt 1960, om ikke før. Den vokste i takt med den store avkoloniseringsprosessen på den tida. De mange nye statene i Afrika og Asia (i noen grad også i Mellom- og Sør-Amerika) var åpenbart fattigere enn ”oss rike” i Vest-Europa og Nord-Amerika, de hadde behov for hjelp til ”utvikling”, og vi fikk nettopp begrepet ”utviklingsland”, forkortet til u-land.

Forholdet mellom ”i-land” og ”u-land” ble tema i mange internasjonale fora, ikke minst FN og dens underorganisasjoner. Bare ett aspekt ved dette forholdet skal tas opp her, nemlig

den internasjonale nyhetsstrømmen. Da u-landene så nærmere på hvordan denne artet seg, ble de nærmest rasende over hvor dårlig de kom ut. Verden viste seg å være dominert av de store, vestlige nyhetsbyråene, og u-landene følte seg kraftig diskriminert i det internasjonale nyhetsstoffet, både kvantitativt og kvalitativt. Forholdene ble tatt opp i UNESCO på 1970-tallet, med krav om ”ny internasjonal informasjonsorden”, men resultatet ble vel lite annet enn kraftige konfrontasjoner.

Men u-landene hadde (og har) iallfall sympati hos mange vestlige liberale og radikale, blant dem mange forskere. Den internasjonale nyhetsstrømmen ble fort et aktuelt forsknings-tema, med forskere som i sitt hjerte sympatiserte med u-landene og i all hovedsak delte deres kritikk av det urettferdige i den herskende ”informasjonsorden”. Dette ble også (og er fort-satt) et meget populært tema hos studenter som trengte noe å skrive om i akademiske arbeider på ulike nivåer (semesteropp-gaver, hovedfagsoppgaver).

Det teoretiske fundament for mye av denne forskningen ble lagt i den nå klassiske artikkelen ”The Structure of Foreign News” av Johan Galtung og Mari Holmboe Ruge, som stod i *Journal of Peace Research* i 1965. Som klassiker har denne artikkelen (selvsagt) både sine sterke og svake sider. Det samme kan utvilsomt sies om den forskningen den har inspirert til, men min hensikt her er å gripe fatt i to begreper som, hver på sin måte, men begge i velment u-landssolidaritet, mer har bidradd til å forvirre enn til å fremme en god medie-vitenska-pelig begrepsutvikling og forskning. Det gjelder begrepene *negative nyheter* og *u-landsnyheter*. Det siste er mindre forvir-rende enn det første, og mens jeg kritiserte det begrepet første allerede en artikkel i *Pressens årbog* 1990 (Sande 1990), er det først de siste årene jeg er blitt oppmerksom på (de mindre) svakhetene ved siste begrepet.

’Negative nyheter’

I denne kritikken baserer jeg meg altså på min tidligere artikkel fra 1990, og skal her bare gjengi noen av hovedpunktene.

En viktig del av (den kvalitative) kritikken fra u-landene mot den ”herskende informasjonsorden”, var de vestlige byrå-enes ensidige fokusering på ”negative nyheter” når de i det hele tatt brakte noe fra disse landene: krig, katastrofer, kriser, brudd på menneskerettighetene, osv. Parallelt med dette kom savnet av nyheter om sosial utvikling og annet positivt som de samme nyhetsbyråene ikke var like interessert i å rapportere om. Kritikken ble ganske godt sammenfattet i et utsagn fra den tidligere kenyanske politikeren Tom Mboya: ”Ghana er første-sidestoff hver gang et medlem av opposisjonen blir arrestert, men en får aldri høre om hvordan prosenten av barn på skole har økt, fra 50 til 85 de første 10 selvstendighetsårene.” (gjen-gitt Sogstad/Mellum 1985:9).

Dette er en kritikk som det ikke er vanskelig å slutte seg til, og det er ingenting å si på at kritikken ble delt av u-landssoli-dariske nyhetsforskere og studenter. Begrepet ”negative nyheter” fikk ”legitimitet” fra den nevnte artikkel av Galtung og Holmboe Ruge, som i sin liste over tolv ”news factors” hadde ”negativity” som én av dem. Dermed var grunnlaget lagt for klassifisering av nyheter som negative/nøytrale/positive, ved siden av andre kategoriseringer, i tallrike studier av ”u-lands-

nyheter” i vestlige media. Den grunnleggende motivering for denne variabelen har helt klart vært at den skal teste om u-landene blir ”dårlig” behandlet også på denne måten, dvs. gjennom en uforholdsmessig stor andel ”negative nyheter”.

Min kritikk av begrepet er inndelt i to nivåer: først en rent vitenskapsteoretisk kritikk av variabelkonstruksjonen, dernest en kritisk drøfting av de u-landssolidariske vurderinger som ligger til grunn. Jeg kaller dem henholdsvis for ”metode-kritikk” og ”vurderings-kritikk”.

Metode-kritikk

Konstruksjon av variabler, med et sett av kategorier som en gruppe enheter skal tilordnes, hører til de mest grunnleggende grep i vitenskapelig metode. Derfor er det også klare regler for hvordan en slik konstruksjon skal skje for å kunne regnes for vitenskapelig. Et grunnleggende krav er at kategoriene er så godt definert at en forsker med minst mulig tvil og vilkårlighet skal kunne tilordne hver enkelt enhet til en (og bare en) av kategoriene, og at en annen forsker skal kunne komme til samme resultat (intra- og intersubjektiv reliabilitet). Dette fungerer best når det er klart påvisbare ytre kjennetegn ved enhetene som ligger til grunn for kategoriseringen (dvs. operasjonalisering). Det finnes også et krav om validitet, at kategoriene skal være knyttet til et teoretisk rammeverk (modell, overordnet teori med utledbare hypoteser) som gjør det mulig å tolke meningsfullt de resultater man kommer fram til etter opptelling av forekomster på de ulike kategoriene. Dette spørsmålet skal jeg kommentere under neste punkt (vurderings-kritikk).

Nyheter blir klassifisert på mange måter: lokale, nasjonale eller internasjonale; tema (politikk, økonomi, ulykker, forbrytelser), kilder, enkelt-nyhetskriterier, osv. For hver av disse kan det selvsagt være mange avgrensingsproblemer, men dette er problemer som kan løses praktisk ved å presisere de ytre kjennetegn som skal ligge til grunn for kategoriseringen. Til hjelp har man også det teoretiske rammeverket, som i tvilstilfeller kan gi veiledning om hvor man mest fruktbart skal trekke grensene mellom de ulike kategoriene.

Problemet med kategorien ”negative nyheter” (og de motsvarende ”positive” og ”nøytrale”) er at det aldri er blitt formulert noen entydige deskriptive kriterier for hva denne ”negativiteten” skal bestå i. Dermed blir det lett i praksis den enkelte koders subjektive opplevelse ved den enkelte nyhet som avgjør, og vi er farlig langt på vei over i en form for kategorisering som naturvitenskapene forlengst har distansert seg fra; ingen botaniker vil i dag klassifisere blomster med kategorier som ”skjønne”, ”nøytrale” og ”stygge”? Spørsmålet blir selvsagt: ”negativt” for hvem, sett fra hvilket (politisk og annet) ståsted eller verdsett? Selvsagt er ulykker og katastrofer (relativt) ukontroversielt negative, men hva med f.eks. en diktator som styrtes, undertrykte grupper som gjør opprør, våpenlager som sprenges, m.m.? Illustrerende for denne type dilemmaer er et lite hjertesukk som glapp fra et par studenter som i sin semesteroppgave hadde kategorien ”negative nyheter” på sitt kodeskjema: ”Men er det negativt at den svarte befolkninga i Sør-Afrika gjør opprør eller at det lages reportasjer om undertrykkelse og nød? Vi mener ikke det...” (Så vidt jeg husker, kategoriserte de likevel slike nyheter som ”negative”).

Så er spørsmålet om det fins noe teoretisk rammeverk som forklarer hvorfor ”negativitet” skulle være en nyhetsfaktor (dvs. nyhetskriterium), og dermed hjelpe til med å definere begrepet operasjonalt. Verken Galtung/Ruge eller deres ”etterfølgere” har, etter mitt skjønn, levert noen overbevisende teoretisering og/eller operasjonalisering. Jeg kan ikke se at begrepet har noe annet ”teoretisk” grunnlag enn den generelle kritikken mot vestlige nyhetsmedier og -byråer, men kritikken er mer moralistisk enn den er en testbar teori som bl.a. kan si noe om *hvorfor* det forholder seg slik (at ”negativitet” er et reelt nyhetskriterium, og at det rammer u-landene spesielt sterkt). Dermed er vi over i neste punkt:

Vurderings-kritikk

Når brukere av begrepet ”negative nyheter” verken kan angi noen tilfredsstillende måte å operasjonalisere begrepet på, og heller ikke har noen klar teori for hvorfor ”negativitet” skulle være et nyhetskriterium, har de bare ett ”forsvar” å falle tilbake på: verdissetet u-landssolidaritet. Resonnementet er som følger: ”Negative nyheter” er negative på to plan: ikke bare innholdsmessig (som drøftet ovenfor), det er også negativt å bli rammet av negative nyheter, så å si! Dersom det er slik at nyhetene om u-land er uforholdsmessig ”negative” (f.eks. sammenlignet med i-land), er dette en urettferdighet som det bare er bra at den kritiske forskningen avslører og dokumenterer, omtrent på linje med at det er bra å avsløre rasistiske og kvinnediskriminerende holdninger i en del mediasjangre. Og dette er bra selv om man p.t. måtte mangle en god teori for hvorfor det er blitt slik.

Resonnementet er besnærende, men parallellen er problematisk. Begrepet ”negative nyheter” er ikke bare metodisk problematisk (som vist ovenfor); også premisset ”det er negativt med negative nyheter” er problematisk, men dette på et vurderingsplan, og min kritikk er at de som (ukritisk) har anvendt begrepet ”negative nyheter”, ikke i det hele tatt har gått inn på en verdi-drøfting.

Problemet med verdi-orientert forskning er som regel ikke at det er noe ”galt” med det verdissetet som legges til grunn. ”Problemet” er at verden er sammensatt, også verdi-messig, og at det som regel fins flere andre mulige verdisset som også er relevante for den del av virkeligheten man vil utforske. Og enda ”verre”: ulike verdisset har den leie egenskapen at de lett kommer i konflikt; det som er til gunst for ett verdisset, kan være til skade for det andre. For medie- og journalistikkforskere skulle ikke dette være noe ukjent fenomen; velkjent er f.eks. konflikten mellom de hver for seg meget gode verdissetene kritisk journalistikk og personvern.

I dette tilfellet: Det fins andre verdisset hvor ”negative nyheter” aldeles ikke trenger ikke komme ut som noe ”negativt”. Det verdisset som vel her ligger nærmest, er faktisk ett av hovedprinsippene i det demokratisk-liberale journalistiske verdisset: Viktige og konsekvensrike hendelser *skal* rapporteres! Det viktige spørsmålet er om rapporten er vesentlig og sannferdig, ikke om den er ”positiv” eller ”negativ”, hvem som vil like eller mislike den, osv. I tråd med dette er det naturlig å spørre: *Hvem* er det som misliker at det (angivelig) er så mange ”negative” nyheter fra u-landene? Hvem er det

egentlig man er solidarisk med? Er det de vanlige, fattige folkene i u-landene som "diskrimineres" ved at verden ellers får høre om alt det gale som skjer i deres land? Kanskje, eller kanskje ikke, men det er knapt drøftet i den "kritiske nyhetsforskningen". Jeg stiller derfor opp en minst like plausibel mothypotese: De som misliker "negative nyheter", og som kritiserte dem bl.a. i UNESCO-debattene på 1970-tallet, er ikke "det jevne folk" i u-landene, men deres elite, deriblant også diktatoriske ledere. De mislikte (og misliker) sterkt at omverdenen får vite noe – ja nettopp – negativt om deres hjemland. Jeg vet ikke sikkert, men det finnes også andre indikasjoner på det samme, ikke minst de vansker en del av disse lederne legger i veien for journalister som ønsker å avdekke misforhold bak deres blankpussede fasade. Også fra vår egen verdensdel kjenner vi eksempler på at "negative", ja også katastrofale, hendelser rett og slett ble "ikke-nyheter", og bare ble avdekket gjennom utenlandsk etterretning, eller ved at regimene falt og mange ubehagelige sannheter om deres fortid kunne avsløres!

Meningen med dette resonnerer er på ingen måte å slå dem som bruker begrepet "negative nyheter" i hartkorn med verdens diktatorer, heller ikke å "frikjenne" vestlige nyhetsmedier for skjev og mangelfull dekning av store deler av verden. Meningen er å peke på farene ved i (medie)forskningen å forfølge ett enkelt verdsett uten noen som helst motforestilling, kritisk refleksjon eller tanke på andre mulige og relevante verdsett.

'U-landsnyheter'

Min kritikk av begrepet "negative nyheter" har jeg som nevnt utdypet i en tidligere artikkel (Sande 1990). I dag er jeg også blitt mer oppmerksom på en annen slagside i kjølvannet av at u-lands solidaritet har fått sette sitt preg på nyhetsforskningen. Også begrepet "u-landsnyheter" går det nå an å sette et lite spørsmålstegn ved.

Begrepet har ikke på langt nær de samme svakheter som begrepet "negative nyheter". Det har en klart deskriptiv forankring, på nivå med inndelingen i f.eks. lokal-nyheter, nasjonale nyheter, og internasjonale nyheter. Det forutsetter (i tillegg til de generelle regler for å stedfeste en nyhet) at man har klare kriterier for hvilke land som er "u-land". Svakheten ligger i det som i dag synes å være en manglende forankring i et teoretisk rammeverk. Det fins ingen opplagt teori for hvordan et lands status som u-land (uansett definisjon) skal påvirke hvordan det dekkes i den internasjonale nyhetsformidlingen. En slik teori er riktignok fullt mulig (f.eks. mangelfull medieinfrastruktur til å forsyne omverdenen med egenprodusert nyhetsstoff), men er ikke lagt til grunn av de "u-landssolidariske" forskerne som bruker kategorien "u-landsnyheter".

Et trekk ved den etter hvert akkumulerte forskning i internasjonal nyhetsformidling som jeg synes avtegner seg, er at så å si alle lands nyhetsmedier prioriterer lokale og nasjonale nyheter framfor internasjonale, og at utlandet (som stort sett mangler det sterke nyhetskriteriet nærhet/identifikasjon) behandles stort sett over samme lest, enten det dreier seg om i-land eller u-land, og at det er de samme kriteriene for "godt stoff" som gjelder overalt (se f.eks. Sogstad/Mellum 1985). Kriterier som sensasjon, kuriositeter, elite-personer, "de 4 k-

er" (krig, krise, konflikt, katastrofe) er de som må til for at utlandet i det hele tatt skal vekke interesse, og det er slett ikke sikkert at i-landene får noen "bedre behandling" enn u-landene i de enkelte lands utenlandsdekning. Katastrofer og kuriositeter er like "godt stoff" enten de kommer fra Nord-Irland eller fra Burundi!

Om vi for et øyeblikk setter u-lands-solidariteten i parentes, er det ikke så vanskelig å se det enkle medievitenskapelige poeng at ett av de viktigste skiller går mellom innenriks-nyheter og utenriks-nyheter. Når det er forskjeller innen gruppa av utenlandsnyheter, er dette forskjeller som kan føres tilbake til mange mulige bakgrunnsvariabler, hvorav "grad av utvikling" bare er én, eller rettere: en enkelt gruppe, i og med at det fins mange kriterier på "utvikling". Når enkelte "utland" kommer bedre eller dårligere ut i den internasjonale nyhetsstrømmen, er det neppe (bare) fordi de er henholdsvis i-land eller u-land. Begrepet "u-landsnyheter" synes dermed å være mer verdimeisig og ideologisk enn medievitenskapelig motivert.

At disse enkle sammenhengene i så lang tid har vært forkludret, skyldes at u-landssolidariteten har satt et såpass sterkt preg på denne type forskning. (Et neppe helt representativt skrekk-eksempel på hvor denne forkludringen kan føre av sted, iallfall hos ukritiske forskere, så jeg nylig i en semesteroppgave som sammenlignet "u-landsdekningen" i en norsk og en indisk avis: *Aftenposten* og *The Times of New Dehli*. Ikke uventet kom sistnevnte ut med best "u-lands-dekning", selv sagt mest fordi Indias naboland hører til denne kategorien. Derimot ble det interessante forholdet at Europa overhodet ikke var dekket av den indiske avisa, iallfall ikke i undersøkelsesperioden, overhodet ikke kommentert!)

Noen konklusjoner

1. Det er både riktig og nødvendig at (medie)forskningen har verdiforankringer, dvs. tar utgangspunkt i allment aksepterte verdsett, og samler inn og tolker data i lys av disse.
2. Denne verdiforankringen har sine farer som (medie)forskere bør være oppmerksomme på, og ikke glemme å vurdere kritisk. Ikke bare virkeligheten skal vurderes kritisk i lys av verdiene; også verdiforankringen selv bør reflekteres og drøftes kritisk.
3. Denne kritiske holdning til verdiforankringen har ingenting å gjøre med den foreldete positivistiske posisjonen at forskningen skal være "verdinøytral". Heller ikke har den noe å gjøre med hvor godt (moralsk, humanistisk, demokratisk, etc.) og ukontroversielt det valgte verdsettet er; det fins ingen direkte sammenheng mellom "gode verdier" og god forskning.
4. Kritikken mot verdiforankret forskning retter seg mot faren for *ensidighet*. Med ett enkelt verdsett er lett å miste av syne at virkeligheten, både empirien og verdiene, er sammensatt. Det å se, og velge ut, empirisk materiale gjennom brillene til ett verdsett kan medføre innsnevring av synsfeltet (skylapper) som gjør at man både overser de deler av virkeligheten som ikke er relevante for verdsettet, og at det fins andre, like "gode" verdsett, som også er relevante.

Alternative verdisett kan lede til andre evalueringer av den samme empirien, ja også å avdekke andre empiriske data.

5. I denne artikkelen har jeg kritisk drøftet (medie)forskning som har hatt u-landssolidaritet som verdisett, og påvist klare svakheter utfra allment aksepterte regler for vitenskapelig begrepsdannelse, uten å sette spørsmålstejn ved verdien av u-landssolidaritet i og for seg. Men den samme

type av kritisk drøfting kan, iallfall i prinsippet, anvendes på alle andre typer av verdisett som legges til grunn i (medie)forskningen. (Selv er jeg blitt oppmerksom på visse parallelle svakheter med den ikke uvesentlige del av medieforskningen som har "demokratisk deltakelse" som sitt verdisett. Men dette er et så stort lerret å bleke at det får komme som en egen artikkel eller monografi!)

Litteratur

Galtung, Johan & Mari Holmboe Ruge (1965): "The Structure of Foreign News", i *Journal of Peace Research*, 1965.

Sande, Øystein (1990): "...alt stygt som hender kring heile verdi..." Påstanden om det negative som nyhetskriterium, i *Pressens årbok 1990*.

Sogstad, Knut og Mellum, Liv (1985): *Nyheter fra sør til nord: om u-landsnyheter i norske medier*. Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.

Ny litteratur

Eli Skogerbø:

Privatising the Public Interest. Conflicts and Compromises in Norwegian Media Politics 1980-1993

University of Oslo. Department of Media and Communication. IMK Report No. 20, Oslo 1996 (375 pp.)

Eli Skogerbø's book *Privatising the Public Interest*, is a dr. polit. dissertation successfully defended at University of Oslo in May 1996. The dissertation contains extensive theoretical reflections and historical analyses of recent Norwegian media policy.

In her establishing shot Skogerbø contends that between 1980 and 1993 the Norwegian media landscape went through large changes – changes that have influenced political priorities especially within the Labour Party's position on the press subsidy system, public service and regulations with a shift from emphasising the so-called positive rights to a varied menu of media content to the negatively defined rights of the individual's freedom of expression and choice. At this early stage one wonders whether the changes surfaced out the blue air or if they were not the result of political decisions and processes themselves.

The focal point in the thesis is the changes especially regarding the press and local radio and television but in a broader sense also the attitudes to and arguments for and against regulation of the media and the market forces – a core issue not only in Norwegian media policy but in most European countries as well during the period.

In analysing and discussing the development three objectives are presented: to discuss how specific obligations of the media towards the public have been justified; with the background in these justifications to evaluate the development of political objectives and regulations; and finally to compare the outcoming structural results of recent Norwegian media policy and its main objectives and goals. These three objectives materialise as three tracks in the thesis.

Before embarking on the mentioned tracks Skogerbø in the first part (chapters 1 and 2) outlines the structure and logic of the thesis and discusses a series of fundamental theoretical and methodological categories and concepts.

Regarding the definitions of categories brief discussions and definitions in the first chapter on mass, media and democracy and interrelation between them are presented.

This part pre-echoes the following theoretical investigations, which therefore will be dealt with later, but one important statement needs to be emphasised at this point, namely the chosen definition of the media:

Here, the concept is restricted to the media of public communication, that is, to the media in their capacity of being public institutions for communication and information. (p. 7)

By choosing this point of departure the thesis places itself within the tradition of analysing and understanding the media as part of the political sphere and democratic processes and consequently primarily understands the audience as more or less rational, political citizens. By choosing this definition the analyses of the theoretical background for the policy development and the evaluation of its results when implemented risk the danger of being circular or even tautological in the sense that the merits and justifications of recent media policy are analysed within the very logic of the theoretical concepts with the same limitations – and one could add, as time goes by at least, the same blindspots regarding the societal functions of the mass media and their heterogeneous use values for the receivers or users. It thus could be argued that the adopted concept of democracy and the role of the media is to a certain extent a static or ahistoric measure and accordingly not sufficiently encompassing the dynamics and development of democracy and the various and changing needs and attitudes of people understood as both 'citizens' and 'consumers' and how they are best catered for, let alone the profound changes in the structure and rampant proliferation of the mass media during the recent decades and the possible theoretical ramifications.

Methodologically Skogerbø, in chapter 2, discusses the differences between normative and positive approaches by drawing upon *Hume* (ought and is), *Weber's* work on objectivity and *Bjørn Erik Rasch's* discussions on positive and normative analyses and positive and normative theory related to the core question of the purpose or rather *knowledge interest*. To cut this part short Skogerbø states that she consciously places values and value judgements at the centre of the analysis (and) thereby placing (herself) within the realm of a normative (evaluating), as opposed to positive (explaining) analysis.

This approach is adopted in order to fulfill the objectives of analysing the policy development and the outcome of this. Now and again it is emphasised that the thesis is delimited to analysing and evaluating the *structural* issues and not media performance, e.g. the development of journalism and programme formats or content as such. Obviously this delimitation has its problems as it excludes the possibility of substantiating the role and effect of the media and the possible merits or shortcomings of the operationalisation of media policy. That is, how it materialises as media products.

By excluding the content, the danger is that the media are left as black boxes, though it must be admitted that including content would have been quite difficult as valid and extensive data on the matter hardly exist, a fact that indicates the marginality of content and programming analyses in media research. Skogerbø, thus, is not the only one to blame.

In the first track, tracing and analysing theories of democracy, Skogerbø emphasises the liberty of expression and the liberty of the press, both understood as negatively defined rights, as two fundamental preconditions for establishing democratically organised societies. With ample critical distance she goes through the early, more or less explicitly religiously founded, writings of *Milton* and *Locke* and *Mill's* more secular or logic arguments and preoccupation with the right of the individual as opposed to both the state and the majority. The major observation at this early stage of defining democracy is the lack of distinction between the liberty of expression and the liberty of the press. The missing distinction is ascribed to the historic context, whereas later a distinction between the two becomes particularly important as the liberty of expression-position justifies regulations and obligations to secure the rights of the individual, whereas the liberty of the press-position as a consequence includes property rights and editorial autonomy.

In the following chapter (4) Skogerbø takes us through more recent theories of and reflections on democracy, communicative rights and justifications for regulations and obligations in media policy. Focus here is what Skogerbø interprets as a shift towards emphasising *the citizen and citizens' rights* (positively defined), and even more importantly that this shift is primarily observed within the political left tradition in the theoretical struggle for justifying media regulations and restrictions in order to defend citizen's or civil rights especially regarding the public service area. The very precise, detailed and critical investigation into current theories and positions includes the confrontation between *Dewey* and *Lippmann* in the United States and recent Western European works of *Garnham*, *Blumler*, *Curran* and *Keane* – and of course *Habermas*, whose *Strukturwandel der Öffentlichkeit* from 1962 has had immense impact on media studies on the European continent and recently, when translated into English, also among anglo-american scholars. Habermas' ongoing project is illustrated by including his work *Faktizität und Geltung* (1993), where his earlier, perhaps idealistic positions are modified although still emphasising the importance of the public sphere as a space for public deliberation and discourse.

With the risk to watering this very excellent chapter down too much, one observation is that the notion of the citizen is profoundly important in the described works and even more so

the distinction between people as citizens and as consumers and the attached freedom rights. Following this regulations and restrictions in the media field in order to secure the rights of people as citizens are justified. Or as stated regarding the habermasian tradition:

Habermas provides a compelling argument for claiming that there must exist media for the public communication that have obligations towards the public, not only towards the market. Consequently there must also exist criteria on which to justify media policies that are directed at maintaining these obligations. (p.109)

And even more operational:

The only existing regulatory models that have endorsed citizens, that is, people in their capacity of being citizens with explicit rights to information and communications resources, are the public broadcasting and telecommunications institutions in Western Europe, that is, strictly regulated public institutions. (p. 111)

Skogerbø points to the fact, though, that public service is a rather tricky or ill-defined term. In the concluding remarks and referring for instance to feminist criticism the latter quotation is modified in the sense that the public service broadcasting systems 'as we know them' might not be the only solution. What this solution might be is not elaborated on here, and the mentioned authors (Granham, Blumler etc.) are not of much help, as Skogerbø correctly rejects them as

...none of them are more than suggestive when it comes to defining exactly what this need or right consists of, and even more critical, what regulations that can or should be used to secure that these rights are catered to. (p. 120)

The fifth chapter deals with the so-called radical alternative. The chapter focuses on research conducted during the last ten years with local or community radio and television as the empirical field. From the outset the concept of participation played an important role in promoting these new media as a way to decentralise, de-monopolise and democratise the media structure.

The chapter, not surprisingly, takes us back to the early 1930s when *Brecht* suggested that sound radio given the right societal circumstances had profound democratic, emancipatory and even revolutionary potentials if given in the hands of the people and to the early 1970s when *Hans Magnus Enzensberger*, inspired by the emergence of portable video equipment and cheap radio transmitters, repeated the potentials of the electronic media in distinguishing between repressive and emancipatory media set-ups.

The advent of community radio and television understood as non-professional and non-commercial facilities paved the way for considerations on access and participation and the belief that these new outlets would turn out to be vehicles for alternative voices and points of view hitherto suppressed by the hegemony of the public service monopolies and commercial media companies.

It is a well-known fact that the development turned out slightly different than the forecasts suggested or hoped for.

Skogerbø concludes that the development led to a replacement of the radical participatory model in favour of a model of a representative communicative democracy. The empirical development where the radical alternative vanished into a marginal phenomenon among the proliferation of commercially and mainstream oriented stations is unquestionable, but hardly surprising. The major problem in this chapter is that it is limited to very few references within this specific field and that more general theories on participatory democracy are not included. It could be argued that the chosen references are not at all theories but a mixture of empirical observations and analysis and loyal or perhaps even naive hopes or dreams shared with the practitioners. It also seems to be a bit out of proportion that the primary source on the claimed theoretical shift to a representative communicative democracy model is a conference paper by *Karol Jakubowicz* in 1988.

The second track, primarily on Norwegian media policy *development* in the ten years period, is introduced by a brief chapter (six) on the international development of technology and policy with a natural emphasis on the European scene.

In describing the development towards the proliferation of internationally distributed channels one could have expected a more elaborate analysis of the powers behind this development and its market and economic logic. Even more so as it is correctly stated that this development has influenced national media policy, a formulation which comes close to being an understatement. For instance one lacks a description of the struggle between Intelsat and Eutelsat in the beginning of the 1980s and the interdependence between telecommunications policy and planning and media policy exemplified by the fact that Eutelsat in the early 1980s decided to use its communication satellite transponders for distributing television due to what was estimated to be temporary overcapacity – and in downright conflict with the delicate compromises on allocation of DBS-frequencies reached between the European countries in 1977.

If this empirical line had been followed it would have become much more clear how European Union initiatives such as the Television Directive of 1989 more or less could be described as post-festum actions primarily adapting regulations to already existing realities.

Nevertheless Skogerbø correctly observes how the political winds changed during the period in favour of liberalising and privatising the electronic media hand in hand with the issuing of an array of regulatory initiatives.

In chapter 7 the changes in Norwegian media policy are analysed centered on the press subsidy system, the introduction of local radio and television and consequently the lifting of the NRK monopoly, and finally the establishing of the second national television channel.

The objective of the chapter combined with the following chapter 8 is to identify the objectives for the press and broadcasting policies promoted by shifting governments, to map and explain the variation of the objectives and the transition of objectives and justifications for different types of regulations –

and finally to evaluate the goals and objectives in relation to the normative positions dealt with in the previous chapters.

The sources used to analyse the development are mainly official documents such as committee reports, governmental white papers and actual decisions.

The first of these, and thus setting the scene, is a 1983 report on Mass Media and media policy by a committee appointed in 1977 with the aim of describing the media landscape and the effects of the media, to forecast the development and to propose possible political initiatives. The report stresses four major functions of the media: diversity of information, enlightenment, the role as the fourth estate and finally to have an integrative effect on societal conflicts and differences. The report had little political effect though, as many of the proposals did not match the taste of the government, which in a white paper one year later stressed the importance of protecting the liberty of expression as the basic and fundamental value, thus emphasising the negative rights.

In Norway a press subsidy system was introduced in 1969 to avoid the closing of daily or weekly newspapers, especially the so-called second papers on local markets. The system was worked out primarily by representatives from the press itself, and only the Conservatives voted against the system based on the argument that subsidies would distort competition. Until the mid 80s the rationale of the system was to maintain local competition between party related newspapers. But when a revision of the system was proposed by the non-socialist government, consensus was broken as the argument now was to maintain a diversified national press structure. This reflected the fact that the subsidy system had not prevented concentration as well as relations to the parties had been loosened in favour of journalistic professionalisation.

In 1993 the shift of focus or arguments for maintaining the press subsidy system was, according to Skogerbø, further – or perhaps finally – de-ideologised. In its white paper from that year the Labour government emphasises four objectives or goals for the system: to secure high readership, to promote issuing of local newspapers where there are sufficiently large markets, secure national quality papers and competition between papers in as many localities as possible. Skogerbø observes that the original and central argument – diversity and competition in communities – is now infringed to but one objective by the same party, which earlier promoted this as *the* *raison d'être* of the subsidy system. The question is, of course, whether it is correct to say, that the policy objectives lack ideological justification, even though, admittedly, the focus has changed or has been broadened and adapted to realities. But after all, it is a political position still in favour of modifying the logic of the market, but the possible distinction between political positions and ideology does not become clear.

Whether the claimed lack of ideological justification refers to the lack of a consistent and static concept is hard to tell, but on the other hand it might be too much to expect from politicians of today, even more so as Skogerbø rightly observed certain inconsistencies in the early philosophical writings 200 years ago.

Local radio and television was introduced by the non-socialist government in the early 1980s as part of a more general media policy programme by the Conservative party. In its paper of 1980 the NRK monopoly was for the first time explicitly questioned and seen as restricting pluralism and business and technologically out of date, a fact that forced the Labour party to present a more elaborate defense for the monopoly with point of departure in a citizens' rights argument. So, whereas the conservatives positioned themselves on favouring liberalisation in order to extend freedom of choice for the consumers, the Labour Party took point of departure in the citizen perspective. Thus the political configuration emphasised the traditional dichotomy between market and consumers and regulations and citizens – a dichotomy pointed at several times in the thesis, but not sufficiently and open-mindedly scrutinised.

When proposing local radio and television a series of objectives were announced, which could hardly be rejected by other parties: after all, who could vote against decentralisation, democratisation, participation, access and liberty of expression? In Skogerbø's analysis the arguments can be seen as considerate political salesmanship, but on the other hand it was also a two-edged sword, as all arguments could later be used when the Labour party later proposed restrictions in order to avoid (in vain though) commercialisation and to secure local autonomy.

The development of local radio and television is described structured around the notion of privatisation defined as the

...transference of responsibility from the public to the private sector regarding the regulation, financing and production of services (p. 233)

– not to be understood as an overnight decision but a gradual development from the point of no return when local radio and television was introduced, in the first phase administratively, in the second due to a formal change in legislation – still as an experiment though, with several extensions until 1988. Skogerbø describes this phase as a field trial of the market potentials of the new media – neglecting the important fact that advertising was not allowed until the Labour party suddenly changed its position and proposed that advertising was introduced in the local media.

The tendency of privatisation was fully accomplished when the decision to establish a privately owned and solely advertising financed second national television channel was reached, although the company is, to some extent at least, considered to be a public service provider due to the obligations to deliver a universal service for both minorities and the majority. Thus, in both cases, the instruments available to regulate the broadcasting media became weaker in favour of the logic of the market including the imbedded tendency of concentration of ownership. Skogerbø writes:

...a development that is the least desirable judged from a citizenship perspective (p. 258)

– all through the thesis an unquestioned dogma – one wonders why. Still she maintains in the conclusion of chapter 8 that

... the public's right to information and a diverse programme content has been toned down in favour of

increased emphasis on the value of liberty of expression and freedom of choice in the form of diversity of channels. (p. 258)

And she continues:

...all aspects of broadcasting have a private actor / (and)/ privatisation in terms of regulatory instruments is so extensive that there are few instruments left to restrict ownership, cross ownership and secure a diverse programme menu in the 'new' and redefined public service channels. (...). However, the removal of the broadcasting monopoly, in itself an opening for new voices, actors and interests to the means of communication, represents a numerical extension of freedom of choice and expression, an observation that has been used to justify further liberalisation. (p. 260f.)

One fact mentioned, but skipped in the quotation, is the not so insignificant reality that NRK is still with us. The term "the removal of the monopoly" might thus be a bit misleading – nothing has disappeared, but more has appeared – the possible consequences for the old public service company and the future results of the generally market driven development notwithstanding, of course. One wonders if that is so bad.

In the last chapter (9) before concluding in chapter 10 the structural characteristics of the Norwegian media structure and its development are illustrated based upon different statistical data.

Regarding the press it is obvious that the subsidy system has not prevented concentration and cross-ownership. On the other hand, it could be suggested that the system has had a positive effect on maintaining a high number of papers, whereas a decrease has occurred in the other Scandinavian countries. Whereas readership has increased in Norway the opposite is the case in the other countries. One could be tempted to suggest that Norwegians like newspapers more than their neighbours and in fact that is why Norway has that many papers and not because of the subsidy system.

All in all the combination of the structural development and the watering down of the justifications for maintaining the press subsidy system may in the long run, according to Skogerbø, reduce the legitimacy of the system.

Finally regarding local radio and television. It is a well known fact that during the 80s Norwegian policy in this field was not, what would have been only logic, a both-and policy but rather a neither-nor policy – or with *Svennik Høyer's* phrase a decade of "tragedy and disaster". The disaster especially hit the commercially oriented part of the stations as also recent investigations into the fragility of station economy has proved. Although administration has been liberal and for instance allowing the Danish owned Aller to play an important and perhaps operatively controlling role on many radio stations this segment can only be described as a mere crisis.

The crisis was not complete, though. According to the data provided the total numbers of local radio stations only decreased from 458 in 1989 to 416 in 1993. And further it is concluded that diversity as defined by the type of license holders remained high as did the survival of less general stations outside

big city areas. Also among local television the picture is showing a rather stable situation.

The chapter, which is characterised by lack of more detailed statistical data and descriptions on the different types of stations as to hours of transmission, sharing of transmitters, programming profile etc., concludes that keeping local radio and television non-commercial has not been accomplished – a rather logic development since advertising was introduced in 1987. On the other hand, as already mentioned, when advertising was introduced many sceptics feared that the chips were really down and that commercialism and centralisation would hit the fan.

According to the data presented, the development turned out more differentiated. Or in other words:

...the combination of very liberal licensing practices that aimed at obtaining quantitative, rather than qualitative, diversity, with a privatisation of the responsibilities for financing the activities, had to produce problems. In this perspective, the degree of stability and diversity that could be observed until 1993 may be regarded as more surprising than the problems. (p. 312)

The last chapter winds up concluding that the observed theoretical convergence around citizenship and representation has shown its parallel in policy discourse and arguments, though the changes have not been dramatic.

Regarding the press policy, according to Skogerbø the objective of political diversity as a justification for the subsidy system was replaced by vaguely and pragmatically formulated objectives making it more vulnerable than if for instance a cultural diversity goal had been chosen. At this point the possible consequences of a qualitatively defined selective subsidy system are unfortunately not elaborated on.

As regards the broadcasting sector, Skogerbø maintains that basically the objectives have survived, whereas operationalisation has changed in favour of privatisation and consequently with still less possibilities for regulation and sanctions.

Skogerbø obviously is not satisfied with this development and its future prospects, and after having discussed the pros and cons related to the citizenship argument and the freedom of expression argument, she ends up by listing three different models for future regulatory systems, or more modestly put with her own words

... sketch several alternative ways to justify public regulations in the 'information society' (p. 322),

although the term 'information society' is neither defined nor dealt with otherwise.

The models are presented briefly: *one*: is to maintain, somehow, the existing tradition of public service institutions; *two*: install a division between commercial and non-commercial segments, and *three*: to support based on values, rights and types of media production. All three models have their weaknesses as clearly stated, and no final recommendation is provided. But as this thesis is not a policy white paper, one could not expect that anyway.

It should be emphasised that the thesis contains a lot more space time has allowed concentrating on, and that the more complex and insightful discussions contained in the work has not been given full credit. Despite the critical remarks it should be stated that the thesis has a high academic standard and successfully pursues its goals.

*Ole Prehn
Faculty of Humanities
Aalborg University*

Esko Salminen:

Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968-1991 (Den ti-gande statsmakten? Sovjetunionen/Ryssland i den finska pressen under åren 1968-1991)

Helsingfors: Edita. 1996. 318 s.

Esko Salminens forskning om den finska pressens själv-censur beträffande Sovjetunionen är helt i tidens anda. Boken kommer inte med några överraskningar för den som följt med politik och finsk media under åren 1968-1991. Salminen hävdar att det i synnerhet under 1970-talet i flera avseenden skedde en stark integration mellan de centrala massmedierna och statsmakten och att medierna började bära omsorg om statens östpolitik. Det här visade sig som kritiklöshet i behandlingen av Sovjetunionens utrikespolitik och interna händelser.

Förskönandet av Sovjetunionens förehavanden och förhållandena i landet märktes främst i ledarartiklar och andra opinionsspalter. Enligt Salminen förmedlade nyheterna däremot – åtminstone i fråga om betydande händelser – en relativt riktig bild av Sovjetunionen.

Enligt forskaren förekom det två slag av själv-censur. Dels berodde förtegenheten och försiktigheten på ren fruktan och politisk klokhet. Dels var det inrikespolitiska och maktpolitiska orsaker som förorsakade förtigande och taktiskt förskönande av det sovjetiska systemet.

Salminen analyserar själv-censuren i relation till den västerländsk-liberalistiska pressteorin. Tidningarnas ökade ansvarstagande för statens östpolitik ledde speciellt under 1970-talet till en konflikt med den västerländska yttrandefrihetspraxisen. ”Politisk klokhet” medförde att man förvrängde sanningen och medvetet eller omedvetet bedrog läsarna. Enligt Salminen var det värsta att bilden av Finland internationellt befläckades.

Knappast vill någon heller förneka att det förekom själv-censur i östpolitiken. I offentligheten har man främst diskuterat om själv-censuren var nödvändig, överdimensionerad eller helt förkastlig. Denna i högsta grad politiska fråga skall inte behandlas nedan. Oberoende av det, om själv-censuren var godtagbar eller inte, är det nyttigt för både journalistik och kommunikationsforskning att den utforskas.

Utvalda nyhetstoppar

Salminen använder vissa ”nyhetstoppar” för att presentera sovjetkriverier i finsk media. Sådana är t.ex. Tjeckoslovakien 1968, 25-års jubileet för fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd, den s.k. VSB-pakten 1973, Solsjenitsyns förvisning ur Sovjetunionen 1974, Afghanistan 1979, Tjernoby 1986 samt Sovjetunionens sönderfall 1991.

Jämsides med dessa nyhetstoppar analyseras behandlingen av sovjetledarna Leonid Bresjnev och Michail Gorbatsjov samt vårt grannland Estland i finsk press.

Valet av teman och nyhetstoppar för noggrannare analys har styrts av examensarbeten som ingått i forskningsprojektet. På grund av det oklara hänvisningssystemet framgår det inte om

slutsatserna och tolkningarna i boken härstammar från Salminen eller den som gjort examensarbetet.

De noggrannare analyserade nyhetstopparna berör framför allt Sovjetunionens utrikespolitik och Finlands förhållande till Sovjetunionen. Salminen tar inte just upp frågor som behandlar sovjetmedborgarens vardag. En analys av sådana artiklar kunde ge en mer varierad bild av den finska pressens sovjetkriverier.

Då jag i slutet av 1980-talet forskade i hur finnarna uttalade sig om Sovjetunionen fäste jag uppmärksamhet vid en dualism i de vanliga människornas tal. Då de intervjuade talade om förhållandet Finland – Sovjetunionen och om Sovjetunionens utrikespolitik använde de den officiella vänskapsliturgins fraser. Samma människor kunde emellertid komma med synnerligen frispråkiga och kritiska kommentarer om ekonomin, avsaknaden av demokrati och medborgarnas torftiga vardagsliv i Sovjetunionen.

Liknande dualism förekom enligt min uppfattning också i presskriverierna under 1970- och 1980-talet. Då man skrev om Sovjetunionens utrikespolitik var sordinen starkare än då man behandlade bostadsbristen eller de medborgerliga rättigheterna.

Krönika, inte analys

Salminens politiska utgångspunkter och preferenser kommer fram i boken mycket tydligare än de vetenskapliga målsättningarna och metoderna. Fastän forskningens ”sociala beställning” främst var politisk hade materialet utgjort en förträfflig utmaning till att utveckla journalistikforskning. Denna möjlighet har Salminen emellertid försatt genom att nöja sig med traditionell beskrivande historieskrivning.

Vaikeneva valtiomahti? består huvudsakligen av beskrivningar av separata fenomen samt citat och referat från intervjuer med redaktörer under de senaste åren. Dessutom innehåller boken rikligt med citat från rapporter som man funnit i Sovjetunionens arkiv och som berör den finska pressen. En myckenhet intressanta exempel och uttalanden har här samlats mellan två pärmar.

På flera ställen tangerar Salminen intressanta frågor om vilka man ville ha en konkret analys.

Till exempel nämner Salminen täckuttryck som användes för Sovjetunionen (”vissa kretsar”, ”allmänna intressen” osv.) samt ”läsa mellan raderna” -atmosfären. Med hänvisning till Valdemar Melanko talar han om ”vänskapens journalistik” som utvecklades för behandling av Sovjetunionen. Denna stil utmärkte sig genom kritiklöshet och genom att man kunde skriva om grannlandets händelser utan att egentligen säga något väsentligt. Det liturgiska elitspråket innehöll även möjligheten till motstånd. Man uttryckte sig så att både de finska och de sovjetiska parterna kunde tolka texterna till sin fördel utan att förlora ansiktet.

Enligt min uppfattning var omskrivningar och flertydighet som uppnåddes genom dem centrala drag i uttryck som gällde Sovjetunionen. Konkret analys av ”vänskapens journalistik” finner man emellertid inte i boken. Visserligen framgår förhål-

landet av tillfälliga exempel. "Vänskapens språk" i form av textuell och journalistisk strategi analyseras inte. Tyvärr.

Underkastelse eller anpassning?

"Bilden av Sovjetunionen/Ryssland i den finska pressen under perioden 1968-1991 påverkades av det kalla kriget och VSB-tiden" skriver Salminen. Var det verkligen så? Var inte just 1970-talet tiden för avspänning och avveckling av det kalla kriget?

Trots sin bakgrund som historieforskare behandlar Salminen sitt ämne ohistoriskt. Enligt boken var den finska pressens själv censur framför allt kapitulation inför Sovjetunionens och president Kekkonens påtryckningar. Synpunkten är så tillvida riktig att den visar de båda staternas vilja att styra den finska pressen. Samtidigt fäster Salminen mindre uppmärksamhet vid journalisternas frivilliga anpassning till den politik som majoriteten av folket understödde.

Det är möjligt att Salminens källor har påverkat hans åsikter. Han framför tiotals sidor med påtryckningsexempel som har uppdagats i arkiven i Moskva eller vid intervjuer med redaktörer. Enligt forskningen var påtryckningen starkast i början av 1970-talet, dvs. strax efter ockupationen av Tjeckoslovakien.

Enligt Salminen förhöll sig den finska pressen kritisk till Sovjetunionen ännu vid ockupationen av Tjeckoslovakien år 1968. Kort därefter började själv censuren tilltaga. När sovjettrupperna marscherade in i Afghanistan år 1979 var den finska pressens kritik redan svag. Säkerligen sant, men endast till en del.

För det första är Tjeckoslovakien och Afghanistan inte helt jämförbara fall. Om sovjetpansar hade rullat in i Prag år 1979 hade ökningen av själv censuren knappast varit så uppenbar som i Salminens framställning.

Den andra sidan av sanningen hör just ihop med avspänning och den därmed förändrade atmosfären. Nixons historiska resor till öst och början av Brandts östpolitik ägde rum först efter år 1968. Inte heller europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen och stormakternas avrustningsförhandlingar kan avfärdas som obetydligheter.

I Finland påverkades atmosfärförändringen förutom av den universella avspänningen också av den samhällsliga omvälvningen i skiftet mellan 1960- och 1970-talen. Ett centralt drag i den var att man då frigjorde sig från den tidigare negativa inställningen till Sovjetunionen.

Också Salminen talar om "tidens anda" men inte så eftertryckligt som om pressens underkastelse inför påtryckning. Han låter bli att specificera hur den positiva inställningen till Sovjetunionen var en del av den universella atmosfärförändringen och samtidigt en finsk reaktion mot de gångna årtiondens rysshät.

Journalistiken som förskönade förhållandena i Sovjetunionen avspeglar inte endast undfallenhet och taktik utan även äkta attitydförändring. Denna förändring kunde skönjas inte bara hos vänsterungdomen utan hos alla åldersgrupper och nästan alla partier.

Kekkonen kunde visserligen kuva politiker och redaktörer men inte vanliga väljare. Modern forskning må finna Kekko-

nen skyldig till vilka ojustheter som helst, majoriteten av finarna på 1970-talet understödde och till och med beundrade sin president. Samtidigt ökade Finlands handel med Sovjetunionen kraftigt. Detta innebar arbetsplatser för arbetarna och lätt förtjänst för finskt storkapital.

I den ovan beskrivna atmosfären var pressens frivilliga själv censur och blundande för grannlandets problem ett minst lika viktigt fenomen som den själv censur som dikterades av sovjetledarnas anmärkningar eller Kekkonens tordönsstämma.

Självcensuren idag

I många fall hörde den frivilliga själv censuren hop med det taktiska, inrikespolitiska maktspelet som Salminen beskriver. Men minst lika ofta var den ett uttryck för genuin vilja att förstå grannen och bygga broar mellan forna fiender, en önskan att undanröja gamla fördomar bland folket.

En liknande "positiv själv censur" som eftersträvar att övervinna folkets fördomar finner man troligen även i dag.

Låt oss ta ett exempel. Om jag idag skriver ett reportage om somalifamiljernas liv i Finland kan det hända att jag utelämnar mindre smickrande uppgifter om somaliernas förehavanden. Jag gör mig skyldig till själv censur eftersom jag med mitt reportage vill minska finnarnas främlingshat och rasistiska fördomar. Enligt samma logik verkade mången av sovjetfientligheten oroad redaktör på 1970-talet.

I slutet av boken konstaterar Salminen att själv censur är svår att upptäcka medan den är aktuell eftersom den i hög grad verkar i det undermedvetna. Självcensuren kring östpolitiken diskuterades emellertid öppet redan på 1970-talet. Den själv censur som hänger samman med marknadskrafterna och EU-frågorna kan vara betydligt mer dold. Salminen hävdar att en jämförelse med EU-skriverierna haltar eftersom det är frågan om "ett i jämförelse med Sovjetunionen avvikande system, ett förbund mellan demokratiska stater".

Förvisso förekommer det skillnader. Kommissarierna vid EU:s "centralkommitté" kommer knappast med tidningsurklipp i handen för att tillrättavisa finska chefredaktörer. Men då man granskar frågan utgående från redaktörernas självvalda själv censur stöter vi på samma problem vare sig det gäller ett demokratiskt eller totalitärt objekt.

Var vi på knä inför Sovjetunionen?

Vad var det som gjorde att pressen så lätt fogade sig och gav upp sin kritiska attityd? Knappast var det enbart en fråga om ansvar, hopp om taktiska vinningar eller påtryckning. Troligt är att pressen ställde sig i statspolitikens tjänst på grund av det faktum att vi inte har en likadan tradition av yttrandefrihet och av statsmakten oberoende kritisk journalistik som många andra länder i väst. Helt okritiskt – och utan påtryckning från någon främmande makt – godkände vår press under 30-talet att en stor del av finnarna fräntogs sin yttrandefrihet.

Också före den östpolitiska själv censuren var vår press snarare statsmaktens knähund än påpassliga vakt, för att citera Matti Wuori. Samma knähund finns visst fortfarande ibland oss.

En analys av pressen leder inte Salminen att dela uppfattning med Timo Vihavainen om att Finland var på knä inför

Sovjetunionen. Enligt Salminen var det endast fråga om att buga sig.

Självcensur kan ses som ett sätt att buga sig eller visa underkastelse. Betydligt viktigare kan det vara att utreda de faktorer som påverkar det dagliga valet av journalistisk synpunkt på världens händelser. Vill man utforska de finska mediernas undfallenhet beträffande olika håll under åren 1968-91 ger en analys av självcensuren oss endast en aspekt på helheten. Också under denna tid hämtades den dagliga nyhetsjournalistikens agenda och aspekter huvudsakligen från väst.

Pentti Raittila
Åbo universitet

Poulsen, Jørgen m fl:

Dagbladsprojektet

*Kommunikationsuddannelsen, Roskilde Universitetscenter
1996. Fem rapporter. 574 sidor*

När *Fyens Stiftstidende* i Odense 1993 bröt med den flera hundra år gamla traditionen inom dansk landsortspress att vara eftermiddagstidning och blev *Morgonposten Fyens Stiftstidende*, uppfattades det bland svenska pressforskare som inledningen till en ny epok i dansk press. En allmän övergång till morgonutgivning i landsorten skulle inte bara stärka de lokala och regionala dagstidningarna i förhållande till rikstidningarna (*Jyllands-Posten* och tidningarna i Köpenhamn) utan också förbättra den danska dagspressens ställning i konkurrensen med andra medier. Denna slutsats låg nära till hands, eftersom det var just det som hänt i Sverige, när landsortstidningar bytt från eftermiddags- till morgonutgivning.

Från danskt håll betraktades denna, på svenska erfarenheter baserade bedömning med viss skepsis. En utredning från Danska Dagbladets Forening hade nämligen 1987 varnat landsortstidningarna för att ändra utgivningstid med hänvisning till enorma omställningskostnader och stora risker för att hamna i direkt konkurrens med de riksspridda morgontidningarna.

För att få underlag för en ny prövning av frågan om morgonutgivning tog Dagspressens Fond, kort tid efter *Morgonpostens* övergång, initiativ till ett forsknings- och utvecklingsprojekt om lokala och regionala eftermiddagstidningar. Uppdraget lämnades till Jørgen Poulsen vid Roskilde Universitetscenter.

Projektet, som kallades Dagbladsprojektet, startades hösten 1994 och avslutades våren 1996 med en huvudrapport och fyra delrapporter. Huvudrapporten heter, *Lokale og regionale dagblade – morgon eller eftermiddag?*, vilket är missvisande, eftersom projektet egentligen handlar om strategier för lokal-tidningar.

Jørgen Poulsen och hans medarbetare – Anker Brink Lund, Carsten Y Hansen och Elisabeth Frank Larsen – har gjort ett utmärkt arbete såväl empiriskt (främst läsarundersökningar) som teoretiskt. Dagbladsprojektet kommer att röja väg för den nya epok som *Morgonposten* i Odense inlett, men det ser också ut att kunna bli början på något nytt i dansk medieforskning.

Läsarberoende som nödvändig drivkraft

Huvudslutsatsen i projektet är att tveksamheten inför morgonutgivning inom dansk landsortspress uttrycker en ovilja att betjäna den lokala marknaden. Därmed blir påstådda kostnadsökningar och konkurrensrisker inget annat än de obotfärdigas förhinder.

Det finns enligt projektets läsarstudier ett avstånd mellan journalister och läsare, som blivit så stort, att läsare efter läsare övergivit tidningarna. Enligt Poulsen gjorde sig journalisterna först oberoende av annonsörerna, sedan självständiga i förhållande till de politiska partierna, därefter fria i relation till chefredaktörerna och till slut oavhängiga av läsarna. Det är det senare som enligt Poulsen är det stora problemet.

Roskildeforskarna nöjer sig inte med att konstatera detta utan använder det empiriska materialet för att dra upp riktlinjer för en produktutveckling på läsarnas villkor. Argumenteringen för åtgärderna är lika genomtänkt som rapporteringen i övrigt. Åtgärderna relateras med hjälp av läsarstudierna till landsortstidningarnas viktigaste läsargrupper. Poulsen slår fast, att det är en grupp som tidningarna absolut inte får förlora, nämligen kvinnorna, och konstaterar, att det bara är en grupp som landsortspressen tvingas betrakta som förlorad, nämligen de medel- och högutbildade som är tidningsintresserade men för svala inför det lokala för att välja en lokaltidning.

I detta sammanhang saknar jag en diskussion om den nödvändiga förändringsprocessen. Det räcker inte med *Fyens Stiftstidendes* aldrig så manande exempel och projektrapporternas övertygande analyser och välgrundade förslag. Det behövs ett rejält omvandlingstryck på tidningarna. Hur skapas detta och av vem? Hur skall man bäst förhindra att de riks-spridda tidningarna, som kommer att drabbas, sätter käppar i hjulet?

Utvecklingsbar konkurrensteori

Mest teoretiskt intressant i Dagbladsprojektet i ett svenskt perspektiv är analyserna av tidningskonkurrensen. Utgångspunkten för dessa analyser är Niels Thomsens klassiska tillväxtmodell och de svenska konkurrensteorierna, upplagespiralen och täckningsgradsteorin. Poulsen visar med önskvärd tydlighet, att den senare modellen kan utvecklas med hjälp av Dagbladsprojektet.

Täckningsgradsteorin bygger på studier av svenska tidningsmarknader, där förstatidningar som regel har minst 50 procent i hushållstäckning och andratidningar högst 40. I Danmark finns det inte längre några andratidningar utanför Köpenhamn, och danska förstatidningar kan i bästa fall redovisa en täckningsgrad på 40 procent. Begreppen hög- och lågtäckningstidning får därmed en annan innebörd i Danmark och 50 procent i täckningsgrad blir inte som i Sverige en nedre gräns för garanterad lönsamhet. Vilka förändringar behöver göras i täckningsgradsteorin, för att den skall gälla för marknader, där tidningar har högst 50 procent i hushållstäckning? Svaret är av generellt intresse, eftersom även svenska förstadagstidningar kan hamna under 50 procent, dvs om deras avstånd till läsarna ökar.

Ett sätt för Jørgen Poulsen och hans medarbetare att komma vidare teoretiskt är att inleda samarbete med Den Grafiske Højskole och Hans Degn som samlat in uppgifter om danska tidningars ekonomi i mer än 25 år. Ett annat sätt är att ta kontakt med de båda engelska lokalpressforskarna Bob Franklin och David Murphy. Deras arbete, *What news? The Market, Politics and the Local Press* (Routledge, London 1991), är faktiskt det enda jag saknar i projektets i övrigt välmatade bibliografi.

*Karl Erik Gustafsson
Handelshögskolan
vid Göteborgs universitet*

Konferenser, kurser m m

Kommande konferenser

Den 13. nordiska konferensen för masskommunikationsforskning

Jyväskylä, den 9-12 augusti 1997

Under de senaste femton åren har medielandskapet förändrats med ett tempo som inte erfarits förut. Rundradiomonopol har brutits i samtliga nordiska länder. Den teknologiska utvecklingen har skapat förutsättningar för en kraftig expansion av kommunikationskapaciteten. Internet är på väg att utvecklas till ett nytt medium som förenar de traditionella tryckta medierna med ljud och bild. Eller vad är det egentligen frågan om?

Frågorna om teori och metodologi tillhör de eviga, men får ytterligare aktualitet av att forskningsobjektet är i rörelse och får nya element. Vad betyder det att det numera också finns ett elektroniskt nät utöver de tryckta medierna och etermedierna? Åtminstone att masskommunikationen inte mera är som förr. Men har vi tillräckligt skarpa verktyg för att begripa den nya situationen? De här aspekterna samt mycket mera diskuteras och granskas i Jyväskylä i augusti 1997.

Arrangörer för konferensen är Föreningen för kommunikationsforskning, Institutionen för kommunikationsvetenskap vid Jyväskylä universitet samt Jyväskylä Congresses.

Konferensen öppnas lördagen den 9 augusti med ett föredrag om *Teori och metodologi i medieforskningen* och fortsätter på söndagen under samma tema. Under tisdagen är temat *Det förändrade medielandskapet – forskning om ny informationsteknologi*.

Varje deltagare vid konferensen bidrar med paper och medverkar som opponent eller diskussant för paper presenterat av annan deltagare.

Arbetsgrupper samlas under följande rubriker och ordförande:

- *Mediepedagogik*: Carsten Ljunggren, Högskolan i Örebro
- *Lokala och regionala medier*: Ole Prehn, Aalborg Universitet
- *Bilden i medierna – verklighet och bildspråk*: Erling Sivertsen, Universitetet i Bergen
- *Receptions- och publikanalyser*: Mirja Likkanen, Helsinki, Finland

- *Mediernas konstruktion av kön*: Vibeke Pedersen, Københavns Universitet
- *Barn, unge och medier*: Ulla Johnsson-Smaragdi, Lunds universitet
- *Public Relations*: Jaakko Lehtonen, Jyväskylä universitet
- *Markedskommunikation: information og æstetik*: Christian Jantzen, Aalborg Universitet
- *Mediernas språk och retorik*: Per Ledin, Stockholms universitet
- *Populærkultur*: Eva Bakø, Högskolan i Lillehammer
- *Massmediernas struktur och ekonomi*: Antti Paasio, Åbo handelshögskola
- *Historisk massmedieforskning*: Lars-Åke Engblom, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping
- *Medierad interpersonell kommunikation*: Pekka Isotalus, Jyväskylä universitet
- *Massmediernes virkelighedsbillede – realismens æstetik*: Sören Birkvad, Högskolan i Lillehammer
- *Politisk kommunikation i Norden*: Tore Slaatta, Universitetet i Oslo
- *Multimedia og ny medieteknologi*: Bo Fibiger, Århus universitet
- *Public Service i forandring*: Henrik Søndergaard, Københavns Universitet
- *Medier og global kultur*: Oddgeir Tveiten, Universitetet i Bergen
- *Journalistikkforskning og journalistikkritik*: Lars Rosenblad, Svenska social- och kommunalhögskolan
- *Nyhetsformidlingens sosiologi og æstetik*: Stig Hjarvard, Københavns Universitet

Den 15 april är deadline för anmälningar och senast den 20 juni skall deltagare sända papers till respektive arbetsgrupps ordförande.

Avgiften för konferensen är före den 15 april 1600 FIM för medlemmar av kommunikationsvetenskapliga föreningar och 1900 FIM för icke-medlemmar. Efter den 15 april är avgifterna 1800 FIM respektive 2100 FIM.

Inkvartering reserveras med konferensens anmälningsblankett.

Ytterligare information angående programmet ges av forskare Marianne Ruokonen, Jyväskylä universitet, Institutionen för kommunikationsvetenskaper, box 35, FIN-40351 Jyväskylä, Finland. Tel. +358 14 601 5238, Fax +358 14 601 511, e-mail: ruokonen@jyu.fi

**IAMCR XL Anniversary 1997 Annual
Conference Oaxaca
Mexico, July 3-6, 1997**

Since the Information Age has made itself present and overpowering among the different countries of the World, local cultures have answered to its challenge in many ways. The diverse social and cultural groups living in urban and rural areas as well as more remote ethnic communities are providing challenging research questions to professionals in this area. Information technologies, telecommunications and cultural identity must be studied from different perspectives, including the economic, the political and the social fields. New efforts and endeavors are needed in research and policy making which should provide more adequate conditions for new information technologies use for diverse regions, countries, distinct social and cultural groups.

The International Association for Mass Communication Research 1997 conference's main issue is to discuss *local reactions that the different cultures are giving to globalization and in particular to new information technologies innovation*. Further issues are

1. To explore and analyze the different mechanisms that the social groups are developing to cope with the new information technologies and the media.
2. To further explore the different areas now opening to telecommunications and information research.
3. To propose strategic policy and actions being needed in the face of globalization and the penetration of new information technologies in society.

If you have any question or suggestion please contact Carmen Gómez Mont, Universidad Iberoamericana, Departamento de Comunicación, Prol. Paseo de la Reforma 880, 01210. Mexico, D.F., Fax (525) 604-17-58, Phone (525) 723-11-37 and (525) 292-02-58.

**Human Science Research Conference
Trondheim, August 16-20, 1997**

We are changing. Not just in our institutions, the automobiles we buy, not the fashions we wear, but in how we behave as human beings. /.../ the contemporary explosion in communications technologies - computers, satellites, tape, disc, microprocessors, and new telephone and radio services - are perceptibly changing the na-

ture of our human environment. /.../ the communications technologies are more a catalyst or intensifier of change than they are sole cause of anything. They are part of our problems and they are part of our solutions. /.../ Increasingly we are living and working in an environment that is artifactual and electronic. We are rapidly fabricating a total psychological environment for ourselves. /.../ Despite the glitter, promise, or threats of the new communications technologies, nothing is so important as is their consequences upon our daily lives. (Fredrick Williams, *The Communications Revolution*, 1982, p.11-12)

With this description of technologies impact on humans today Norwegian University of Science and Technology welcome you to the 16th International Human Science Research Conference in Trondheim, Norway. As every previous conference also this meeting is intended to be a multidisciplinary and multi-methodological approach to a problem of actuality and importance that can shed light over the complexity of lived human experience. The human science approach represents an attempt to develop the theories and methods of the human and social sciences, in particular in relation to phenomenological, hermeneutical, semiotic and dialectical philosophy. This time the approach will take up the *challenge from the technological area, as non of us can avoid to feel technologies impact onto our daily living and its influence on our way of thinking and feeling*.

Frequently, the more humanistic disciplines feel their intellectual freedom threatened by the overall growing focus on technology and natural science and this seems to be a global problem.

Panels and symposia around following themes are planned to be arranged: 1) technology-experience 2) gender-identity 3) mind-culture 4) moral-ethics 5) technology and the body 6) technology and human relations.

For further information contact: Birthe Loa Knizek and Ingunn Hagen, Department of Psychology, Norwegian University of Science and Technology, N-7055 Dragvoll, Norway.

European Sociological Association – Network on Sociology of Mass Media and Communications

Colchester, England, August 27-30, 1997

The theme of the next ESA conference is *20th Century Europe: Inclusions and Exclusions*. Papers have been requested on the following major themes: Revisiting Classical Theory; Work, Welfare and Citizenship; Inequalities Old and New; Globalizations; European Processes, Boundaries and Institutions; Cultures and Identities. For general details about the ESA, please contact Monique van der Laan, SISWO, Plantage Muidergracht 4, NL.1018, TV Amsterdam, Netherlands.

Norsk medieforskerlags konferanse om fragmentering i media Lillehammer, Storhove, Norge 12. og 13. mai 1997

Norsk medieforskerlags vårkonferanse skal i år se nærmere på *fragmentering i media*. Mange har vært i beroring med dette tema og er interessert i å få belyst det fra ulike perspektiv.

I år er det ti år siden instituttene i Oslo og Bergen ble opprettet som tverrfaglige institusjoner. Et panel skal diskutere hvordan disse ti årene har virket inn på debatten mellom humaniora og samfunnsvitenskap i medieforskningen. Stig Hjarvard vil innlede denne paneldebatten.

Program for vårkonferansen 1997

Mandag 12. mai:

- 13.00 – 13.15 Åpning av konferansen
- 13.15 – 14.15 Fragmentering som kulturell diagnose og som trekk ved moderniteten – en oversikt over fragmenteringsspørsmålets teoretiske rammer.
Terje Rasmussen, 1.amanuensis ved Institutt for medier og kommunikasjon (UiO).
- 14.15 – 15.00 Utviklingen av VG i et differensierings/fragmenterings-perspektiv.
Martin Eide, 1.amanuensis ved Institutt for medievitenskap (UiB).
- 15.00 – 15.30 Kaffe
- 15.30 -16.15 Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i medieforskningen.
Stig Hjarvard, lektor ved Institut for Film & Medievidenskab, Universitetet i Kobenhavn.
- 16.30 – 18.00 10 år med metodestrid? Debatt om forholdet mellom humaniora og samfunnsvitenskap i medieforskningen i anledning 10-års jubileet till medieinstituttene.
Paneldeltakere: *Ingunn Hagen*, 1.amanuensis ved Psykologisk institutt (NTNU); *Sigurd Jost*, Forskningeleder ved IJ; *Anne Marit Myrstad*, 1.amanuensis ved Senter for kvinneforskning (NTNU); *Anita Werner*, professor emeritus ved Institutt for medier og kommunikasjon (UiO).
Panellerleder: *Birgitta Höijer*, 1.amanuensis ved Institutt for medier og kommunikasjon (UiO).
- 20.00 Festmiddag

Tirsdag 13. mai

- 10.00 – 11.00 Reisesjekken mellom marked og menigmann.
Eva Bakøy, Amanuensis ved Avdeling for kultur og mediefag, Høgskolen i Lillehammer.
- 11.15 -12.00 Markedsinstituttens rolle i mediefragmenteringen – mediekonsum som et element i livsstil.
Nina Berg, Markedssjef TV, ved markeds- og mediainstituttet A/S.
- 12.15 – 13.00 Flow, Zapping og den fragmentert seeroplevelsen
Peter Larsen, professor ved Institutt for medievitenskap (UiB).
- 13.00 – 14.00 Lunsj
- 14.00 -16.00 Generalforsamling i NML

Forslag til saker på generalforsamlingen må være styret i hende seinest 28 april!

Praktiske opplysninger

- Konferansen avholdes på Høgskolen i Lillehammer (Storhove) mandag den 12. og tirsdag den 13.mai.
- Det er reservert rom på Hammar Home Hotell (Storgata 108B) til redusert pris (kr. 595 inkl. frokost). Deltakere må imidlertid sjøl ordne sine bestillinger (tlf. 61263500, fax 61263730). Reserveringene gjelder bare til 12. april.
- Du kan også bestille rimelig (vandrehjemtype) overnatting ved GesteBu overnatting (Gamleveien 110, tlf. 61254321). Priser 110-175 kr./natt.
- Konferanseavgift: Medlemmar NMLkr. 500,-
Studentmedlemmar kr. 300,-
Ikke-medlemmer kr. 800,-

Avgiften inkluderer festmiddagen samt lunsj den andre dagen. Reise og opphold ordnes av hver enkelt deltaker. Ved påmelding vil vi sende en innbetalingsblankett samt en 30% rabattkort for toget. Påmelding till Roel Puijk, Høgskolen i Lillehammer, Postboks 1004, Skurva, 2601 Lillehammer, tel: 61 28 83 13, fax: 61 28 81 80, e-mail: roel.puijk@hil.no
Påmelding innen 12. april!

Konferensrapporter

Crossroads in Cultural Studies

Tampere, Finland, July 1-4, 1996

Crossroads in Cultural Studies conference was held first time in Tampere, Finland in July 1- 4, 1996. The conference was organized by the Department of Sociology and Social Psychology, University of Tampere and Finnish Network Cultural Studies.

The basic idea was - as the metaphor crossroads suggests – to provide a meeting point for people with different geographical, disciplinary and theoretical backgrounds to share their ideas. Organizers encouraged international participation from a wide range of research areas and the conference gathered over 500 delegates from all continents and from 43 different countries.

The programme consisted of four plenary sessions and 53 working sessions. Fourth plenary session was titled *Media and Society*. The working sessions covered large range of topics: media, politics, arts, cities, education, identities, gender, youth, illness, body, technology, semiotics, theory and history of cultural studies to name just a few.

The conference was noted largely in local and national media and it made its way even to national TV-news that usually reach well over million watchers, that is nearly 25% of all the Finlanders.

Encouraged by the success, the organizers are going to organize *Second Crossroads in Cultural Studies* in June 1998. It will be

held again in Tampere but the organizers hope that it will become a continuing event and that the following conferences are held elsewhere in the future.

Om mediemonopol och maktkoncentration

Oslo, Norge, 13-14 januari 1997

Under temat *Mediemonopol och maktkoncentration – ett hot mot yttrandefriheten och mångfald?*, hölls diskussionsseminarium på Hotel Voksenåsen, Oslo, den 13-14 januari.

Seminarieriet var det första av en planerad serie med huvudtema *Ytringsfrihet*.

Seminarieriet öppnades av *Sören Thunell*, pressråd på Sveriges Ambassad.

Karl Erik Gustafsson, professor i medieekonomi, talade under rubriken *Den självgående mediekoncentrationen*, Jesús Alcalá om *Pluralism kontra etableringsfrihet*, Helle Klein om *Det mediala samhället – journalistik som rollspel* och Kjell Aamot om *Shibsted i et skandinavisk perspektiv*.

Seminarieriet avslutades med paneldebatt som inleddes av författaren Hans Fredrik Dahl. Övriga deltagare var Maria Pia Boethius (aktuell med en debattbok om makt, medier och politik), Bernt Hagtveit, professor i statsvetenskap och Olof Kleberg, chefredaktör på Västerbottenkuriren. Dessutom deltog representanter från de svenska och norska kulturdepartementen. Debattledare under hela seminarieriet var Erik Rudeng, Norsk Folkemuseum och chefredaktör Arne Ruth, Dagens Nyheter.

Litteraturnotiser

Danmark

Adamsen, Billy: *TV-valg & TV-vælger: om seere-vælgeres umiddelbare forståelser af valgudsendelser*. Frederiksberg, Samfundslitteratur, 1996, 241 p., ISBN 87-593-0592-4.

Om den kritiske TV-journalistik og dens indflydelse på kommunikationsforholdet i Danmarks Radios politiske TV-programmer. Undersøger følgende spørgsmål: 1) På hvilken måde har den kritiske journalistik ændret kommunikationsforholdet mellem journalister og politikere? 2) Hvordan har dette kommunikationsforhold påvirket seerne-vælgernes umiddelbare forståelse af den politiske kommunikation?

Agger, Gunhild: *I Livas spejl*. Århus, Århus Universitet, 1996, 42 p., ISBN 87-89271-37-8, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 13). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

En analyse af den historisk-biografiske føljeton "Kald mig Liva" (1992). Analysen forfølger to spor. Det ene spor er det historiske, der har forgreninger til såvel den biografiske genre som revyhistorien. Det andet spor fører til selve produktionen, belyst gennem en analyse af genre og publikumskontrakt ud fra titlens betydninger og præsentationssekvensen, samt en gennemgang af føljetonens struktur og tema. Endelig sammenlignes Sven Holms fjernsyns-roman "Kald mig Liva" (1993) med TV-føljetonen for at indfange den særlige stil og sætte begreber på, hvad det er fjernsynet i denne forbindelse har kunnet.

Agger, Gunhild: *In Liva's mirror: an analysis of history, TV-fiction, and aesthetics in "Call me Liva"*. Århus, Århus Universitet, 1996, 42 p., ISBN 87-89271-39-4, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 14). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

An analysis of the historical-biographical TV-series "Call me Liva" (1992). The analysis follows two traces. One trace follows the relationship to history. The other trace leads to the production itself. Here the author is going to analyze genre and audience contract in the light of the title and the segment of presentation. Structure and theme confirm that the contract with the audience is very clear. A comparison between the TV-version and the book adapted from it is used to show the advantages of the TV-edition in this case. The paper shall combine the two traces in the conclusion by asking how we account for the popularity of the biographical-historical genre?

Bondebjerg, Ib (ed.); Bono, Francesco (ed.): *Television in Scandinavia: history, politics and aesthetics*. Luton, John Libbey Media, 1996, 248 p., ISBN 1-86020-509-7, (Acamedia Research Monograph; 20), ISSN 0956-9057.

The first comprehensive book on the history, politics and aesthetics of television in the Scandinavian countries. The book makes it possible to see resemblances and differences in Scandinavian media culture and to see national television history in a broader, international perspective. Contains the following articles: *Introduction: Scandinavian television culture and media research* (Ib Bondebjerg and Francesco

Bono), *Fundamentals in the history of Danish television* (Henrik Søndergaard), *Modern Danish television: after the monopoly era* (Ib Bondebjerg), *Icelandic television: the demise of mediaeval pretensions* (Thorbjørn Broddason), *The formation of television in Finland: a case in pragmatist media policy* (Heikki Hellman), *Finnish television today* (Veijo Hietala), *Towards a Norwegian television history* (Henrik Bastiansen and Trine Syvertsen), *Textual strategies in recent Norwegian television: public service television's reactions to the challenge from commercial channels* (Espen Ytreberg), *The history of Swedish television: three stages* (Madeleine Kleberg), *Swedish television today: national and aesthetic patterns* (Maaret Koskinen), *Scandinavian media trends 1995: statistics*.

Bruhn Jensen, Klaus (ed.); Lehrmann, Ulrik (ed.): *Dansk mediehistorie: bind I: mediernes forhistorie 1840-1880*. (København), Samleren, 1996, 246 p., ISBN 87-568-1317-1. Note: Bidragydere: Gunhild Agger, Klaus Bruhn Jensen, Ulrik Lehrmann, Karen Klitgaard Povlsen og Martin Zerlang.

Dansk mediehistorie 1-3 fortæller historien om mediernes udvikling i Danmark og giver den første samlede vurdering af deres betydning for dansk kultur. Første bind behandler mediernes forhistorie, forstået som de moderne mediers forløbere inden for bl.a. folkelig litteratur, moralske tidsskrifter, tidlig journalistik, populært teater og billedkunst. Beskriver endvidere det moderne gennembruds medier (aviser, skønlitteratur, populærlitteratur, illustrerede ugeblade, tidsskrifter) i perioden 1840-1880.

Drotner, Kirsten; Bruhn Jensen, Klaus; Poulsen, Ib; e.a.: *Medier og kultur: en grundbog i medieanalyse og medieteori*. København, Borgen, 1996, 381 p., ISBN 87-21-00009-3, (Borgen/medier).

Præsenterer en lang række begreber og analyseformer, der tilbyder en bred og dybtgående forståelse af mediernes forhold til, samspil med og integration i kulturen. Bogen belyser medierne fra fire faglige synspunkter: et historisk, hvor både mediernes historie og medieforskningens historie behandles, et sprogvidenskabeligt med fokus på mediernes kommunikationsformer, et litteraturvidenskabeligt om fortælleformer i såvel fiktion som fakta, og et samfundsvidenskabeligt med analyser af medieinstitutioner og mediernes virkning på den enkelte modtager og samfundet som helhed.

Drotner, Kirsten (ed.); Scott Sørensen, Anne (ed.): *Øjenåbnere: unge, medier, modernitet*. (København), Dansk lærerforening, 1996, 208 p., ISBN 87-7704-420-7, (Skriftserie fra Center for Ungdomsmedier; 1). (Dansk lærerforening; Københavns Universitet, Center for Ungdomsmedier / CUM).

Præsenterer en række resultater fra grundforskningsprojektet "Ungdomsmedier og kulturel identitet", der undersøger samspillet mellem medieudvikling, modernitet og ungdom. Indeholder følgende artikler: *Unge og medier: problemstillinger og perspektiver* (Kirsten Drotner), *Nye fortællemåder i 1990ernes danske ungdomslitteratur* (Anne Mørch-Hansen), *Beverly Hills 90210 i Danmark* (Karen Klitgaard Povlsen), *Mellem latter og gru: horrorfilmen og ungdomspublikummet* (Anne Jerslev), *Video, ergo cogito: visuel dannelse og analogisk tænkning* (Paul Meszaris), *Computerspillet som tegn* (Gunnar Langemark), *Cultural studies goes west: Lawrence Grossbergs kulturanalytiske projekt* (Elo Nielsen).

Electronic undercurrents: American film & video: Whitney Biennial. (København), Statens Museum for Kunst, 1996, 111 p., ISBN 87-7551-077-4. (Statens Museum for Kunst).

Catalogue of the exhibition "American film and video: Whitney Biennial", Statens Museum for Kunst September 7-November 30 1996. The catalogue presents all the film and video artists at the exhibition, and

an article on the history of video art in the USA, including an examination of the selection of films and video tapes for the 1995 Whitney Biennial.

Elektroniske understrømme: amerikansk film & video: Whitney Biennalen. (København), Statens Museum for Kunst, 1996, 111 p., ISBN 87-7551-075-8. (Statens Museum for Kunst).

Katalog til udstillingen "Amerikansk film og video: Whitney Biennalen", Statens Museum for Kunst 7. september-30. november 1996. Indeholder en præsentation af film- og videokunstnere på udstillingen, samt en artikel om videokunstens historie i USA, herunder en vurdering af udvalget af film og videoer fra Whitney Biennalen 1995.

Elmeland, Karen: *Dansk alkoholkultur: rus, ritual og regulering*. Holte, Forlaget SocPol, 1996, 275 p., ISBN 87-88868-50-8. Note: Bogen er baseret på forfatterens Ph.D.-afhandling.

Bogen sigter mod at give en bred beskrivelse af dansk alkoholkultur, dels gennem en analyse af de kulturelle normer og kollektive kontrolmekanismer, der har indflydelse på danskernes brug af alkohol og rus, dels gennem en analyse af de rituelle strukturer, der styrer og formgiver det sociale samvær i forskellige drikkesituationer. Et særligt kapitel behandler alkohol og medierne, herunder en undersøgelse af alkoholannoncer i uge- og magasinpressen, samt alkoholens rolle i TV og film.

Frøbert, Knud Aage: *Retten til tekst, lyd og billeder. 2. rev. udg.* København, Akademisk Forlag, 1996, 167 p., ISBN 87-500-3342-5, (Dansk informationsret; 2). Note: Der er foretaget en fuldstændig omskrivning af bogen i forhold til 1. udgave.

Bogen giver en samlet fremstilling af dansk ophavsret. Der redegøres udførligt for ophavsrettens subjekt og genstand, rettens indhold, indskrænkninger i retten og reglerne om overdragelse af retten til andre.

Hansen, Flemming; Grønholdt, Lars: *Danske reklameomkostninger*. København, Handelshøjskolen i København, 1996, 99, 34 p. + app. 1 p., (Research paper; 1996:1), ISSN 0900-1808. (Handelshøjskolen i København, Institut for Afsætningsøkonomi).

Redegør for de danske reklameomkostninger, deres udvikling og forskellige forhold af betydning for deres fremtid. Behandler følgende punkter: 1) Afsætningsomkostningsbegrebet; 2) Samfundets markedsføringsomkostninger; 3) Kommunikation, massemedia og reklame; 4) Det danske reklameforbrug 1983-1993; 5) Reklameforbruget i 1993 opgjort efter 1994-reklameforbrugsopgørelsens principper, samt skøn over 1994 og 1995; 6) Det internationale reklameforbrug; 7) Faktorer af betydning for det fremtidige reklameforbrug; 8) Reklamestatistikens fremtid. Præsenterer endvidere "Reklameforbrugsundersøgelsen i Danmark 1994", udarbejdet af Dansk Oplagskontrol i samarbejde med Flemming Hansen.

Hjorth Nielsen, Ulla: *Danske filmplakater*. København, Filmhuset, 1996, 168 p., ISBN 87-984790-8-3. (Filmhuset). Note: Bogen fungerer dels som katalog til udstillingen Danske Filmplakater i Arken - museum for moderne kunst 1996, dels som selvstændigt værk.

En beskrivelse af den danske filmplakat ud fra en samlet filmhistorisk grundforskningsvinkel med fokus på et udvalg af de mest fremtrædende og bemærkelsesværdige danske plakatkunstnere. Udvalget afspejler dels de 80 bedste plakater til danske film anskuet som plakatkunst efter forfatterens skøn, dels den tekniske og æstetiske udvikling inden for feltet fra stumfilmsæraen til vore dage. De væsentligste filmplakatskabere er, i det omfang det har været muligt at finde oplysninger, biograferet undervejs.

Ingemann, Bruno: *Fotografiet under pres: mellem realisme og konstruktion*. Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag, 1996, 191 p., ISBN 87-7867-001-2.

Bogen tager udgangspunkt i de konsekvenser der følger med indførelsen af digitalisering af fotografiet. Det er hensigten at analysere konventionerne omkring brugen af pressefotografiet og forsøge at opstille en ramme for en bedre forståelse af, hvordan pressefotografiet er med til at konstruere virkeligheden. Behandler bl.a. en række værdier og normer som ligger til grund for forskellige opfattelser omkring virkelighed, sandhed og løgn og relationen mellem læseren og pressefotografiet.

Jensen, Bent: *Træk af miljødebatten i seks danske aviser fra 1870'erne til 1970'erne: Aktuelt, Berlingske Tidende, Information, Jyllands-Posten, Politiken og Vestkysten*. København, Rockwool Fondens Forskningsenhed, 1996, 306 p., ISBN 87-90199-08-1, (Arbejdsnotat; 9), ISSN 0909-9824. (Rockwool Fondens Forskningsenhed).

Sigtet med analysen er at undersøge, om der fandtes en miljødebat i dansk presse i tiden fra 1870'erne og frem til 1970'erne. Herunder at belyse hvilken form den antog, hvor udbredt den var, hvem der tog del i debatten, hvilke emner der blev taget op, og hvordan de politiske markeringer var.

Jensen, Jens F: *Interaktivt TV: "coming soon at a screen near you"*. Århus, Århus Universitet, 1996, 58 p., ISBN 87-89271-35-1, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 12). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

Tager hul på beskrivelsen og begribelsen af Interaktivt TV som opdukkende medieform. Det sker dels ved et forsøg på at definere begrebet, dels ved en række mere beskrivende indkredsninger af Interaktivt TV betragtet som programform og som TV-system, og endelig og vigtigst ved at indplacere og diskutere mediet i forhold til en aktuell medietypologi.

Juel, Lise: *Hvilken indflydelse har TV på unge i Danmark?: en analyse af sociale relationer og kulturel identitetsdannelse i forhold til unges medievaner*. København, Københavns Universitet, 1996, 133 p., (Specialerække; 87). (Københavns Universitet, Institut for Antropologi). Note: Speciale.

Undersøger hvordan de globale kulturstrømme omsættes og forplanter sig i de lokale erfaringer set i lyset af unges medieforbrug. Undersøgelsen er baseret på en analyse af den indflydelse visuelle medier har på unges sociale adfærd og kulturelle identitet.

Kamper, Annette: *Danske TV-nyheder efter monopolbruddet: analyse af TV-Avisen og Nyhederne*. Århus, Århus Universitet, (1996), 87 p. + app. 8 p., (Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

Afdækker ligheder og forskelle mellem TV-Avisen og TV2-Nyhederne. Undersøger dels den kommunikationsproces ny-

hedsudsendelserne indgår i, dels den ud-sigelse der foregår i dem. Her vil fokus være på selve udsendelserne og deres afsendere, men modtagerne vil også blive inddraget i et vist omfang.

Langkjær, Birger: *Filmlyd & filmmusik: fra klassisk til moderne film*. København, Museum Tusulanums Forlag, 1996, 191 p., ISBN 87-7289-336-2, (Teori & æstetik; 4), ISSN 0908-8865.

Den første systematiske og historiske fremstilling af filmlydens og filmmusikkens betydning for den audiovisuelle filmoplevelse. Spænder fra de tidlige ekspressive lydfilm og klassiske amerikanske film over europæisk filmmodernisme til filmen i dag.

Løngreen, Hanne; Holm Sørensen, Birgitte: *TV – det elektroniske familiemedlem: en medieetnografisk undersøgelse af førskolebørns brug af TV i familien*. København, Danmarks Radio, 1996, 106 p., ISBN 87-7047-552-0, (Danmarks Radio, Forskningsrapport; 2 B/96).

Præsenterer resultaterne af en undersøgelse af små børns TV-forbrug i familier med forskellige livsformer. Rapporten har et dobbelt sigte, dels at beskrive førskolebarnets brug af TV i familien, dels at relatere barnets og familiens brug af TV til familiens hverdagsliv og de krav, der stilles til familien i det moderne samfund.

Lønstrup, Ansa: *Det musikalsk-poetiske fjernsyn*. Århus, Århus Universitet, 1996, 19 p., (Arbejdsrapport fra Musikvidenskabeligt Institut, Da capo; 10), ISSN 0906-2998. (Århus Universitet, Musikvidenskabeligt Institut).

Om hørelydens æstetik på TV. Analyserer lydets og musikkens funktion i TV.

Meilby, Mogens: *Journalistikkens grundtrin: fra ide til artikel*. Århus, Forlaget Ajour, 1996, 327 p., ISBN 87-89235-22-3.

Om hele journalistens arbejdsproces fra den første ide over research, kildekritik, interview, skriveproces og dokumentation til den færdige artikel. Giver en indføring i det journalistiske håndværk, dets teori og metoder og forholder sig samtidig kritisk over for den måde, hvorpå megen journalistik bliver bedrevet.

Movin, Lars; Christensen, Torben: *Elektroniske understrømme: kunst & video i Europa*. (København), Statens Museum for Kunst, 1996, 192 p., ISBN 87-7551-083-9. (Statens Museum for Kunst; Det Kongelige danske Kunstakademi).

Katalog til udstillingen "Kunst & Video i Europa", Statens Museum for Kunst 7. september-30. november 1996. Indeholder en præsentation af installationer af europæiske kunstnere på udstillingen, en oversigt over de 135 videoværker der blev vist i museets biograf, samt en række artikler om billedkunstneres brug af video i Danmark, Storbritannien, Frankrig, Tyskland og Finland.

Nordahl Svendsen, Erik (ed.): *TV-medieforskning i Danmarks Radio 1994-1995*. København, Danmarks Radio, 1996, 125 p., ISBN 87-7047-550-4, (Danmarks Radio, Forskningsrapport; 1 B/96).

Årsrapporten præsenterer de vigtigste resultater fra seerundersøgelserne i Danmarks Radio i 1994 og 1995. Rapporten behandler følgende emner: 1) Tendenser i danskernes TV-sening 1992-1995; 2) Danskernes brug af TV; 3) Børn og unges TV-sening 1995; 4) Om prætest og TV-seere som målgrupper; 5) Public service. Indeholder følgende artikler: *Tendenser i danskernes TV sening 1992-95* (Erik Nordahl Svendsen), *Danskernes brug af TV: analyse af TV brugt som programmer og som kanaler* (Erik Nordahl Svendsen og Alexander P. Nielsen), *Børn og unges TV-sening 1995* (Helle Schönemann-Paul), *Ifolkets tjeneste: om prætest og TV-seere som målgrupper* (Mette Davidsen-Nielsen), *Public service som valgfrihed: horisontal mangfoldighed mellem DR TV og TV2* (Alexander P. Nielsen og Erik Nordahl Svendsen), *Is public service weekly reach?: the case of DR's Radio and TV* (Erik Nordahl Svendsen).

Palle, Henrik (ed.): *Drømmer jeg...?: danskernes tanker om informationssamfundet år 2005*. København, Borgen, 1996, 167 p., ISBN 87-21-00540-0.

Bogen samler en række af danskernes tanker og drømme om fremtidens samfund. Består af udpluk fra de to konkurrencer om danskernes bud på informations-samfundet år 2005, som Forskningsministeriet afholdt i foråret 1996.

Rasmussen, Finn: *Massemedier: nyhedsformidling og meningsdannelse*. (København), Columbus, 1996, 157 p., ISBN 87-89159-46-2.

Hvordan kan man forstå mediernes rolle i samfundet? Hvad er nyheder, og hvordan kan man analysere dem? Hvordan spiller medier og nyheder sammen med meningsdannelsen i samfundet? Hvad betyder de aktuelle udviklinger inden for medier og nyhedsformidling for demokratiet? Det er de centrale spørgsmål, som denne bog rejser.

Sepstrup, Preben: *Fagbladene i medielandskabet*. København, Medieudvalget, 1996, 85 p. + app. 8 p., ISBN 87-601-6271-6, (Rapport udarbejdet for Statsministeriets Medieudvalg). (Statsministeriet, Medieudvalget).

Rapportens formål er at beskrive og analysere fagbladsmediets situation og rolle i det danske medielandskab. Sigtet er at skabe overblik over fagbladsmediet gennem at samle de eksisterende spredte informationer om fagbladene til en sammenhængende beskrivelse. Fremstillingen har udgangspunkt i en antagelse om, at fagbladenes status og position i medielandskabet generelt er undervurderet.

Stigel, Jørgen: *Mellem kommunikation og æstetik: æstetiske problemer i reklame og i TV-mediet*. Århus, Århus Universitet, 1995, 46 p., ISBN 87-89271-33-5, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 11). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

Med udgangspunkt i en analyse af Benettons reklameserie af reportagebilleder som etisk-æstetisk problem opridses nogle mere principielle og generelle problemer vedrørende æstetik og kommunikation, herunder spørgsmålet om TV's æstetik.

Stigel, Jørgen: *Minimalism in TV commercials: Danish TV as an example*. Århus, Århus Universitet, 1995, 41 p., ISBN 87-89271-31-9, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 10). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

The paper is a part of the research project The Aesthetics of Television and the sub-project The Aesthetics of Television Adv-

ertising. The aim of this project is to examine TV advertising as a programming material and a genre in its own right. And especially to focus at the aesthetic problems of this small scale programming in spot form.

Stigel, Jørgen: *TV-reklamespottet og dets kategoriseringsmuligheder*. Århus, Århus Universitet, 1995, 26 p., ISBN 87-89271-29-7, (Arbejdsrapport fra forskningsprojektet TV's æstetik; 9). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab).

Et forsøg på at indkredse nogle af de problemer, der rejser sig i forbindelse med en genremæssig skandering af TV-reklamespots. Udkastet er et forarbejde til en mere omfattende undersøgelse af dansk TV-reklame på TV2 fra april 1992 til april 1993. Interessen bag undersøgelsen er primært æstetisk og på nuværende stadium først og fremmest interesseret i former/formater og variations- og kategoriseringsmuligheder inden for feltet.

Thisted, Karen: *Erik Balling: manden med de største succeser i dansk film*. København, Forlaget Møntergården, 1996, 238 p., ISBN 87-7553-555-6.

Tegner et portræt af den danske filminstruktør Erik Balling og hans mange succeser i dansk film. Bogen bygger hovedsagelig på de interviews forfatteren lavede i forbindelse med en portrætfilm om Erik Balling til TV2.

Trier Pedersen, Poul: *Omveje mellem mennesker og medier*. København, Spektrum, 1995, 218 p., ISBN 87-7763-127-7.

Erindringer om mennesker og medier i forfatterens liv, herunder hans arbejde som journalist, programleder og freelance medarbejder ved Danmarks Radio i 60'erne og 70'erne, hvor han bl.a. skabte en lang række drama-dokumentariske spontanspil.

Artiklar

Birkvig, Henrik: Sprogets typografiske form. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 64-80.

Redegør for hvordan man kan give en elektronisk tekst typografisk form med udgangspunkt i en gennemgang af en række

typografiske grundbegreber og fagudtryk, der er med til at beskrive sprogets typografiske form.

Bjerregård, Line Dietz: Billeder uden svar: eller hvordan Benetton-reklamebillederne kommunikerer. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 91-99.

En analyse af et Benetton-reklamebillede af en døende AIDS-patient og hans sørgende familie. Søger at afdække hvordan og hvad billedet egentlig kommunikerer.

Busk-Jensen, Lise (ed.); Holmgaard, Jørgen (ed.); Jensen, Jens F. (ed.): Tema: Fjernsyn i forvandling. *K&K. Kultur og Klasse (1996)80, temanummer*, 173 p., ISBN 87-7332-080-3, ISSN 0905-6998.

Et temanummer om forskellige aspekter af fjernsyn i forvandling. Behandler TV som medie, TV som genre og TV som tekst. Indeholder følgende artikler: *Imaginærum: TV's "sted" i hverdagsbevidstheden* (Peter Larsen), *Interaktivt TV: "coming soon at a screen near you"* (Jens F. Jensen), *TV: genre og kvalitet* (Michael Bruun Andersen), *Minimalisme i TV-reklamen* (Jørgen Stigel), *Hoved-, humor- og genrehistorier: en analyse af "Riget"* (Gunhild Agger).

Dahlin, Karen: Det hørte billede. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 22-29.

Redegør for hvad man skal forstå ved billedskabende radiosprog ud fra konkrete radioprogrammer.

Fafner, Jørgen: Retorik og billedkunst. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 38-63.

En historisk gennemgang af billedets plads i kulturen, fra den retoriske renæssance i 1400-tallet til den moderne massekultur. Belyser endvidere den retoriske alliance mellem ord og billede i den moderne reklame og den litterære illustration.

Gottlieb, Henrik: "Oversætteres fornemmelse for idiom": et punktnedslag i oversættelsen af litterære tekster. In: Florentsen, Peter (ed.): *Oversættelse af litteratur*, København, Københavns Universitet, 1995, 145 p., ISBN 87-88648-64-8, (Danske afhandlinger om oversættelse, DAO; 6), ISSN 0906-9178, pp. 105-125.

(Københavns Universitet, Center for Oversættelsesvidenskab).

Med udgangspunkt i en diskussion af oversættelse af en række litterære teksttyper redegør artiklen for oversættelsen af "idiomer" som indfaldsvinkel til en sammenligning af de oversættelsesstrategier, henholdsvis en TV-tekster og en bogoversætter benytter.

Kiel Bertelsen, Lars: Efter fotografiet: bemærkninger i anledning af det digitale fotografi. In: Kyndrup, Morten; Lehmann, Niels (eds.): *Formelle rum*, Århus, Aarhus Universitetsforlag, 1996, 242 p., ISBN 87-7288-633-1, (Æstetikstudier; 3), ISSN 1395-1467, pp. 9-25.

En diskussion af fotografiets ontologiske status i anledning af det digitale fotografi. Herunder en genlæsning af fotohistorien i et forsøg på at rykke den ud af det teknologi-fikserede jerngreb, som den hidtil har været fastholdt i.

Kock, Christian: Spildte spalter: om dagbladernes billedretoriske armod. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 9-21.

Giver en kritisk vurdering af avisernes brug af arkivbilleder og pressefotos. Hævder bl.a. at dagbladernes nyheds- og reportagesektioner i vidt omfang indeholder billedstof, som er intetsigende eller ligefrem forvirrende i forhold til teksten.

Kyndrup, Morten: Den visnende fabula: beherskelse og billeddannelse i Kieslowski "La double vie de Véronique" og Svend Åge Madsen "Syv alders galskab". In: Kyndrup, Morten; Lehmann, Niels (eds.): *Formelle rum*, Århus, Aarhus Universitetsforlag, 1996, 242 p., ISBN 87-7288-633-1, (Æstetikstudier; 3), ISSN 1395-1467, pp. 83-104.

Med udgangspunkt i en diskussion af adaptationen fra roman til film og fra film til roman argumenterer artiklen for, at film og roman for øjeblikket ser ud til at udvikle sig henimod noget henholdsvis mere "filmisk" og mere "romanesk", og at denne udvikling vil forstyrre og måske helt umuliggøre de traditionelle adaptationer. Viser således hvordan Krzysztof Kieslowskis film "La double vie de Véronique" (1991) og Svend Åge Madsens roman "Syv alders galskab" (1994) begge unddrager sig adaptation til det andet værks kunstart.

Lindø, Anna Vibeke: Så du mon sproget?: om dagligdagens billedsprog. *Modersmål-Selskabets Årbog (1995)*, ISBN 87-7421-972-3, pp. 100-108.

Om metaforens funktion i hverdagssproget. Redegør for hvordan dagligsproget er gennemsyret af metaforer, belyst ud fra den kognitive semantik, der giver metaforen en central position i kulturanalysen og kulturkritikken.

Sørensen, Niels Arne (ed.): Tema: Historien på det hvide lærred. *Den jyske historiker (1996)ekstranummer, temanummer*, 40 p., ISBN 87-7023-756-5, ISSN 0109-9280.

Et temanummer om historiske film. Behandler en række film, der har brugt fortiden som rum for fortællingen. Indeholder følgende artikler: *Historien på det hvide lærred* (Niels Arne Sørensen), *Romerriget i Hollywood* (Jesper Carlsen), *"Kongen bød": et stykke demokratisk konsensuskultur* (Michael Bregnsbo), *"Gallipoli": "En nations fødsel"*, *revideret udgave* (Stuart Ward), *Marias storhed og fald: Rainer Werner Fassbinders "Die Ehe der Maria Braun" (1978/79)* (Henrik Tvarnø).

Thomsen, Bodil Marie: Through my (t)ears...: en analyse af "Blue Velvet". In: Kyndrup, Morten; Lehmann, Niels (eds.): *For melle rum*, Århus, Aarhus Universitetsforlag, 1996, 242 p., ISBN 87-7288-633-1, (Æstetikstudier; 3), ISSN 1395-1467, pp. 67-82.

En analyse af David Lynch's film "Blue Velvet" (1987) set i lyset af den melodramatiske genre.

Winther, Ida Wentzel: "En bliven hjem": "Die Zweite Heimat" i skæret af Gilles Deleuzes filmteori. In: Kyndrup, Morten; Lehmann, Niels (eds.): *Formelle rum*, Århus, Aarhus Universitetsforlag, 1996, 242 p., ISBN 87-7288-633-1, (Æstetikstudier; 3), ISSN 1395-1467, pp. 119-146.

En gennemgang af Edgar Reitz' TV-krønike "Die Zweite Heimat" (1993). Beskriver bl.a. Reitz' specielle fortælleteknik og flertydige brug af kameraet set i lyset af Gilles Deleuzes filmteori.

IAMCR-Papers: Sydney 1996

Agger, Gunhild: *TV-fiction from the provinces*. Aalborg, Aalborg Universitet, 1996, 17 p. (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996). Note: The paper is part of a research project in progress on recent developments of Danish TV-fiction.

The absolute centre of production of Danish TV fiction is Copenhagen, and the largest single producer is DR (Danish Broadcast Corporation). On this background DR's Province Unit launched an alternative called "Stories from Denmark". Here focus shifted from centre to country and provinces. This production is the author's object of analysis in search of alternatives to dominant themes and aesthetics in TV-fiction with a certain popular appeal.

Bondebjerg, Ib: *Filmcomedy, modernization and gender roles: aspects of romantic comedy in Danish cinema*. København, Københavns Universitet, 1996, 25 p. (Københavns Universitet, Institut for Film- og Medievidenskab; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

This paper analyses the special Danish (romantic) film comedy and its relation to the American prototype. Through the analysis of the selected comedies from the 30's to the end of the 60's the paper will stress aesthetic and narrative similarities and variations and the way the comedies relate to the social and sexual modernization process during this period. The paper will also include aspects of the institutional profile of film production of comedies in Denmark and discuss the clash between the critical discourse on and the popular reception of comedies in Denmark.

Bruhn Jensen, Klaus: *Audience uses of television news in world cultures: comparative findings from the "News of the world project"*. København, Københavns Universitet, 1996, 27 p. (Københavns Universitet, Institut for Film- og Medievidenskab; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

Sponsored by UNESCO and IAMCR, the "News of the world" project has examined the reception and social uses of television news around the world with research teams

in seven countries: Belarus, Denmark, India, Israel, Italy, Mexico, and the USA. The purpose of the project has been to explore the audience experience and uses of news in different cultural and social contexts through the use of qualitative methodologies. The paper first presents a brief overview of the design of the study. Next, it briefly notes the four analytical foci addressed in all the countries: 1) Viewer assessments of TV as compared to other news media; 2) The place of TV news in the immediate context of viewing and its everyday routines; 3) Uses and relevances of news in other social contexts; 4) "Super themes", defined as the thematic constructs by which viewers are able to establish a link between the world of news and the world of everyday life. Special attention is given to the super themes and the similarities as well as differences with which respondents from different cultures articulate their understanding of social reality with reference to news.

Jauert, Per; Prehn, Ole: *Local television at the crossroads*. Århus, Århus Universitet, 1996, 33 p. (Århus Universitet, Institut for Film- og Medievidenskab; Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

This paper focuses on the news programmes broadcast on the local television stations in Aalborg and Aarhus and gives a brief overview of the local setting and the general programme policy on these two stations. The two stations are chosen among several possibilities because they represent two different organisational settings at each end of scale.

Krag Jacobsen, Jan: *The education and training of interviewers at Communication Studies, Roskilde University, Denmark*. Roskilde, Roskilde Universitetscenter, 1996, 8 p. (Roskilde Universitetscenter, Kommunikationsuddannelsen; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

During the recent years we have seen the interview play a crucial role as the "qualitative" or "focused interview" in different kinds of reception analysis and media ethnography in the field of media and

communication studies. The paper describes the teaching in interviewing technique at Department of Communication, Roskilde University, Denmark.

Nielsen, Poul Erik: *Comedy series in Danish television for better and worse*. Århus, Århus Universitet, 1996, 27 p. (Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

The main purpose of this paper is to discuss, why Danish so-called popular series and especially comedy series with a very few exceptions have been a string of mediocre series. First, the paper gives a general historical review on Danish television as background information to understand the current development in drama production. Secondly, the paper examines the concept of genre and the basic features of the successful American and British situation comedy genre using mainly the American series "Roseanne" as an example. Thirdly, the paper analyses the Danish television serial "Tre ludere og en lommetyv" and the Danish television series "Hjem til fem" in a genre perspective.

Poulsen, Jørgen: *The reading of newspapers: unconscious and repressed: a qualitative study*. Roskilde, Roskilde Universitetscenter, 1996, 18 p. (Roskilde Universitetscenter, Kommunikationsuddannelsen; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

The present paper sums up parts of the findings and a methodological discussion deriving from a qualitative and quantitative research project on the reading of local daily papers in Denmark carried out during 1994-96. The qualitative part, discussed here, consisted of 62 semi-structured qualitative interviews and three group workshops (40 participants).

Tufte, Birgitte: *Media education: the state of the art in Europe with focus on Denmark*. København, Danmarks Lærerhøjskole, 1996, 18 p. (Danmarks Lærerhøjskole, Institut for Æstetiske Fag og Mediepædagogik; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996). Note: The first part of

this paper has been published in *Media Development* 42(1995)2, pp. 25-28.

Media education has gradually gained status in many countries all over the world during the past two decades, although only a few countries have integrated it into the curriculum of the school. The paper describes the current situation in Europe with focus on Denmark.

Finland

Ikävalko, Elisa: *Ylivoimapeli mediassa: julkisuusmekanismi ja julkisuuden hallinta*. (Superiority in media: the mechanisms and management of publicity.) Helsinki, Inforviestintä, 1996, 320 p., ISBN 952-5123-00-6. Note: Dissertation. Abstract in English.

I forskningen granskas publicitetens mekanismer samt inre och yttre faktorer som påverkar förhållandet mellan en organisation och offentligheten. Författaren har undersökt vilka lagbundenheter och styrningsmöjligheter det finns i kontakten mellan media och organisationer, hurdana uppfattningar organisationer och media har om varandra och hur dessa uppfattningar kommer fram i praktiken. Forskningen baserar sig på temaintervjuer med företagsledare, informationspersonal och redaktörer. Intervjumaterialet har analyserats med diskursanalys.

Jääsaari, Johanna (ed.): *Radio- ja TV-tutkimuksen vuosikirja 1996*. (Yearbook of radio- and television research 1996.) Helsinki, Yleisradio, 1996, 180 p., ISBN 951-43-0740-2. (Finnish Broadcasting Company).

Rundradions årsbok 1996 koncentrerar sig på publikforskning. I artiklarna behandlas radio- och TV-publik samt olika forskningsresultat. Också temat för Rundradions 70-års jubileum behandlas. Författare är: Raija Sarkkinen, Tom Moring, Heikki Kasari, Erja Ruohomaa, Pertti Tiihonen, Paavo Oinonen, Vesa Pihanurmi, Heikki Hellman, Tuomo Sauri, Christina Wessman, Ari Savinen, Johanna Jääsaari, Minna Aslama, Mitti Snäll, Marika Majamäki och Katja Sillanpää.

Kinisjärvi, Raimo (ed.); Pesonen, Sauli (ed.): *Viisi elokuvatohtoria Oulun elokuvakeskuksen 20-vuotistaipaleen kunniak-*

si. (Five doctors of film in honour of the 20th anniversary of Oulu Film Centre.) Oulu, Oulun elokuvakeskus, 1995, 145 p., ISBN 951-95703-4-9, (Oulun elokuvakeskus; 21). (Oulu Film Centre).

Antologin innehåller fem artiklar om film- eller televisionsforskning. Författare är: Veijo Hietala, Jukka Sihvonen, Jarmo Valkola, Tarmo Malmberg och Matti Lukkarila.

Laiho, Marianna, Ruoho, Iris (eds.): *Naisen naamio, miehen maski: katse ja sukupuoli mediakuvassa*. (Female vs. male representation in mass media.) Helsinki, Kansan sivistystyön liitto, 1996, 207, 1 p., ISBN 951-9455-58-2.

I artikelsamlingen behandlas presentation och innebörd av åskådningssätt, sexualitet, maskulinitet och femininitet i masskommunikationen, d.v.s. i reklam, nyhetsjournalistik och nyhetsbilder samt i televisionens sak- och dramaprogram. Författare är: Janne Seppänen, Kaarina Nikunen, Irma Kaarina Halonen, Iris Ruoho, Marianna Laiho, Jorma Hänninen, Pertti Näränen och Arto Tiihonen.

Luostarinen, Heikki; Kivikuru, Ullamaija; Ukkola, Merja (eds.): *Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia*. (Viewpoints on media criticism.) Lahti, Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1996, 240 p., ISBN 951-45-7150-9. (University of Helsinki, Research and training centre of Lahti.).

Publikationen är en kursbok i mediekritik. Den presenterar mediekritikens grunder, historia, centrala teman och aspekter samt journalistisk kultur och journalistikbranschens spelregler. Artikelförfattare är: Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru, Esa Sirkkunen, Ari Heinonen, Tuomo Mörä, Elina Sana, Marja Alastalo, Anu Kantola, Sirpa Puhakka, Seija Ridell och Sami Noponen.

Mäkipää, Pekka: *Elokvaterapiasta eli, elävän kuvan hoidollisesta käytöstä*. (Film-therapy: on the use of motion pictures in therapy.) Anjalankoski, Kuuma tuotantoa, 1996, 104 p., ISBN 952-90-7353-4.

I boken presenteras användningen av filmterapi i psykiatrisk vård som en separat del av sjukhusvården. Terapin omfattar både filmskapande (videofilmning) och filmtittande. Författaren granskar även andra

terapiformer som utnyttjar kreativitet och jämför dem med traditionell psykoterapi.

Nieminen, Hannu: *Democracy, communication, and the forms of publicness: Habermas, Williams, and the British case*. Westminster, University of Westminster, 1996, 368 p., (University of Westminster). Note: Doctoral thesis, unpublished.

The thesis discusses the relationship between communication and democracy on the basis of Habermas' and Williams' theories on publicness and culture. The author presents a historical-sociological model for framing a question, especially from the standpoint of the British society.

Nikunen, Kaarina: *Naisellisuuden naamiot: kuva, katse ja representaation politiikka*. (The masks of femininity: image, view and the politics of representation.) Tampere, Tampereen yliopisto, 1996, 120 p., ISBN 951-44-4000-5, (Julkaisuja, sarja Sarja A; 89/1996), ISSN 0358-4585. (University of Tampere, Department of Journalism and Mass Communication). Note: Pro gradu-avhandling.

Författaren studerar representationen av femininitet utgående från angloamerikanska feministiska teorier och synpunkter. I feministisk diskussion anknyts visuell representation till det kulturella och biologiska könet. Författaren utreder möjligheter att ändra existerande sexuella modeller och skapa nya synsätt. Speciell uppmärksamhet fästs vid överdriven femininitet som kan användas för att upphäva traditionella representationer av kvinnan. Två TV-program gjorda av kvinnor för kvinnor analyseras med användning av begreppet maskering.

Niskanen, Riitta: *Ihmiskuva 1950-luvun suomalaisissa julisteissa: tiedettä naista syleilevästä miehestä*. (Characterization of man in Finnish posters of the fifties.) Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996, 175 p., ISBN 951-717-910-3, (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia; 640), ISSN 0355-1768. (Finnish Literature Society). Note: Doctoral dissertation. English summary.

I doktorsavhandlingen analyseras Konsumtionsandelslagens centralförbunds affischsamling över åren 1949-1957 på basen av reklamteorier. Analysen gäller speciellt representationerna av människan samt världsbilden i affischerna, och avsik-

ten är att klarlägga eventuella samhälleliga värderingar, attityder och stereotyper.

Nordenstreng, Kaarle (ed.): *Sananvapaus*. (Freedom of speech.) Helsinki, WSOY, 1996, 288 p., ISBN 951-0-20841-8.

I artikelsamlingen presenteras de nya bestämmelserna för yttrandefrihet som ingår i Finlands författning samt bestämmelsernas historiska bakgrund alltifrån tryckfrihetsförordningen år 1776. Dessutom presenteras medborgarsamhällets och masskommunikationsfackmannens aspekter på tryckfrihetens nuläge. Författare: Sami Manninen, Ari Heinonen, Kaarle Nordenstreng, Yrjö Ahmavaara, Juhani Kortteinen, Pirkko Leino-Kaukiainen, Tuija Pulkkinen, Teuvo Pohjolainen och Timo Kuronen.

Näränen, Pertti: *Audiovisuaalisen kulttuurin apukoulu*. (Special school for audiovisual culture.) Tampere, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 1996, 132 p., ISBN 951-44-4004-8, (Julkaisusarja, sarja B; 2/96), ISSN 0359-6540. (University of Tampere, Institute for extension studies).

I publikationen studeras den audiovisuella kulturen i olika media (film, television, video, hypermedia). Publikationen är en introduktion till forskning kring audiovisuell kultur.

Soramäki, Martti; Okkonen, Kirsi-Marja: *Taloudellinen integraatio ja EU:n audiovisuaalinen politiikka*. (Economic integration and the audiovisual policy in the European Union.) Helsinki, Yleisradio, 1996, 86, 24 p., ISBN 951-43-0717-8. (Finnish Broadcasting Company).

I forskningen behandlas AV-politikens utveckling, innehåll och utvecklingsstrategier inom EU. Behandlingen av AV-frågor inom GATT behandlas. EU:s TV-direktiv ingår som bilaga.

Tarkka, Minna (ed.); Hintikka, Kari A. (ed.); Mäkelä, Asko (ed.): *Johdatus uuteen mediaan*. (Introduction to the new media.) Helsinki, Edita, 1996, 219, 7 p., ISBN 951-37-1700-3.

I publikationen behandlas digital media samt mediekultur och -forskning som en strukturell del av samhället. Publikationen närmar sig ämnet från fem olika perspektiv: definition av ny media, analys av grupper, användargränssnitt och estetik kring

media samt terminologi i anknytning till digital media. Författare är: Simon Penny, Geert Levink, Samu Mielonen, Heidi Tikka, Asko Mäkelä, Sam Inkinen, Minna Tarkka, Terry Winograd, Maria Fernández, Lev Manovich och Kari Hintikka.

Virtapohja, Kalle: ”*Se on siinä!*”: tutkimus jääkiekon maailmanmestaruudesta, mediasta ja urheilusankaruuden tuottamisesta. (Research on world championships in ice-hockey, media and representation of sport heroism.) Jyväskylä, 1996, 146 p., (University of Jyväskylä, Department of Communication, Journalist Education). Note: Licentiate’s dissertation, unpublished.

I licentiatavhandlingens utreds hur man skapar sportheroism i medienotiser och i den journalistiska praxisen. Forskningsunderlaget består av pressartiklar, TV-program och videofilmer. Forskningsmetoden baserar sig på Dayans och Katz’s media events-teorier.

Artiklar

Auvinen, Arvi: Kokeiluja, koulutusta, elokuvia ja vekseleitä. (Experimentation, training, films and bills.) *Lähikuva* (1996) 1, ISSN 0782-3053, pp. 84-95.

Artikeln är en personlig redogörelse över filmskapandets problem. Författaren dryftar kombinationen drama och dokument samt språkets ställning i film.

Herkman, Juha: Muukalaisvihan hedelmät: media, rasistinen diskurssi ja identiteetti. (The fruits of xenophobia. The media, the discourse of racism and identity.) *Kulttuuritutkimus* 13(1996) 1, ISSN 0781-5751, pp. 28-36. Note: Abstract in English.

I artikeln behandlas ett fall där en somalier mördade en tonårsflicka i Tammerfors. Diskussionen och notiseringen av fallet i massmedia analyseras med hjälp av diskursanalys. Författaren ställer händelsen i relation till det rådande kulturella och samhälleliga läget som präglas av stark rasism.

Honka-Hallila, Ari: Kun radio teki murron. (When radio burgled a house.) *Lähikuva* (1996)1, ISSN 0782-3053, pp. 19-37. Note: Summary in English.

Den 28 september 1950 gjordes ett iscensatt inbrott. I artikeln behandlas radiosändningen av inbrottet och den efterföl-

jande pressdiskussionen. Redaktörerna Usko Santavuoris och Martti Silvennoins tilltag åstadkom en mängd opinionsyttringar i vilka man tog ställning till polisens brutala handling och språkbruk. Också i övrigt ådrog sig polisens agerande uppmärksamhet och väckte motstridiga känslor bland allmänheten.

Kemppainen, Pentti: Radion Vanha ja Uusi järjestyks. (The old and the new order of the Finnish radio.) *Lähikuva* (1996) 1, ISSN 0782-3053, pp. 68-83. Note: Summary in English.

Författaren utreder vilken inverkan deregulationen, d.v.s. upphävandet av regler, i den allmänuropeiska kommunikationspolitiken kommer att ha på Rundradions programstrategier. Undersökningen öppnar tiden från kanalreformen år 1990 fram till nutiden som karakteriseras av centralisering, kedjebildning och internationalisering.

Kuivakari, Seppo: Virtuaalinen mandala: onko internet tie omakohtaiseen mediatajuntaan? (The virtual mandala: is the Internet a road to a personal media consciousness?) *Kulttuuritutkimus* 13(1996) 2, ISSN 0781-5751, pp. 15-19. Note: Abstract in English.

I artikeln dryftas förhållandet mellan Internet och användarens medvetande. Författaren menar att man genom att framsälla informationsfragment från informationsnätverken kan skapa sig en verklighet som präglas av den egna identiteten.

Luostarinen, Heikki: Sodan kuvaa tutkima. (The image of war.) In: Ahonen, Sirkka (ed.): *Ihmistä tutkimassa: ajassa, maailmalla, ajatuksessa*, Helsinki, Otava, 1996, 176 p., ISBN 951-1-14366-2, pp. 75-89.

Artikeln behandlar krigsbeskrivningens historia samt journalistik och etik i anknytning till krig. Dessutom behandlas alternativa sätt att återge krig samt ”fredsjournalistik” och dess möjligheter. Författaren anser att redaktörens roll som yrkesutövare inte behöver vara i konflikt med rollen som människa.

Modinos, Tuija: Musiikkivideot nuorten ja tutkijoiden silmin. (Music videos through young people’s and scientists’ eyes.) *Nuorisotutkimus* 14(1996)2, ISSN 0780-0886, pp. 13-24.

Artikeln belyser diskussionen kring musikvideo och ungdom samt anknytande

teoretiska problem. Författaren granskar ämnet i ljuset av material som har samlats in genom en enkät bland gymnasister och universitetsstudenter.

Nordmark, Dag: Suomisen perheen sukulaisia Ruotsissa ja maailmalla. (The relatives of the Suominen family in Sweden and elsewhere in the world.) *Lähikuva* (1996)1, ISSN 0782-3053, pp. 7-18. Note: Summary in English.

I artikeln analyseras den svenska familjeserien Familjen Björck som gavs i radion år 1936 och som utgjorde en förebild för den finska radio- och filmserien Suomisen perhe (familjen Suominen). De båda serierna karakteriserades av ett harmoniskt, modernt familjeliv som inte var främmande för problem och krigstidens nationella prövningar. Dessutom dryftas frågan om vilken genre denna typ av serier hör till.

Oinonen, Paavo: Kesäkarnevaaleilla Kankkulassa: huomioita radiosarjan huumorista. (Summer carnival at Kankkula: observations on humour in a radio serial.) *Lähikuva* (1996)1, ISSN 0782-3053, pp. 38-51. Note: Summary in English.

I slutet av 1950-talet började sändningen av en lång och populär radioserie Kankkulan kaivolla (Vid Kankkula brunn). Författaren analyserar programmets humoristiska karaktär och orsakerna till populariteten. Enligt författaren grundar sig seriens komikstruktur och humorgenre på karnevalism och protest mot rådande normer. Programmet utnyttjar folkhumorn och representerar en grövre stil som tidigare var förhärskande i radiounderhållningen.

Ojajärvi, Sanna: ”Jos toi sun äijä olis nainen...”: naisellisen ja miehekkään rajat suomalaisissa parisuhdevisailuissa. (”If that husband of yours happened to be a woman...”: representation of femininity vs. masculinity in dating quiz shows in Finnish television.) *Tiedotustutkimus* 19 (1996)2, ISSN 0357-8070, pp. 6-19. Note: English summary.

I artikeln behandlas finska TV-quizprogram som bygger på parrelationer (Napakymppi, Tuttu juttu, Tosiheimo). Programmens könsrepresentationer och könsrollsystem studeras med hjälp av diskurser som bygger upp sexualitet som social och kulturell konstruktion. Författaren utgår från John Fiskes påstående att parrelationsprogram hör till de progressivaste quizprogrammen beträffande sexualpolitik.

I artikelns teoretiska referensram ingår synpunkter från feministisk forskning.

Orjala, Jaana: Alueelliset ykköslehdet "meidän" asialla. (The leading provincial newspapers on "our" mission.) *Tiedotustutkimus* 19(1996)2, ISSN 0357-8070, pp. 52-65. Note: English summary.

I artikeln granskas lokaltidningarnas innehåll och betydelse för landskapens identitet. Författaren utreder hur tidningarna skapar och reproducerar "vi"-andan och samhörigheten, en för tidningens existens och spridning väsentlig faktor. Forskningen baserar sig på textanalys av sju lokaltidningar samt intervju med redaktörerna.

Raittila, Pentti: Estonia-katastrofin uuti-sointi virolaisuutta rakentamassa: "näin ei voi tapahtua suomalaisissa autolautoissa". (Covering Estonia - constructing Estonian identity.) *Tiedotustutkimus* 19(1996) 2, ISSN 0357-8070, pp. 20-35. Note: English summary.

Artikeln baseras på en analys av notiseringen kring Estonia-katastrofen. Författarens avsikt är att utreda hur uppfattningen om estländare byggdes upp i finsk nyhetsjournalistik efter katastrofen. Granskningen sker på två plan: dels vilken roll de journalistiska rutinerna och uppfattningarna om estländare fick i mediediskussionen om katastroforsakerna, dels hur ett konstaterande av fakta, vilket ingår som en väsentlig del i nyhetsjournalistiken, byggde upp en föreställning om att estländarna bar skulden för katastrofen.

Ruohomaa, Erja: Radio-ohjelma ennen ja nyt. (Towards new concepts of radio programming.) *Lähikuva* (1996)1, ISSN 0782-3053, pp. 52-67. Note: Summary in English.

I artikeln dryftas begreppet radioprogram och hur innehållet i detta begrepp har förändrats sedan 1920-talet. Omorganiseringen av programstrukturen och konkurrenssituationen har medfört att uppfattningarna om radioprogram har ändrats. Kanalerna har utvecklats till produkter vilkas sändningar riktas till en analyserad publikmålgrupp.

Salmi, Hannu: Elokuva, mentaliteetti ja "suomalaisuus". (Film, mentality and Finnish national consciousness.) In: Laaksonen, Pekka; Mettomäki, Sirkka-Liisa

(eds.): *Olkaamme siis suomalaisia, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996, 294 p., ISBN 951-717-878-6, (Kalevalaseuran vuosikirja; 75-76), ISSN 0355-0311, pp. 91-96. (Finnish Literature Society, Kalevala Society).*

I artikeln granskas den finska filmen som historisk representation. Filmerna har skapat gemensamma erfarenheter och format folkets kollektiva minne och tidsperiodens mentalitet. Författaren eftersträvar att finna samband mellan begreppet mentalitet och den inhemska filmhistoriens utvecklingslinjer. Han anser att filmens viktigaste mentala effekt var att den speciellt under 30- och 40-talen bidrog till att skapa bilden av det finska folkets enhet.

Siivonen, Timo J.: Kommunikaation kiihko ja hallinnan hurmio. (The passion of communication and the spell of control.) *Kulttuuritutkimus* 13(1996)2, ISSN 0781-5751, pp. 3-14. Note: Abstract in English.

Enligt författaren avser teknologi inte maskiner och utrustning utan den diskurs som sammanlänkar diskursen kring maskiner och utrustning med diskursen kring andra områden i livet såsom folkslag, kön, nationalitet eller klass. Med "ny teknologi" avser man således inte effektivare mikroprocessorer eller mer brukarvänliga program utan den logik som får oss att tro att ökade möjligheter i informationsbehandling ger oss kvalitativt bättre kommunikation.

Suhonen, Pertti: Mielipidetutkimukset, journalismi ja politiikka. (Opinion polls, journalism and politics.) *Tiedotustutkimus* 19(1996)2, ISSN 0357-8070, pp. 36-51. Note: English summary.

Enligt författaren har opinionsmätningar blivit en samhällselig institution. Andra institutioner, främst då media, partierna och andra intresseorganisationer, använder opinionsmätningar i sin verksamhet. Då medierna låter utföra opinionsmätningar sköter de på ett nytt sätt den folkrepresentationsuppgift som tidigare har hört till bl.a. de övriga institutionerna. Marknadskrafterna följer aktivt upp folkopinionen och beaktar den i sin verksamhet.

Valkola, Jarmo: Montaasin visuaalinen hahmottaminen: näkymiä kuvallisen kulttuurin lähteille. (The visual construction of mon-

tage: glimpses of the sources of visual culture.) *Kulttuuritutkimus* 13 (1996)2, ISSN 0781-5751, pp. 28-40. Note: Abstract in English.

I artikeln behandlas skillnaden mellan två olika klippningsstilar, "kontinuitetsklippning" och "montageklippning", inom filmen samt hur man med hjälp av montage kan skapa kinetiska och visuella associationer. Dessutom dryftas kulturella skillnader i montage.

Norge

Bakke, John Willy (ed.); Julsrud, Tom (ed.): *Den elektroniske nomade: med Marshall McLuhan som guide langs den digitale landevei*. Oslo, Spartacus, 1996, 224 p., ISBN 82-430-0066-6.

Ei samling av ni essay der sentrale sider ved Marshall McLuhans forfatterskap blir gjennomgått og drøfta i forhold til dagens og morgendagens mediesamfunn. Bakke, John Willy: *McLuhan i dag. En introduksjon*; Rasmussen, Terje: *McLuhans mange budskap. En oversikt*; Eriksen, Thomas Hylland: *Globaliseringens diaboliske reversering. Hva McLuhan ikke så*; Johansen, Anders: *Stilen er budskapet*; Harbitz, Niels Jacob: *McLuhans metode*; Bakke, John Willy: *Aktive metaforer. En analyse av teorien om medienes "natur"*; Julsrud, Tom: *På sporet av den elektroniske tidsalder*; Rasmussen, Terje: *Inn i det akustiske rom*; Gramstad, Thomas: *Edisongalaksen. Om Internett, McLuhan og den elektroniske tekst*.

Bakke, Tormod: *Filmmax 1997*. Oslo, Schibsted, 1996, 703 p., ISBN 82-516-1641-7.

En film- og videoguide med korte beskrivelser av filmer, med vurdering av kvalitet, sjanger og opplysninger om produksjonsland, regissør, skuespillere, produksjonsår m.m.

Bech-Karlsen, Jo: *Ubehaget i journalistikken: en pamflett*. Oslo, Forum, 1996, 105 p., ISBN 82-03-29076-0.

Forfatteren drøfter det ubehaget han føler overfor utvekster og tendenser i journalistikk og massemedier. Han drøfter hvordan journalistikken utvikler seg, og

tar bl.a. opp hvordan folkeopplysningstanken er erstatta av service-journalistikken. Han spør om journalistikken vil overleve som sjølstendig og uavhengig fag de neste tiåra.

Bjørnstad, Taran L: *"Vold – det er å slå sånn ordentlig": en studie av voldsbegrepet slik det kommer til uttrykk på tre forskjellige arenaer*. Oslo, Politihøgskolens forskningsavdeling, 1996, 123 p., ISBN 82-90019-16-5, (Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge. Arbeidsrapport). (Norske Kvinners Sanitetsforening; Politihøgskolens forskningsavdeling). Note: Er tidligere registrert som hovedfagsoppgave.

Forfatteren vurderer om det er konsistens mellom voldsbegrepet slik det brukes og kommer til uttrykk i tre forskjellige virkeligheter: den samfunnskapte virkelighet, den symbolske virkelighet (f.eks. i fjernsyn) og den subjektive virkelighet. Målet er å bedre kunne se hva som er basis for påvirkning fra mediene. I drøftinga av vold i fjernsynstilbudet til ungdom ser hun på dokumentarsjangeren og fiksjon der vold og kriminalitet er det sentrale emnet, med analyseeksempler fra NRK, TV2, TVNorge og TV3.

Blokhus, Yngve; Molde, Audun: *Wow!: populærmusikkens historie*. Oslo, Universitetsforlaget, 1996, 487 p., ISBN 82-00-22747-2.

Forfatterne vil gi en oversikt over de historiske utviklingslinjene i internasjonal populærmusikk og sette disse inn i et kulturhistorisk perspektiv. Hovedvekt ligger på å forklare sjangrenes opprinnelse og utvikling, og å presentere de sentrale musikalske stilskaferne. De vil også knytte an til musikkindustri og teknologi.

Bredal, Tore M: *Vis avis ledelse: "dette må du vite som avisleder"*. Oslo, Pressens Lederprogram, 1996, 16 p., (Pressens Lederprogram).

Forfatteren presenterer en kvalitativ undersøkelse av norske avislederes syn på eget kompetansebehov, og kompetansebehovet i norsk presse generelt. Grunnlaget for undersøkelsen er intervju med personer fra 12 tilfeldige aviser.

Dahl, Hans Fredrik; Gripsrud, Jostein; Iversen, Gunnar; e.a.: *Kinoens mørke fjernsynets lys: levende bilder i Norge gjennom*

hundre år. Oslo, Gyldendal norsk forlag, 1996, 494 p., ISBN 82-05-23193-1. Note: Torleif Sjøgren-Erichsen er bilderedaktør. Boka er avslutninga av forskningsprosjektet "Levende bilder i Norge".

En sammenhengende framstilling av levende bilders (film og fjernsyn) utvikling i Norge gjennom hundre år, både norskprodusert og importert. I tillegg går forfatterne nærmere inn på mennesker og begivenheter som har satt sitt preg på historien. Hollywood, politisk film, kinosituasjonen, publikum, forholdet film/fjernsyn er blant emnene som blir tatt opp. Boka er fyldig illustrert.

Eide, Martin: *In massemedia res: Giddens, medier og modernitet*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 18 p., ISBN 82-578-0352-9, (Arbeidsnotater; 5). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren ser på Anthony Giddens' modernitetsanalyse, og drøfter hvordan massemediene på samme tid har både en sentral og en perifer posisjon, en utematisert hovedsak, i Giddens' analyse.

Film og kino: årboknummer 1995. Oslo, Kommunale Kinematografers Landsforbund, 1996, 50 p., (Film og kino; 4A), ISSN 0015-135. (Kommunale Kinematografers Landsforbund).

Årboknummeret av Film og kino inneholder bl.a. oversikt over filmer godkjent og sensurert av Statens filmtilsyn, kinostatistikk 1990-1995, driftsresultater ved de norske kinoene, besøk og billettinntekter på norske filmer 1961-1995 og nordisk kinostatistikk 1979-1995.

Futsæter, Knut-Arne: *Gallups mediebarometer 1995*. Oslo, Norsk Gallup Institutt A/S, 1996, 32 p., (Rapport; 1996, 2). (Norsk Gallup Institutt A/S).

Rapporten presenterer data fra Forbruker & media-undersøkelsen som Norsk Gallup står for, der 29 050 personer er intervjuet om mediebruk m.m. Dataene er i hovedsak presentert i form av figurer og grafikk.

Futsæter, Knut-Arne: *Lokal krig?: mediebruk i 29 konsesjonsområder for lokal-TV*. Oslo, Norsk Gallup Institutt A/S, 1996, 42 p., (Norsk Gallup Institutt A/S). Note: Vedlegg til Gallups mediebarometer 1995.

Forfatteren beskriver medielandskapet i de 29 konsesjonsområdene for lokal-fjernsyn. Han gir et bilde av hvordan bruken av daglige medier er før Norge får et fullverdig lokal-fjernsynstilbud, og ser på konkurranseforholda i de ulike områdene.

Futsæter, Knut-Arne: *Mediebruk blant innvandrere med URDU bakgrunn*. Oslo, Norsk Gallup Institutt A/S, 1996, 34 p., (Norsk Gallup Institutt A/S).

Forfatteren presenterer data fra en intervjuundersøkelse om medievaner blant 400 innvandrere med urdu-bakgrunn, bosatt i Oslo, i mars/april 1996.

Gjermundshaug, Roger; Kinn, Ivar: *Mot i brystet: serien som forandret fjernsyn-Norge*. Oslo, Orion forlag, 1996, 157 p., ISBN 82-458-0175-5.

Rikt illustrert praktbok om den norske situasjonskomedien "Mot i brystet", på TV2. Inneholder bl.a. bakgrunn og utvikling for serien, presentasjon av skuespillerne og rollefigurene, industrien rundt serien med spin off-produkter.

Gripsrud, Jostein (ed.): *Media and knowledge: the role of television*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 223 p., ISBN 82-911320-9-8, (Rhetoric-knowledge-mediation. Working papers; 2, 1996), ISSN 0804-2810. (Universitetet i Bergen, Retorikk – kunnskap – formidling).

An anthology on television, which moves from television's political ramifications and its role in the public sphere, via its general socio-cultural and -psychological functions and its relations to audiences, to analyses of more specific genres and aspects. The book consists of nine essays: Murdock, Graham: *Rights and representations. Public discourse and cultural citizenship*; Dayan, Daniel: *Maintaining identities, constructing identities. Particularistic media and diasporic communications. Presentation of a research theme*; Ellis, John: *Television as working through*; Silverstone, Roger: *Rhetoric, play, performance. Revisiting a study of the making of a BBC documentary*; Livingstone, Sonia: *Mediated knowledge. Recognition of the familiar, discovery of the new*; Corner, John: *Documentary. The re-socialization of a TV aesthetic*; Bruhn Jensen, Klaus: *Knowledge as received. A project on audience uses of television news in world cultures*;

Cheveigné, Suzanne de and Véron, Eliséo: *Science on TV. Forms and reception of science programmes on French television*; Johansen, Anders: *Credibility and media development*.

Grønnestad, Dag: *Filmdistribusjon i Norge: en analyse og drøfting av bransjens vilkår og utvikling*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 109 p., ISBN 82-578-0340-5, (Rapport; 24), ISSN 0801-2814. (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren vil beskrive filmdistribusjonens økonomiske og politiske vilkår i Norge i dag. Han beskriver kulturvaremarkedets mekanikk, filmens egenskaper som vare i et marked, de kvalitetsmessige vilkåra i filmmarkedet og hvordan filmtilbudet reguleres av etterspørsel og produksjonsnivå.

Hake, Karin: *"Baywatch er bare klisjé": samtaler om fjernsyn med 10- og 14-åringer: en kvalitativ undersøkelse*. Oslo, NRK Forskningen, 1996, 39 p., (Rapport; 1996, 1). (NRK Forskningen).

Rapporten presenterer en undersøkelse av barn og unges seermønster i et utviklingsperspektiv. Forfatteren bruker kvalitative intervju med 10- og 14-åringer for å undersøke nærmere forandring fra barnets seermønster til den voksnes.

Hake, Karin: *NRK-barnet og den kommersielle tenåringsalderen: fjernsynsseing blant barn og ungdom 1995*. Oslo, NRK Forskningen, 1996, 21 p., (Rapport; 1996, 2). (NRK Forskningen).

Rapporten presenterer seertall og programpreferanser for norsk fjernsyn blant barn 3-11 år og ungdom 12-19 år i 1995.

Haldar, Marit: *"Leve lykkelig med sukker på": en studie av vold- og seksualitetsforestillinger i barns fjernsynsverden og i barns hverdagsverden*. Oslo, Politihøgskolens forskningsavdeling, 1996, 179 p., ISBN 82-90019-14-9, (Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge. Arbeidsrapport). (Norske Kvinners Sanitetsforening; Politihøgskolens forskningsavdeling).

Forfatteren studerer forestillinger og holdninger til vold og seksualitet på tre ulike sosialiseringarenaer: fjernsynet, barnehagepersonale og foreldre. I tillegg ser hun på barns egen forståelse og erfaring med

vold og seksualitet. Hun vurderer fjernsynstilbudet retta mot norske småbarn, og gjør en innholdsanalyse av utvalgte program. Deretter foretar hun observasjon blant barnehagebarn, og intervjuer personalet og foreldra.

Hausken, Liv: *On narrativity*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 11 p., ISBN 82-578-0347-2, (Working papers; 1996, 1). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Paper delivered at the Ph.D seminar "Fortællingens teori – narrativitet og medier", Sønderborg, Danmark, November 1995.

The author discusses the concept "narrativity". She argues that one cannot speak of "narrativity" without speaking of narrative discourse, and that this will be based on "narrative competence". This concept, in turn, cannot be discussed without reference to "historicity".

Hellevik, Ottar: *Nordmenn og det gode liv: Norsk Monitor 1985-1995*. Oslo, Universitetsforlaget, 1996, 248 p., ISBN 82-00-22837-1. Note: Humoristen Odd Brretzen har illustrert og kommentert i boka.

Boka bygger på svar som Markeds- og mediainstituttet har fått inn i meningsmålingsprosjektet Norsk Monitor i løpet av det siste tiåret. Forfatteren bruker disse opplysningene til å tegne et bilde av utviklingstendenser i det norske samfunnet i dette tidsrommet.

Hetland, Sigurd Moe: *Aktuelle filmnavn og filmpriser 1996*. Oslo, Eget forlag, 1996, 83 p., (Aktuelle filmnavn; 1996). Note: Serien kan bestilles direkte fra forfatteren.

En kort oversikt over aktuelle filmnavn og priser delt ut til filmer i 1996, med bibliografiske opplysninger om de aktuelle skuespillerne og regissørene.

Høst, Sigurd: *Aviskonkurransen: nye og gamle teorier belyst gjennom A-pressens utvikling*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1996, 215 p., ISBN 82-7147-159-7.

Forfatteren belyser nye og gamle teorier om aviskonkurransen gjennom A-pressas utvikling. Han drøfter motstridende tendenser i avisutviklinga, og gir en oversikt over A-pressas utvikling fra mellomkrigs-

tida fram til i dag. Utviklinga på steder med aviskonkurransen blir dokumentert, og forfatteren går særlig inn på aviskonkurransen i Skien og Bodø.

Iversen, Gunnar (ed.); Kulset, Stig (ed.); Skretting, Kathrine (ed.): "As time goes by": festskrift i anledning Bjørn Sørenssens 50-års dag. Trondheim, Tapir, 1996, 320 p., ISBN 82-519-1239-3.

Boka er delt i fire: Dokumentarfilm, filmanalyse, fjernsyn og nye medier. Inneholder 20 bidrag av ulike forfattere: Kulset, Stig: *Dokumentarfilm og fortelling*; Iversen, Gunnar: *Reise ut og finne hjem. Reiseskildringen som genre i norsk dokumentarfilm*; Dahl, Hans Fredrik: *Skjebnedagen som ukerevy. 9. april 1940 i tysk Wochenschau*; Diesen, Jan Anders: *Det manglende mellomledd i norsk dokumentarfilmhistorie*; Kindem, Gorham og Sørenssen, Bjørn: *Bittersweet realities on Norwegian TV. "Sonja Henie, Queen of the ice"*; Olsson, Jan: *"Den dramatiserende folklivsskildringen i landskapets miljø". Ett receptions collage över den nationella filmkulturens gränssnitt*; Myrstad, Anne Marit: *Film i historien, film som historie. Levende bilder som kilde eller konstruksjon?*; Solum, Ove: *Med Fant og Gjest mot lysere tider. Bemerkninger om Fant, gullalderfilmene og den kritiske offentligheten*; Jerslev, Anne: *Herbert Bibernans Salt of the earth*; Braaten, Lars Thomas: *Film, fortellerstyring og etiske implikasjoner*; Rommetveit, Ingrid: *"Stranger than paradise". Fragmenter av "virkelighet" – i reflekterte tenkepauser*; Staiger, Janet: *Hitchcock in Texas. Intertextuality in the face of blood and gore*; Bakøy, Eva: *Pernille ordner alt. En næranalyse av en situasjonskomedie for barn*; Hagen, Ingunn: *Tv-titting som moralske dilemma*; Skretting, Kathrine: *Kvinnelige programledere på fjernsyn*; Syvertsen, Trine: *Privatisering av fjernsynsmarkedet. Et mediepolitisk drama i tre akter*; Borgersen, Terje: *Kunsten å se – på fjernsyn. Om kunst, formidlingsstrategi og kunstideologi*; Rasmussen, Terje: *Innskytelsen som teknologi og kultur. Tekst og hypertext*; Liestøl, Gunnar: *Fra teknikk til retorikk. Om produksjonskompetanse i nye medier*; Strøm, Gunnar: *Animasjon og ny teknologi*.

Johansen, Anders: *Gratie: og andre forsøk på å finne seg til rette i det moderne*. Oslo, Tiden, 1996, 430 p., ISBN 82-10-04120-7.

Ei samling av 22 essays om livsbetingelsene i moderne kultur. Forfatteren ser på mediebruk, fotball, moter, Marshall McLuhan m.m. Alle essayene har vært publisert tidligere, noen i andre varianter.

Johansen, Anders: *Sak 060/95 eller: hvem tar ansvar for etikken?* Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 47 p., ISBN 82-578-0351-0, (Arbeidsnotater; 1996, 4). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren går gjennom ei sak om et presseoppslag som han har klagt inn for Pressens faglige utvalg (PFU). Han bruker saka til å drøfte hva begrepet presseetikk innebærer og hvordan det blir tolka.

Klausen, Arne Martin: *Lillehammer-OL og olympismen: et moderne rituale og en flertydig ideologi*. Oslo, Ad Notam Gyldendal, 1996, 249 p., ISBN 82-417-0735-5. Note: Boka er en del av forskningsprosjektet "OL-94 og kulturdimensjonen".

Forfatteren drøfter vinter-OL på Lillehammer i 1994 som eksempel på og symbol på en integrert del av moderniseringsprosessene. Han tar opp spørsmål knytta til norsk kultur og egenart i møte med det moderne eller postmoderne. Boka presenterer observasjoner, beskrivelser og analyser som skal vise hvordan OL er mer enn en idrettskonkurranse, og hvordan de rituelle og symbolske elementer i arrangementet avdekker sentrale verdier i samfunnet utover det rent sportslige.

Kløvstad, Cecilie: *"Bank på før du kommer inn": en studie om ungdom, seksualitet og fjernsyn*. Oslo, Politihøgskolens forskningsavdeling, 1996, 73 p., ISBN 82-90019-15-7, (Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge. Arbeidsrapport). (Norske Kvinners Sanitetsforening; Politihøgskolens forskningsavdeling). Note: Tidligere registrert som hovedfagsoppgave.

Forfatteren drøfter ungdom, seksualitet og fjernsyn gjennom å se på hvilken måte seksualitet kommer til uttrykk i fem ungdomsserier fra NRK, TV2, TVNorge og TV3, og gjennom dybdeintervju med 12 ungdommer. Seriene er: Helene og gutta,

Beverly Hills, Melrose Place, Baywatch og U.

Larsen, Peter: *Through a glass darkly: reflections on Mr. Hardy's camera look*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 18 p., ISBN 82-578-0346-4, (Working papers; 1996, 3). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

The author discusses the camera look of Oliver Hardy in the Laurel & Hardy comedies, referring to Christian Metz' reply to the critics after his article "Note on two kinds of voyeurism".

Myrstad, Anne Marit: *Melodrama, kjønn og nasjon: en studie av norske bygdefilmer 1920-1930*. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU, 1995, 320 p., ISBN 82-7861-003-7. Note: Dr.art. dissertation in film studies.

The author discusses the national breakthrough in Norwegian films in the period 1920-30. She describes the variation as well as the common traits in the country dramas style and thematic, and relates their respectability to their nation building potential, while their popularity is discussed in connection to the dominance of melodramatic conventions. The country films' representation of nation and gender is discussed in relation to an audience of young men and women of the new Norwegian nation. The films "Fante-Anne" and "Kaksen paa Øverland" are the two main films analysed.

Mølster, Ragnhild: *"I kveldens reportasje viser vi virkeligheten ..."*: journalistisk retorikk i fjernsyn: Dokument 2 i et retorisk perspektiv. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 175 p., ISBN 82-578-0339-1, (Rapport; 27), ISSN 0801-2814. (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Er tidligere registrert som hovedoppgave.

Forfatteren bruker retorisk teori til å analysere to program av TV2s dokumentarfjernsynsserie Dokument 2. Gjennom observasjon i redaksjonen ser hun også på produksjonsprosessen, avsendersiden og deres intensjoner, og drøfter journalistisk ideologi og framstillingsmåte.

Om avvikling av resterende eneretter i telesektoren. Oslo, Samferdselsdepartementet, 1996, 56 p., (St.prp.; 70, (1995-96)). (Samferdselsdepartementet). Note: Tilråding fra Samferdselsdepartementet av

24. mai 1996, godkjent i statsråd samme dag.

Proposisjonen inneholder endringer som fører til at de resterende enerettsordningene som Telenor har i telesektoren, blir avvikla. Det blir bl.a. foreslått at hele telemarkedet åpnes for konkurranse fra 1. januar 1998.

Ramirez-Ospina, Alvaro: *Adapsjoner og skuffelser: om Garcia Márquez som manusforfatter*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 18 p., ISBN 82-578-0348-0, (Arbeidsnotater; 6). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren drøfter ulike adapsjoner av Garcia Márquez' litteratur til film, og hvorfor dette ser ut til å være så vanskelig å få til på en god måte.

Rapport fra kulturjournalistisk seminar: en tredje formidlingsvei?: *Trondheim november 1995*. (Oslo, Arbeidsgruppen for kulturjournalistikk under den norske kulturtiårskomiteen, (1996?), 57 p., (Arbeidsgruppen for kulturjournalistikk under den norske kulturtiårskomiteen)).

Rapport fra et seminar om kulturjournalistikk, der journalister og kunstnere møttes for å diskutere samarbeid og sammenfallende/motstridende interesser.

Rynning, Erik: *TV-revolusjonen i Norge: maktspill og intriger*. Oslo, MLI International Consultants A.S, 1996, 383 p., ISBN 82-993997-1-8.

Forfatteren forteller om oppstartinga og drifta av TVNorge de første åra ut fra egne personlige erfaringer som deltaker i prosessen. Han starter med de første fjernsynssendingene sommeren 1988, og beskriver kontakten med myndighetene, eierskapsforhold, rettssaker, møter med politikere, økonomiske faktorer osv.

Simonnes, Helge (leder): *Medieombud*. Oslo, Statens forvaltningstjeneste, 1996, 122 p., ISBN 82-583-0398-8, (NOU; 12, 1996), ISSN 0333-2306. (Statens forvaltningstjeneste). Note: Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kulturdepartementet 14. mai 1994. Avgitt til Kulturdepartementet 14. august 1996.

Utredninga drøfter bakgrunnen for, og kravet om, at mediene må underlegges en sterkere medieetisk styring. Det blir gitt en vurdering av hvordan tilsynssystemene i Sverige og Danmark fungerer, og det

medieetiske systemet i Norge blir beskrevet og drøfta. Utredninga inneholder flere vurderinger og anbefalinger om endring.

Sivertsen, Erling: *Tiltroen til samfunnsinstitusjoner*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 23 p., ISBN 82-578-0344-8, (Working papers; 1996, 2). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren drøfter om det er en sammenheng mellom den svekka tiltroen til samfunnsinstitusjoner og den økte tiltroen til mediene. Han peker først på nyansen mellom tiltro og tillit, så skiller han mellom samfunnsinstitusjoner og ledere, til slutt presenterer han en analyse med en dramaturgisk innretning der mediens rolle som hovedscene blir et sentralt element.

Sogstad, Knut: *Layout: journalistisk presentasjon*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1996, 227 p., ISBN 82-7147-161-9.

Ei innførings- og bruksbok i journalistisk presentasjon på trykk, altså layout. Hovedvekt er lagt på avispresentasjon i praksis, med faktiske eksempler. Forfatteren ser bl.a. på typografi, illustrasjoner og forholdet mellom tekst og bilde.

Solberg, Anne Grethe: *"Under ellers like vilkår ...": hva er årsaken(e) til at så få kvinner har ledende stillinger i avisbedrifter?: hvilke tiltak kan iverksettes for å få flere kvinnelige ledere?* Oslo, Pressens Lederprogram, 1996, 85 p., ISBN 82-994135-0-8. (Pressens Lederprogram).

Forfatteren spør hva årsaken er til at det er så få kvinner i ledende stillinger i norske aviser, og hva som kan gjøres for å bedre situasjonen. Rapporten legger fram resultatet av en kvalitativ undersøkelse gjort med intervjuer med kvinner og menn i topp- og mellomlederstillinger i 14 norske aviser.

St prp nr 1 (1996-97): for budsjettterminen 1997: *kulturdepartementet*. Oslo, Kulturdepartementet, 1996, 162 p., (St prp; 1, (1996-97)). (Kulturdepartementet). Note: Tilråding frå Kulturdepartementet av 13. september 1996, godkjend i statsråd same dagen.

Framlegg til budsjett for Kulturdepartementet, med oversikt og grunngjeving rundt budsjettpostane.

Syvertsen, Trine: *Den store TV-krigen: norsk allmennfjernsyn 1988-96*. Bergen, Fagbokforlaget, 1996, 278 p., ISBN 82-7674-275-0.

Forfatteren tar for seg de norske allmenningkasterne NRK og TV2, og deres strategier og programpolitikk. Hun spør bl.a. om med hvilke midler TV2 kjempa seg til sterk posisjon på det norske fjernsynsmarkedet, hvor store endringer NRK måtte gjennom for å møte konkurransen, og om hvordan programtilbudet endra seg som følge av konkurransen. Første del av boka er en kronologisk framstilling av utviklinga i allmennfjernsynskanalene fra slutten av 1980-tallet og fram til 1996. I andre del analyseres NRKs og TV2s programpolitikk, -sammensetning og -profil.

Thoresen, Tore Breda: *Gjester i studio: historien om "de 44" og opprøret mot Norsk Film A.S.* Oslo, Aventura, 1996, 151 p., ISBN 82-588-1247-5.

En gjennomgang av konflikten rundt økonomi og kunstnerisk frihet i Norsk Film A.S. i 1964, skrevet av en av de 44 filmarbeiderne som tok initiativ til opprøret. Boka tar for seg konflikten fra opptakten og til den blei avslutta et år seinere, og inneholder også miniportretter av sentrale aktører i konflikten.

Vaage, Odd Frank (ed.): *Norsk mediebarometer 1995*. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå, 1996, 76 p., ISBN 82-537-4271-1, (Statistiske analyser; 12), ISSN 0804-3221. Note: Forskningsleder Sigurd Høst ved Institutt for journalistikk har vært med i planlegginga av arbeidet og skrevet avsnittet om aviser.

Rapporten legger fram hovedresultata fra en landsomfattende undersøkelse om folks massemediebruk i 1995. Formålet er å gi ei samla framstilling av nordmenns bruk av ulike typer massemedier og tilgangen til slike medier.

Vaage, Odd Frank: *Kultur- og medievaner: bruk av kulturtilbud og massemedier i første halvdel av 1990-årene*. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå, 1996, 144 p., ISBN 82-537-4304-1, (Statistiske analyser; 13), ISSN 0804-3221. Note: Rapporten er hovedsakelig finansiert av Kulturdepartementet og Norsk kulturråd.

Rapporten gir en oversikt over resultatene fra kultur- og mediebruksundersøkelsene som Statistisk sentralbyrå har gjennomført fra 1991-1995. Denne publikasjonen gir en mer omfattende beskrivelse av resultatene fra disse undersøkelsene enn de enkelte årlige rapportene. Hovedvekt er lagt på å gi et bilde av publikumssammensetninga til de ulike tilbuda, og å se på sammenhenger i kultur- og mediebruken på tvers av ulike typer tilbud og aktiviteter.

Artiklar

Lundby, Knut: "Religion, medier og modernitet: kommunikasjonsmønstre i sekt og kirke i en norsk kommune", *Sosiologisk tidsskrift* (1996)4, Oslo, Scandinavian University Press, 1996, 1, pp. 265-284.

Forfatteren drøfter hvordan mediert kommunikasjon gjennom forskjellige moderne medier, griper inn i sekten Smiths Venner og kirkens karakteristiske kommunikasjonsmønstre i Sør-Aurdal kommune i Valdres.

Konferenspaper

Futsæter, Knut-Arne: *Kvinner medievalg: ANFO fagseminar 6. juni 1996*. Oslo, Norsk Gallup Institutt A/S, 1996, 18 p., (Norsk Gallup Institutt A/S). Note: Foredrag holdt ved ANFO fagseminar 6.6. 1996.

Rapporten gir ei oversikt over kvinners medievalg på radio- og fjernsynsområdet, for aviser, ukeblader og magasiner og nye medier. Framstillinga er hovedsakelig i form av tabeller og figurer.

Lundby, Knut: *Media, religion and democratic participation: case of community communication in Zimbabwe and Norway*. Oslo, 1996, 24 p., (Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon; International Association for Mass Communication Research. General Assembly and Scientific Conference, 20, Sydney, 1996).

The author discusses how people's references to religion and media shape democratic participation in small-scale communities. He uses case studies from Zimbabwe and Norway.

Larsen, Peter: *Imaginary cities: representations of urban space in contemporary science-fiction movies*. Bergen, 1996, 27 p., (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap; International Association for Mass Communication Research, 20, Sydney, Australia, 1996). Note: Paper presented to the working group: Media and popular culture.

The author discusses the visions of future cities in architecture and literature, but mainly in science fiction movies like "Metropolis", "Starwars", "Demolition man" and "Total recall".

Larsen, Peter: *Metaphor theory in a cognitive view*. Bergen, 1996, 10 p., (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap; Cognition, media and audience, Oslo, 1996).

A discussion of modern metaphor theory, especially Lakoff and Johnson, in light of the classic works, like Aristoteles', among others.

Sverige

Agebäck, Ann Katrin: *Jakten på videoväldet: om tillsyn och kontrollörer*. Stockholm, Vårdsskildringsrådet, Kulturdepartementet, 1996, 126 p., (Vårdsskildringsrådets skriftserie; 15), ISSN 1102-447X.

1991 utvidgades Biografbyråns arbetsuppgifter med regional kontroll av videomarknaden. I rapporten presenteras uppbyggnaden och utvecklingen av denna tillsynsverksamhet med 24 regionala kontrollörer (de s.k. videopoliserna) samt en utvärdering av dess konstruktion och effekter. Rapporten bygger på offentliga handlingar vid Statens biografbyrå samt intervjuer med representanter för berörda myndigheter och organisationer.

Andersson Odén, Tomas: *Principer på pränt: en studie av redaktionella mål inom den svenska dagspressen*. Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet, 1996, 165 p., ISBN 91-88212-11-4, (Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation; 10), ISSN 1101-4652. Note: Fil. lic.

Licentiatavhandlingen behandlar målen för nyhetsjournalistik på svenska dagstidningar och analyserar tidningarnas policydokument. Analysen bygger på två studier som gjorts inom projektet Redaktionella

mål och strategier i svensk dagspress, varingår enkätsvar från 91 redaktionschefer. Studien tar upp frågor som redaktionernas uppdrag och arbetsmetoder, språk och etik och förhållande till nyhetskällor och läsare, liksom frågan om vem som skall ha makten över journalistiken – tidningsägarna eller journalisterna.

Bauer, Inez; Dal, Ebbe; Hallberg, Karin (eds.): *Europeans Read Newspapers*. Bryssel, ENPA, 1996, 118 p., ISBN 90-803033-1-3.

The book contains three chapters. The first, *Just how up-to-date is the newspaper?* by Ben Knapen, consider the modern media system and the changing role, importance and image of journalism, and the changes in society itself as a consequence of modern communications technology. The second chapter deals with *European newspaper readership (an overview)* by Karl Erik Gustafsson and Lennart Weibull. The final chapter presents newspaper readership in 13 European countries, including *Denmark, Finland, Norway and Sweden*.

Bratt, Ingar: *Barnböcker utgivna i Sverige 1890-99: en kommenterad bibliografi*. Lund, Lund University Press, 1996, 695 p., ISBN 91-7966-362-1, (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet; 60), ISSN 0347-5387. Note: English abstract.

Föreliggande bibliografi är en fortsättning på bibliografin "Barnböcker utgivna i Sverige 1840-89 av Göte Klingberg och Ingar Bratt (1988). Redovisar böcker på svenska för barn och unga utgivna i Sverige av svenska förlag under 1890-talet, ca 1600 titlar. Materialet redovisas i alfabetisk ordning.

Broddason, Torbjörn: *Television in time: research images and empirical findings*. Media och kommunikationsvetenskap (MKV), Lund University Press, 1996, 205 p., ISBN 91-7966-393-1, (Lund Studies in Media and Communication), ISSN 1104-4330. Note: Dr. diss.

The book begins with a review of the scholarly literature, aiming to clarify the development of the image of television; it moves on to historical comparisons and concludes with presentation of empirical results obtained from repeated surveys among young people in Iceland over a

period of 23 years, regarding their orientation to other countries, their book-reading, and their knowledge of political figures. The empirical material is used to test the applicability of basic concepts introduced in the first part of the book.

Chaib, Mohamed: *Självbestämmandets villkor: unga synskadades vardagskommunikation*. Högskolan för lärarutbildning och kommunikation (HLK), Högskolan i Jönköping, 1996, 62 p., (Utkik; 1996:1), ISSN 1102-8432.

En sammanfattning av en studie om unga synskadades självbild när denna konfronterats med en seendes värld. Studien omfattar intervjuer med 14 ungdomar, i åldrarna mellan 16 och 29 år, som redogjort för sina vardagserfarenheter och för sina kulturella och sociala aspirationer. Intervjuerna har bearbetats kvalitativt varvid ett antal kategorier som konstituerar ungdomarnas självbild erhållits. Materialet har därefter analyserats utifrån tre teoretiska perspektiv: Goffmans teori om stigmatisering, Foucaults teori om maktutövning samt Moscovicis teori om sociala representation. En diskussion förs även om olika problem kring de synskadades försök till uppbrott från förlagade handlingsmönster.

Elgemyr, Göran: *Radion i strama tyglar: om Radiotjänsts tillblivelse, teknik och ekonomi 1922-1957*. Stockholm, Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1996, 300 p., ISBN 91-1-970881-5, (Etermedierna i Sverige; 2), ISSN 1400-7274.

Boken omfattar fyra uppsatser. Den första handlar om rundradions tillblivelse 1922 till 1924. I uppsatsen "Kampen om tekniken" följer författaren den mycket utdragna konflikten mellan telegrafstyrelsen och Radiotjänst rörande gränsdragningen dem emellan på det tekniska området. I den tredje uppsatsen behandlas Trådradion, som var en annan utdragen kontroversiell fråga. Slutligen behandlas Radiotjänsts ekonomi.

Eriksson, Leif; Lindfelt, Erik: *Nyhetsradio: en handbok som hörs*. Stockholm, Sveriges Radios förlag, 1996, 104 P., ISBN 91-522-1781-7.

Denna handbok i nyhetsjournalistik för radiobruk beskriver och ger råd om alla moment i en nyhets väg, från källan till

sändning. Diskuterar också nyhetsjournalistik såsom den bedrivs i dagens radio.

Feilitzen, Cecilia von; Hammarberg, Thomas: *Toppmötet om TV:s och barns rättigheter*. Stockholm, Vårdsskildringsrådet, Kulturdepartementet, 1996, 96 p., (Vårdsskildringsrådets skriftserie; 16), ISSN 1102-447X. Note: Thomas Hammarbergs avsnitt finns också publicerat på engelska i Unesco-rapporten *Violence on the Screen and the Rights of the Child* (appendix III).

En rapport från ett toppmöte i Melbourne, Australien, 1995 med temat Barn och TV sett i ett globalt perspektiv. Ett toppmöte om barns rätt till bra tv-program och om de faktiska villkor som råder på olika håll i världen kring produktion och distribution av program för barn. Här presenteras också tankar och idéer om möjliga vägar för att skapa bra och utvecklande tv-utbud för barn. I en kompletterande artikel av Thomas Hammarberg (15 s.) diskuteras barnkonventionens innehåll och tillämpning på medieområdet.

Gustafsson, Karl Erik: *Marknaden för gratistidningar i Sverige*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan i Göteborg, 1996, 27 p., (Rapport; 37), ISSN 1100-6153.

Rapporten utgörs av ett praktikfall och ger en översiktsbild av den svenska gratistidningsmarknaden från det första annonsbladen på 1930-talet till och med lanseringen av gratistidningen Metro i mitten av 1990-talet och de omedelbara konsekvenser den fått. I framställningen flätas vissa erfarenheter från andra länder in. I slutet av beskrivningen av praktikfallet formuleras diskussionsuppgifter.

Gustafsson, Karl Erik (ed.): *Dagspressstrategier: förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter), ISSN 1100-6161. Note: Uppsatser från ett forskarutbildningsseminarium vårterminen 1995.

Skriften innehåller sex uppsatser som producerats i det högre seminariet i massmedieekonomi vt 1995. De handlar om dagspress och spänner tillsammans över tre sekler. Fyra uppsatser behandlar tidningars marknadsinriktning: för eliten eller för folket. Den femte består av en jämförelse av tidningsstrategier på en gång två, relativt jämbördiga utgivningsorter, Jön-

köping respektive Växjö. Den sjätte uppsatsen behandlar ett av tidningsföretagets viktigaste marknadsinstrument, nämligen den redaktionella insatsen, även här i ett historiskt perspektiv.

Hultén, Olof: Sweden: Broadcasting and the social project. In: Raboy, Marc (eds.): *Public broadcasting for the 21st century*, Luton, John Libbey Media, 1996, 303 p., ISBN 1-86020-006-0, (Academia Monograph; 17), ISSN 0956-9057, pp. 42-63.

The article describes the Swedish model of broadcasting and takes into account a number of historical and socio-political factors. Starting in 1766 the author discusses the period from print to broadcasting and the broadcasting heritage from 1925, including a description of the basic structure of Swedish Public Broadcasting and the early development (until 1957). Further the expansion and modernization (1956-1991) is dealt with, including the decentralization of the national monolith and the transformation in the 1990s. Finally the policy process, the competition and public broadcasting as a social project of the future is discussed.

Lagerholm, Per: *Muntlighet i svensk sakprosa: några utvecklingslinjer*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1996, 62 p., (Svensk sakprosa; 3).

Författaren behandlar här talspråkighet (muntlighet) och utreder skillnader i olika språkliga uttryck och hur man kan beskriva dem. En sammanfattning ges av den engelske lingvisten Douglas Bibers idéer om skillnader mellan tal och skrift. Därpå presenteras en analys utförd med en modifierad version av Bibers teorier, på svenska texter.

Leth, Göran: *Braständaren och iakttagaren: engelsk press och journalistik 1695-1825*. Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1996, 336 p., ISBN 91-7139-331-5. Note: Dr. diss. English summary 11 p.

Avhandlingen belyser engelsk press och journalistik under 1695-1825 och undersökningen redovisas i två delar. Den första utgör en teoretisk analys där tre moderna teorier om press och demokrati behandlas: en utgår från 1972 års svenska pressutredning, den andra motsvarar föreningen av den frihetliga pressteorin och whigtolkningen av den engelska presshistorien, den tredje utgår från Habermas's

idealtyp "borgerlig offentlighet". Vidare behandlas den engelska essäpressen och politiken och moralen. Den andra delen tar upp en form-, stil- och funktionsanalys av journalistiken, och en journalistisk tradition som blandade underhållning med seriösa budskap och som hyllade den personliga synvinkeln. Här beskrivs också genren "the human interest story". Avslutningsvis tecknas två engelska roller för press och journalistik.

Linderman, Alf: *The reception of religious television: social semeiology applied to an empirical case study*. Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1996, 229 p., ISBN 91-554-3809-1, (ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS, Psychologia et Sociologia Religionum; 12), ISSN 0283-149X. (Uppsala universitet, Teologiska institutionen). Note: Printed edition of a dissertation for the degree of Doctor of Theology in Sociology of Religion presented at Uppsala University in 1995.

In this dissertation a theoretical framework is developed, social semeiology, intended for empirical television audience studies. The theoretical model is of a general nature, but in the dissertation it is applied to the analysis of the reception of a religious television program about South Africa. This program is briefly analyzed and described as a combination of religious, commercial, and documentary themes.

Lundin, Ingvar: *Radioresonemang om lyssnare och programarbete*. Stockholm, Sveriges Radios förlag, 1996, ISBN 91-522-1776-0.

Diskuterar frågan om hur man blir en bra radiomedarbetare. Boken ger rikligt med exempel och praktiska råd.

Lönroth, Ami; Mattsson, Per Eric: *Tidningskungen: Lars Johan Hierta – den förste moderne svensken*. Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1996, 319 p., ISBN 91-46-16938-5.

En biografi om Lars Johan Hierta. Boken skildrar Hierta som publicist, affärsman och politiker.

Melander, Björn: *Läsebok för folkskolan: bakåtsträvande eller framåtblickande?* Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1996, 69 p., (Svensk sakprosa; 4).

Rapporten beskriver främst de ”yttre förhållandena” runt läseboken och dess texter. Efter en forskningsöversikt redogörs för läsebokens tillkomsthistoria, upplageutveckling och den samtida diskussionen kring verket. Vidare diskuteras hur olika traditioner och ideologier avspeglar sig i synpunkterna på Läsebok för folkskolan och slutligen redovisas en jämförelse mellan några olika upplagor vad gäller innehåll och uppläggning.

Melin-Higgins, Margareta: *Pedagoger och spårhundar: en studie av svenska journalisters yrkesideal*. Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet, 1996, 171 p., ISBN 91-88212-13-0, (Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation; 11), ISSN 1101-4652.

Denna analys av svenska journalisters yrkesideal inleds med en bild av journalistikåren i Sverige: först i ett historiskt perspektiv, varefter journalisthögskolornas framväxt och målsättning beskrivs, och kårens sociala och arbetsmässiga struktur. En generell bild av yrkesidealet tecknas i bokens huvudavsnitt; utgångspunkten är en diskussion om begreppen yrkesideal och yrkesroll, varpå beskrivs uppfattningarna om yrkesvals-motiven, journalistidealen, den typiske journalisten och publiksyn. Vidare studeras om det finns olika yrkesideal bland olika grupper av journalister.

Mral, Brigitte: *När tidningen var till för läsarna: lokalpress på 1700-talet*. Humanistiska institutionen, Högskolan i Örebro, 1996, 262 p., ISBN 91-7668-142-4, (Studier i kommunikation och medier; 5), ISSN 1401-9701.

Med utgångspunkt i Örebro Weckoblad och dess första årgång 1793 exemplifieras hur en tidning kunde växa fram i lokalsamhället. Därpå följer en genomgång av lokal-tidningarnas framväxt på nationell nivå samt de olika redaktörernas arbetssätt. Vidare behandlas olika innehållsteman, genomgående i jämförelse mellan andra tidningar och med fokus på läsarmedverkan. Studien avslutas med en diskussion av övergripande idéer och ideal som styr tidningarnas utformning och som i sin tur kan ses som de inblandade aktörernas idealföreställningar om vad en tidning skulle erbjuda.

Mårdsjö, Karin: *Hemkonservering: en studie i värderingar, språkbruk och bildutformning i husliga handböcker från svenskt 1930-, 40- och 50-tal*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1996, 80 p., (Svensk sakprosa; 5).

En analys av och diskussion om husliga handböcker från den ”sociala ingenjörskonstens period” (1930-1950-talet) i Sverige. Framförallt rör studien relationen mellan sändare och mottagare, mellan ”institution”, samhälle och läsare – i detta fall huvudsakligen husmodern. Fokus inriktas mot de förväntningar som ställs på husmodern och på den värld hon skulle bidra till att skapa. Centralt är språkbruk och bildval i materialet.

Nilsson, Tom: *Lönsamhetsmönster i svensk dagspress 1976-1994*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 76 p., (Rapport; 36), ISSN 1100-6153.

Kartlägger och analyserar underliggande faktorer som under de senaste 20 åren drivit den ekonomiska utvecklingen i tidningsbranschen. Perspektivet är företags-ekonomiskt och utgångspunkten är tidningsföretagens lönsamhet.

Sandberg, Helena: *Från Vampyr till Ängel: en studie om blodgivarerekrytering*. Medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet, 1996, 91 p. + 2 app. 2 p., (Forskningsrapporter i medie- och kommunikationsvetenskap; 20), ISSN 1102-2701.

Med utgångspunkt i relevant teoribildning beskrivs och analyseras 8 svenska blodgivarekryteringskampanjers utgångslägen för att kunna besvara frågorna Vilka antaganden gör man om kampanjernas utgångslägen? och Vilken budskapsstrategi har man valt utifrån dessa antaganden? Vidare kartläggs hur olika blodcentraler arbetar för att rekrytera nya blodgivare.

Sundin, Staffan: *Från bokförlag till mediekoncern: Huset Bonnier 1909-1929*. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs universitet, 1996, 512 p., ISBN 91-85196-41-X, (Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet; 70), ISSN 0072-5080. Note: Dr. diss. English summary 10 p.

Denna framställning behandlar familjen Bonniers historia och en mediekoncerns uppkomst. Med utgångspunkt i frågor om

medieägares strategier och inflytande skildras Bonniers utveckling under perioden 1909-1929. Efter den inledande bakgrundsbeskrivningen följer fyra delar där Bonniers verksamhet på olika områden granskas. Del II behandlar bokförlagsverksamheten, i del III skildras Bonniers intressen i dagspressen. Efter en översikt över tidningsmarknaden i Sverige, tar författaren upp Bonniers tidskriftsutgivning(IV) och i del V beskrivs övriga delar av Bonniers verksamhet.

Television i Sverige: ägande och struktur. Stockholm, Rådet för mångfald inom massmedierna, Kulturdepartementet, 1996, 110 p., (Arbetsdokument; 1996:5), ISSN 1401-0534.

Inleder med en bakgrundsteckning av television i Sverige och behandlar vidare lagstiftning, myndigheter, marknätet – Tera-com, Sveriges Television, TV4, kabel- och satellit-tv, Kinnevik, Kanal 5, betalkanaler, Telia InfoMedia, M4, Text-TV, Digital-TV och slutligen tittarna.

Violence on the screen and the Rights of the Child: report from a seminar in Lund, Sweden, September 1995. Svenska Unesco-rådet, 1996, 177 p., (Svenska Unesco-rådets skriftserie; 2), ISSN 0348-8705.

This seminar report from an international conference on Violence on the Screen and the Rights of the Child includes an opening session with speeches held by Astrid Lindgren, Frederico Mayor, Carol Bellamy and Margot Wallström. Then follows four panels discussing The Convention on the Rights of the Child, From the research frontline, From Shakespeare to Stephen King and Freedom of expression and the Rights of the Child. The report ends up with a final debate on Where do we go from here? and conclusions by Margot Wallström, the Swedish Minister of Culture.

Åsard, Erik: *Packaging political propaganda: text, context, and the study of political communication*. Svenska institutet för Nordamerikastudier (SINAS), Uppsala universitet, 1996, 105 p., ISBN 91-506-1148-8, (Uppsala North American Studies Report; 11), ISSN 0284-0774.

The report opens with an article about The expanding field of political communication. Then follows three articles with relevance for the study of political

communication. The first essay is a methodological discussion about how political messages are to be studied and understood including an analysis of the ideas of Quentin Skinner. The second essay has a comparative focus and analyzes two political campaign films of the 1980s and 1990s, one Swedish on Prime Minister Ingvar Carlsson and the other American on former President Ronald Reagan. The third article contains an analysis of the interaction of text and context in Bill Clinton's 1993 Inauguration.

Öhlund, Anders: *Fyra lokala tv-stationer i norr*. Institutionen för medier och kommunikationsvetenskap, Umeå universitet, 1996, 40 p. Note: D- uppsats.

Redovisar en undersökning av utvecklingen (under perioden 1993-1996) av fyra lokala tv-stationer i norr: TV Norrbotten, TV Botnia, Lokal 4:an i Sundsvall och TV 4 Jämtland. Ekonomi och ägandeförhållande står i fokus. Analysen bygger på djupintervjuer med företagsledning och politiker (12 personer).

Artiklar

Andersson Odén, Tomas: Jönköpings-Posten och Smålandsposten – två utvecklingsmönster. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. Förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 163-217.

Analyserar orsaker till att Jönköpings-Posten och Smålandsposten blivit ledande tidningar på sina respektive utgivningsorter och varför tidningarna valt olika strategier för expansion utanför sina utgivningsorter. Uppsatsen inleds med en beskrivning av hur tidningsmarknaderna utvecklats i de båda städerna, från grundandet av de första tidningarna på 1700-talet till dagens situation, men också av hur städernas befolkning och politiska struktur förändrats.

Bolin, Göran: Länge leve Disney: så länge du kan köpa. *Filmhäftet* 24 (1996)3, ISSN 0345-3057, pp. 44-48.

Beskriver och diskuterar hur Disney marknadsför sina medieprodukter, främst videofilmer. Som analysmaterial använder författaren de pressutskick Buena Vista Home Entertainment – som är det dotter-

företag som bl.a. har hand om köpvideomarknaden – sänder ut inför premiärer på sina videofilmer.

Elliot, Maria: Förtroendet för samhällsbärarna. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 141-146.

Redovisar resultatet från 1995 års SOM-undersökning av förtroende för olika samhälleliga institutioners yrkesföreträdare och en jämförelse mellan 1992-1995 års undersökningar. Bland de grupper som redovisas återfinns journalister i tv och journalister i dagspressen.

Forsman, Michael: I väntan på oberoendets dag: några flashbacks kring Independence Day och Kulturindustrin. *Filmhäftet* 24(1996)3, ISSN 0345-3057, pp. 39-43.

Med utgångspunkt i filmen Independence Day reflekterar författaren kring begreppet Kulturindustri, som lanserades av Horkheimer och Adorno, och marxistisk medieteorin.

Gustafsson, Karl Erik: För folket eller för eliten: Dagens Nyheter 1864-1989. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. Förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 64-94.

I uppsatsen skisseras Dagens Nyheter utvecklingsmönster under 125 år med avseende på marknader (rikstidning eller en tidning för Stockholm) och strategier (avser tidningens innehåll, produktionsteknik, priser på lösnummer, abonnemang och annonsutrymme, distributionen av tidningen och bearbetningen av tidningsköpare och annonsörer).

Hedling, Olof: En stor tradition?: om en tendens i Robin Woods tidiga filmkritik. *Filmhäftet* 24(1996)4, ISSN 0345-3057, pp. 31-38.

Redogör för den brittiske filmkritikern Robin Woods tidiga arbeten som film-skrivent.

Hirdman, Anja: Magister Bonds genuspedagogik: bilden av feminitet i Bondfilmerna. *Filmhäftet* 24(1996)4, ISSN 0345-3057, pp. 50-55.

Utifrån exemplifieringar av olika kvinnotyper i Bondfilmerna, diskuteras hur dessa kvinnotyper får sina funktioner i ett mönster där konservativa föreställningar om feminitet och sexualitet hyllas och reproduceras.

Jansson, André: Den skuldmedvetne tv-tittaren. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 175-189.

Författaren belyser vilken inställning tv-tittarna själva har till sin konsumtion och gör en jämförelse mellan människor med olika social position.

Johansson, Bengt: GT: Sveriges första kvällstidning. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. Förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 95-120.

Uppsatsen beskriver GT:s utveckling från starten 1902 till dess att GT står som ensam lokal kvällstidning i Göteborg efter det att Aftonposten lagts ner i slutet av 1950-talet. Tyngdpunkten ligger på bildandet och den tidiga utvecklingen.

Larsson, Larsåke: Redaktionell kvalitet som marknadsinstrument. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. Förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 218-248.

Analyserar Nerikes Allehanda och Eskilstuna-Kuriren med avseende på den redaktionella kvalitets betydelse för tidningarnas marknadsframgångar. Utifrån ett antal mått prövas utvecklingen från 1930-talet till 1990-talet.

Lindstedt, Inger; Rohdin, Betty: Tidningsmarknaden i Göteborg 1824-1842. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. Förr och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 11-63.

Uppsatsen inleder med en beskrivning av staden Göteborg 1800-1840, Göteborgs första tidningar och tidningarna åren 1800-1840. Därefter behandlas Göteborg som tidningsmarknad med beräkningar av upp-

lagor, prenumerationsavgifter, befolkningsstruktur, levnadsvillkor, läskunnighet och slutligen skattningar av hushållstäckning.

Roth-Lindberg, Örjan: Himmel över Nürnberg: om bildens retorik och den osynliga berättelsen i Viljans triumf. *Filmhäftet* 24(1996)3, ISSN 0345-3057, pp. 5-17.

En analys av Leni Riefenstahls hyllning till och propagandafilm om Hitler och partidagarna 1934. Författaren gör några nedslag i filmens narrativa och religiösa struktur och beskriver motivbildningens och kameraretorikens suggestiva påverkan på åskådaren.

Rönnerberg, Margareta: Är nyhetsvåld ”farligare” än fiktionsvåld?: funderingar kring tv:s realvåld och forskningsdiskurser. *Filmhäftet* 24 (1996)3, ISSN 0345-3057, pp. 29-38.

Diskuterar vilka mönster och ideologiska förtecken som finns i den dominerande forskningen inom området ”medievåld”. Författaren ställer frågorna: Vad är det för föreställningar som reproduceras, hur uppstår konsensus och vilka svagheter har denna forskning?

Schiller, Herbert I: Specialeffekter: publikknipande medieteknologi. *Filmhäftet* 24(1996)3, ISSN 0345-3057, pp. 18-28.

En redogörelse av hur medieindustrin använder sina specialeffektsavdelningar för att, enligt författaren, kunna fånga en så stor publik som möjligt att sälja till sina annonsörer.

Strid, Jan: Radiolyssnandet i Göteborg 1995. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Gö-

teborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 162-173.

Belyser utvecklingsmönster i den göteborgska radiopubliken mellan 1990 och 1995.

Wadbring, Ingela: Viktigt eller inte?: bedömning av innehållet i olika tidningstyper. In: Nilsson, Lennart (eds) *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 147-160.

Vad har läsarna för förväntningar på kvällstidningarna? Artikeln undersöker hur läsare bedömer olika innehållskategorier i lokala morgon- respektive kvällstidningar.

Weibull, Lennart: IT i västsverige. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 191-213.

Artikeln undersöker dels hur spridningen av IT i Västsverige, särskilt Göteborg, förhåller sig till de nationella genomsnitten, dels vad som specifikt utmärker spridningen av IT i de västsvenska hushållen.

Volden, Knut: Seddelpresse i tabloid og rosa. In: Gustafsson, Karl Erik (eds.): *Dagspresstrategier. För och nu*. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1996, 248 p., (Skrifter; 8), ISSN 1100-6161, pp. 121-162.

Författaren redogör för utvecklingen av den nordiska affärstabloiden genom att ta fram likheter och skillnader med avseende på deras nationella och internationella strategier.

Åkesson, Jan-Åke: Perspektiv på en framtid. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Västsvenska perspektiv*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1996, 238 p. + app. 34 p., ISBN 91-972694-4-1, (SOM-rapport; 17), ISSN 0284-4788, pp. 215-222.

Skisserar utvecklingen av tv-området mot bakgrund av växelspelet mellan ett antal olika faktorer.